KISFALUDY SÁNDOR

HÁTRAHAGYOTT MUNKÁI.

KIADTA

TOLDY FERENC.

ELSŐ KÖTET.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

1870.

KISFALUDY SÁNDOR

HÁTRAHAGYOTT

MUNKÁI.

I.

Ja. 172
2

Regeköltőnek
HATTYÚDALA.

XVI ÉNEKBEN.

ANTIOCHUS, ÓVILÁGI REGE.

ÍRTA

KISFALUDY SÁNDOR.

PEST.

Heckenast Gusztáv Tulajdona.

—

1870.

250269

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

R
1977

Pest, 1870. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

MAGY. AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ELŐSZÓ.

VÉGRE valahára teljesíthetem régi igéretemet, s adom a Himfy és Regék költőjének számos kiadatlan, s némely eddig össze nem gyüjtött munkáit, kiegészítésére minden eddigi kiadásainak. Az olvasó itt nem csak költői maradványait kapja e férfiúnak, hanem zsengéit, sőt prózai írásait és leveleit is, mik együtt véve mind a szerző életével, fejlődési menetével, s a hazai állapatok körüli nézeteivel ismertetnek meg bennünket bővebben, mind az ő kora politikai képéhez éles körrajzokat nyújtva, a 48 előtti kissé szük, de becsületes s hazafi lelkü táblabírói eszmekört híven visszatükrözik.

A költői maradványok élén Kisfaludy Sándor utolsó müve, cím és valóság szerint „Hattyúdala", áll, melynek utolsó strópháit az öt elég váratlanúl

meglepett halál nem engedte leírni. Az nem költői szempontból kiván tekintetni: az egy vázolatos önéletrajz, sőt ennél több, valóságos emlékrajzok, melyek, visszanyúlva a költőt megelőzött századba, 1840-ig kísérik az országos történeteket, nem ugyan történetirói, s nem is mémoireszerű részletesség és pontossággal; de a nagyban vázolt képeket azon nemesi középrend felfogása világításában tüntetve fel, melyhez a szerző tartozott. Így tekintve, csakugyan historiai documentum az, mely alanyi igazsággal bír, ha sokban tárgyilagossal nem is. A mai történeti kritika ugyan is felmentette Esterházy Pál nádort az I. én. 6. versszakában ellene még folyvást hangoztatott vád alól úgy, mint a valóban nagy és nemes királynét, Mária Teréziát azon, bár itt csak kétkedve oda vetett gyanu alól, melylyel a költő, egykor sokunkkal együtt, élt irányában, míg annak, saját, legtitkosabb leveleiből s egész élete nyúgodt megbírálásából nyilatkozó ingatlan, s halálában valódi költői emelkedettséggel megpecsétlett hűsége ma már a legtisztább fényben áll. Az oly nézeteket is, milyen péld. I. 28. az, mely

szerint Józsefnek magyar tanácsosok sugarlották volna tetteit, lélektani felfogás hiányából —, oly célzásokat viszont, milyen II. 26. még szójátékkal is illustráltatik, most már puszta mendemondából eredteknek fogjuk tekinteni; egyebeket végre (péld. V. 14.) historiai feledékenységnek: mindazonáltal, ismétlem, historiai jelentékű munka áll előttünk, mely, ha arról nem is, mi mikép történt, de arról igen is, mikép itéltettek meg a történetek bizonyos rétegekben, hű tanuságot nyújt. A történetnek pedig nem csak események, hanem, és sokszor még fontosabb, tényezői az érzület is, s azon mód, mely szerint a történetek a nemzetben tekintetnek.

Mikor kezdte legyen meg szerző e munka írását, arról adatom nincs; de hogy 1840 előtt, a IV. én. 37. vszaka tanusítja, mely szerint I. Napóleon tetemei akkor még a szentilonai sírban nyugodtak. 1840-ben már a VIII. ének végeig haladt, mely után, a történeti háttér az első hét énekben festve levén, a következő VIII—XV. énekekben saját élményeit, világnézetét, politikai érzületét állítja elé, szinte 1840-ig; a XVI.

én. végre visszapillantásnak vala szánva egész pályájára. S ím, mielőtt e búcsúszózatát az élettől elzenghette volna, maga az élet vett tőle búcsút, oct. 28., 1844. A történetíró e második felében is az egésznek becses adatokat és vonásokat fog találni a nemzeti élet, másfelül a francia háborúk ismeretéhez.

„Antiochus" Kisfaludynak egyetlen nem-magyar tárgyú regéje. Az 1823-b. az Aurórában jelent meg. Nem találván neki, mint olyannak, helyet „Munkái" közt, az sem az általa, sem az általam szerkesztett kiadásokba be nem ment; s így, egyéb már nyomtatottak, de gyüjteményeibe fel nem vettekkel együtt, először a jelenben ismételtetik.

Pávasziget Pest mellett, júl. 20-án 1869.

TOLDY FERENC.

I.

REGEKÖLTŐNEK HATTYÚDALA.

Első Ének.

A magyar mágnások Mária Terézia és József idejében.

1.

Magyar föld szülöttje vagyok
Én is, Zabolcs fajából,
Oklevelek tanúsítják
Ezt Árpádok korából.
Ne érdemül legyen mondva:
A születés sorsjáték;
De haza- s nemzet-árulót
E fajban még nem láték.

2.

S bár haza- s nemzet-szeretet
Kötelesség, nem érdem;
Ez még is nem dicső tér-e
S nem erény-e, azt kérdem,
Ott, hol a legbirtokosabb
S legfényesebb mágnások
Levének a magyart s nyelvét
Megtagadó Júdások.

3.

Test s lélekben elfajúltak
Az udvari kegyekért,
Elárulák a magyar hont,
És nemzetet, és nővért.
S lőnek Bécsnek zsoldosai
S gúny-halmozta csúfjai,
Nadályi a magyar földnek,
S a nemzetnek átkai.

4.

S német nőkért, csillagokért,
Szolgacímek fejébe'
Hazát, nyelvet, és alkotmányt
Adtak átkos cserébe.
Több nemzedék származott, s élt
Így — magyar csak nevével,
Magyarúl nem beszéllhető
Falvainak népével.

5.

Sem ó, sem új századokban,
Keressük bár nyomait,
Ily gyalázat nem bélyegzi
Semmi nemzet nagyjait.
Lehettek bár, s voltak s vannak,
Ezek közt is korcsfiak;
De romolva is maradtak
Még is jó hazafiak.

6.

Egy korcs magyar nádorrá nőtt
Jó honfiak véréből,
S a császárnak ezt tanácslá
Keble mérges evéből:
Uram, semmítsd meg a néked
Bosszús magyar alkotmányt,
S bírd Magyarhont mint fegyvered
Által szerzett tartományt.

7.

Kedvet lelt a gonosz tanács,
Uradalmak jutalma;
De úgy vélték, éretlen még
A nagy csapás alkalma.
Évek múlva meg kelle már
Történni a csapásnak,
Kitőzve volt halálnapja
A magyar végromlásnak.

8.

Magyaroknak szent Istene!
Te őrködtél, Te, kiért
Hunyadival a magyar nép
Onta egykor tenger vért.
S két idegen bűnös nőben
Ösztönt s ingert gerjesztél
A csapást elhárítani.
Nevök csak titokban él.

9.

A két szép hölgy, Júnó s Vénus,
Jupitertől és Márstól
Kihizelgék, kibájolák
A két magas bűntárstól
Épen hagyását a magyar
Alkotmányos életnek.
Ál név- s képben megvan nyoma
Most is e történetnek.

10.

Boldogtalan magyar nemzet!
Nem törvény és igazság,
Három házasságot törő
Erkölcstelen bujaság
Tudta hát még fentartani
Szentesített jogodat!
S hogy hálás légy, bűn s véteknek
Emeléd oltárodat!

11.

Most egy világhírű szép hölgy
Ült a király székébe,
Ki tőrét már kész volt döfni
A magyar nép szívébe.
Lovagias magyar! Szép hölgy
Mint bájolt meg kegyével,
Vagy jobban: az üldözött szép,
Szerencsétlenségével?

12.

Atyja vétkét nagylelküleg
Képes te felejteni,
Véred s élted ontva tudtad
Fél föld ellen védeni.
S nagylelkűség úgy jellemzé
Magyar emberségedet,
Mint nagyszerű hőstetteid
Magyar vitézségedet.

13.

Mi köszönet lőn érette!
A szándék jó lehetett,
Hogy, kik által királyszéke
Vitézűl megmentetett,
Személyéhez közelb vonván
Kedves hű magyarjait,
Kegyeivel áraszsza el,
Különösen nagyjait.

14.

De hajh! mi nagy átok fakadt
E kegyelem-forrásból!
Újabb s nagyobb bűn tört ki most
Majdnem minden mágnásból!
Cordaképen takarodott
Apraja és örege
Besbe, a hont s nyelvét hagyók
Négy féllábú serege.

15.

S kihordották ők magokkal
Javaiknak gyümölcsét,
Ezt Bécsben úgy pazarlandók,
Mint őseik erkölcsét.
A vad ember, a vad állat
Vonzódni tud honához;
Mi lény hát egy magyar mágnás,
Hogy sorozzuk fajához?

16.

Század olta másutt költvén
A pénzt mit honból kivont,
Sok ezernyi milliókkal
Szegényíté el a hont.
Absentismus, hazám átka!
Míg meg nem ró a törvény,
Te lészsz a hon minden kincsét
Elsodró s nyelő örvény.

17.

Jött egy király, nem koronás,
Ányosként csak kalapos,
S a magyarról azon hite
Lőn agyában alapos:
„Hogy magyar csak volt, s nincs többé:
Mert kik udvarkörökben
Forognak fenn, mind németek
Testökben és lelkökben.“

18.

Mert bejárván a magyar hont,
S városiban németet,
Tótot s latint hallván s látván,
Győződnie kelletett:
Hogy a magyar önkényéből
Hagyván nyelvét s ruháját,
(Mert ki zsarlá?) már csak nevét
Tartja még fenn s hazáját.

19.

S lőn változás, olyan milyent
Az egykori gaz nádor
Tanácsolt, s most végre hajtott
A fejdelem, a bátor:
A korona Bécsbe sikkadt,
Mennydörgött és villámlott
Mondja Pozsony: hitlent, rablót
Az ég még sem sújta ott.

20.

A megyék utólszor gyűltek
Öszve a hírt hallani:
Nem lesz többé megyegyűlés,
És szabadság szólani.
Nem lesz többé országgyűlés,
Nincs már ősi alkotmány.
Az egész nagy birodalom
Egy oszthatlan állomány.

21.

Ebben egy szó, egy akarat
Oszt parancsot; ellene
Szólót tevőt börtön szurony
Majd jobb rendre intene.
Az elűzött főispányok
Hét százados székébe
Hív királyi biztosoknak
Ad ez ülést helyébe.

22.

A házak megszámláltattak,
Birtokok felmérettek,
Nemes és pór beirattak
S hadseregbe jegyzettek.
Alkotmányos rendszer helyett
Önkény lőn a kormányelv;
Magyar s deák nyelvek helyett
Német lőn a kormánynyelv.

23.

A közép rend, ez a nemzet
Szíve, lelke s veleje,
Értelmi képviselője
S lelki testi ereje,
Szem-meredve gondolkodott,
És szívvére dobogott,
Sejtvén a nagy fergeteget,
Mely háttérben villogott.

24.

A törökkel nem szerencsés
Háborúnak kezdete
Minden olyan kormánytervet
Most háttérbe vettete,
Minek véghez zsarlására
Tán haderő kellene,
Mely most a határon állott
A töröknek ellene.

25.

Az önkényt keblében hordó
A nem dicső harcolást
Átallván, és észre vévén
A magyar köz mormolást,
Miben kevés jobb mágnás is
Részt vőn, Bécsbe sietett,
S ott a magyar panaszoktól
S vádaktól meglepetett.

26.

Mert a megyék, a sujtottak
Az önkény vas karjával,
Összegyűltek, s felriadva
Egy szív s lélek hangjával
Bátor szóval követelék,
Mi tőlök elorzatott,
S minden bitorló hivatal
Termökből kitolatott.

27.

Mennyi megye, annyi sasként
Jöttek zúgó szárnyakkal
A keserű feliratok,
Vészt jósoló szavakkal.
S mennyi megye, annyi dárda
Röppent József szívébe,
Ki különben sok nagy erényt
Táplált nemes keblébe'.

28.

Mert magyarok voltak jobban,
Kik tanácslák tetteit,
S büszkén sértve hajták végre
Visszás rendeleteit.
Jóknak tartott szándékiban
Imígy lévén csalatva,
Búnak dőlt az emberbarát,
Egészségben szakadva.

29.

És sietett, mielőtt hal,
Visszavonni miket tett,
Visszakötni miket oldott,
S visszaadni mit elvett.
Visszaküldé a koronát,
Mely nyolc század folytával
Sok jó s rossz magyar királyfőt
Fedett — József híjával.

30.

E nemzeti szent ereklyét
Fél Pozsony ment fogadni,
S én is vele mint tanuló
Tiszteletem megadni.
Fiatal és vén magyarok,
Most mind magyar ruhában,
Még a nők is mind sírtanak
Örömüknek árjában.

31.

Nemes őrség rendeltetett
Őrzésére, Budára,
Váltva mindenegy megyéből
Jövendő a vártára.
Míg a nemzet köz tanácsban
Rendelkezend' iránta,
Mely az országgyűlést zajjal,
Nyakra főre kivánta.

32.

József meghalt. Csudálandók
Az emberi viszonyok
Nemzetivel ellentétben,
S még is fenn kell állniok.
És Józsefnek sírja felett
Ember méltán sírhatott,
És a magyar mint nemzettest
Méltán vígadozhatott.

Második Ének.

LEOPOLD KORONÁZTATÁSA ÉS AZ 1791-iki ORSZÁGGYŰLÉS.

1.

E köz zajban a törökkel
Szégyenbéke köttetett,
Nem felelő a zord hangnak,
Melylyel a harc kezdetett.
Csak az orosz nyert mit akart,
A nagy s ravasz földsáfár,
Miként szokta, tudta, s tette
Két századtól fogva már.

2.

S Kárpátoktól Ádriáig,
Zala s Vastól Moldváig,
Egy panaszhang zúgott zajgott
S csapkodott a Lajtáig,
Hol vámvonal kis Ausztriát
És nagy Magyarországot
Úgy szétoszták, miként tenger
Az ó és új világot.

3.

Es lőn Budán országgyűlés,
Mi harminc év olta már
Nem tartatván, halomra gyűlt
A nemzeti sérv és kár.
Mit a lelkes követtábla
Lángoló szív s lélekkel
Haza s nemzet érdekében
Intézett gyors léptekkel.

4.

De nem úgy a mágnástábla:
Hol magyarúl s diákúl
Csak ritka vén értvén s tudván,
A dolgok csak fonákúl
Esmertettek s itéltettek
Azon nagyobb többségtől,
Mely veszett korcs származék volt
Ama zagyva vérségtől.

5.

Egy Hogarthra volna szükség
Lerajzolni ezeket
A magyarból kificamlott
Kimarjúlt embereket;
Ott egy fitos, barna bőrű,
Hány szó-, annyi hibával
Beszéllő minor parvista,
Hadarázó karjával.

6.

Itt egy soha nem szólamlott,
Némán ülő mint a hal,
Embernyakra ültetett tök
Felsőbb hadi hivatal.
Ott egy főpap, ujján gyűrű
Villog és szúr szemeket,
Csak akkor szól ha vagdalhat
S zúzhat eretnekeket.

7.

Itt egy Bécsben járdatipró,
Nálunk *Illustrissimus*,
De mind innen, mind Lajtán túl
Csak fertelmes *asinus*,
Miként feszelg, s ásít, mondván:
„Langeweile tödtet mich,
Es ist nicht mehr auszuhalten,
Landtag, hol der Teufel dich!

8.

E szívetlen- s lelketlenek
Között, kiket festeni
Undorító munka, s méreg
Vele időt tölteni,
Néktek, néhány agg főispány!
Kik haza s nemzet mellett
Nyílt s bátor szót emelétek,
Becsület és tisztelet!

9.

S lőn most király-koronázás
Mit félszázad óta már
A magyar nép nem láthatott,
Ám közben egy élt s holt bár.
Nincs nemzet, mely a magyarnak
Ezt utána teheti,
Mert minden tett s lépés ebben
Feltünőleg keleti.

10.

E drámának szerepiben
Mert fényesek s pompások
Remekelni legügyesbek
A dús magyar mágnások,
Tulajdonkép nem annyira
Magok ezen emberek,
Mint a tündér- és regényes
Magyar ruhák s ékszerek.

11.

A menet a koronával,
Egyházi és világi
Fő uraknak seregében,
A korona országi
Fenn lobogó zászlóival,
Merre vonja az irány
Aranyterhes paripákon —
Nagyszerű pompás látvány.

12.

Néha még is kacajra is
Adatott ok, itt vagy ott,
Hol egy püspök vagy süvege
Lováról lepotyogott.
Ha székén egy pápa úgy ül
Mint ily püspök nyergébe',
Hát az orosz nem sokára
Pópát ültend helyébe.

13.

Hazám régi főpapjai!
Kihalva hajh veletek
A nagy s bátor szív és lélek,
Mi díszíté kebletek!
Tí templomban istenszolgák,
Harcokban hademberek,
Bölcsek a nemzettanácsban,
Tudományban mesterek!

14.

Mostani püspök nem esmer
Országot és nemzetet,
Csak királyt, kitől süveget
S uradalmat nyerhetett.
Közöttök most legérdemesb
A tanácsban hallgató;
Mert ha szólal, már hazáját
Vegy nemzetét rontható.

15.

A jelenet, hol a király
A nép előtt esküjét
A szent evangéliomra
Leteszi, nagyszerű tét,
Mely istennek, ki az embert
Teremtette képére,
S az embernek, s királyának
Szolgál dicsőségére.

16.

S esküszik szabad ég alatt.
Isten és ő szentjei
Tanuk mennyben, földön a nép,
S a nemzet küldöttjei.
Melyen ha egy orosz czárnak
Jelen lenni kellene;
Vagy kancsukaszél sujtaná,
Vagy állana ellene.

17.

Nagyszerű tét az alkotmány
És törvények szentségét
Biztosítni, s vele együtt
A királynak felségét.
Még felségesb, ha esküjét,
Mint köteles, a király
Szentűl tartja: nép s király így
Örök-erős lábon áll.

18.

Legfelségesb, megtagadva
Látni tudni az önkényt
Egy királytól, ki felsőbbnek
Esmeri el a törvényt.
Ily királynak mind személye
Mind hatalma legszentebb,
S jog s törvények oltalmában
Veszélyektől legmentebb.

19.

S lőn utána, mi rég volt már
Törvénytelen mulasztás,
Egy váratlan és meglepő
Újdon nádorválasztás.
Az elnöktől egy királyfi
Nádornak ajánltatott;
S az ifjúság öszhangjával
Nádornak kiáltatott.

20.

Biztosok az ifjúságot
Várba menni biztaták,
Hol egy mágnás sugalmai
Ezt mit szólni oktaták.
S mivel ott az egész udvar
Mind két nemben jelen volt,
Minden mágnás vetélkedve
Királyfira is voksolt.

21.

S jól esett így: mert akárki
Választaték azokból,
Kik királyfit kiáltának
Most ordító torokból;
Vagy nemzetét árulá el,
Vagy tisztét nem töltheté,
Hogy minden jog szenteltessék,
Mi királyé s nemzeté!

22.

Nagy volt e tűz eleinte
Ezen országgyűlésben,
Egyik követ egykor egy ily
Zajos tüzes ülésben
A királyház örökségét
Megszakadtnak mutatá,
És a királyválasztásnak
Szabadságát vítatá.

23.

S ezen ember — nemzetemnek
Gyalázata, szégyene —
Mint fordúlt meg nem sokára,
S lőn a honnak ellene!
S Bécsbe jutván, mint tanácslá
Az önkénynek míveit,
S a törvénynek, alkotmánynak
Mint eszközlé sérveit.

24.

Mint Rákoson hajdan, itt is
Sok jó törvény hozatott;
De hajh! erőhatalommal
Végre csak az hajtatott,
Mi a kormánynak lehetett
Kedvére és hasznára.
Maradván, ki a nemzetnek
Volt régkivánt javára.

25.

Kevés volt, mi fenn hangozó
Kegyelemmel adatott,
S mit a nemzet térd-görbedve
Alázattal fogadott.
Maradt! — és a követelés
Vagy szóra sem méltatott;
Vagy történt, hogy keblet fojtó
Nem-mel megtagadtatott.

26.

Ilyen volt a sónak ügye
A kormánynak részéről:
Egy acél-ész, néhány szó-folt
Nyolc százados helyéről
Elmozdítván a sójogot —
Boros-Jenő fejébe —
A királyi hatalomnak
Játszá szabad kezébe.

27.

S Maramaros drága kincse
A nemzetnek zsebéből
Kicsavarva, s orozva lőn
Ember s marha étkéből.
És azolta napról napra
Nyomorúbb a magyar nép,
És az ember- és marhavész
Szinte évi rendre lép.

28.

És a haza atyjainak,
Kik ily rosszúl őrködtek
Alkotmány és törvény felett,
Kereszteket kötöttek
Nemzet-áruló mellyökre;
Szent Istvánnak keresztjét,
Hogy ez által szentesűljön
Az átokra méltó tét.

29.

A franc nemzet, kit nagyjai
Már rég porig tipornak,
Súlyát tovább nem bírhatván
A szolgaság s nyomornak,
Most fellázad. — Nyaktilói
Alatt fejek hullanak,
Királyé úgy mint koldusé,
S tenger szívvért ontanak.

30.

S harcra zendűl Európa
A királyvért bosszúlni,
S a népkormányt Rajnán innen
Nem engedni nyomúlni.
Ellenséges fejedelmek
Kezet fogva egymással
Rohannak a szabadságfát
Ledöntni egy vágással.

31.

De másként lőn: a szabadság
Minden erőt elejtett,
Mit ellene minden király
Öszves hada kifejtett.
Rettenetes lecke volt ez
Királyoknak népeknek!
Milyent világtörténetek
Nem adtak múlt éveknek.

32.

Tanúsítja, hogy királyok
Mint nemzetek fejei,
És a népek, mint külön vált
Nemzeteknek testei,
Lélekben és testben egyek,
Egymás ölelésében
Élhetnek csak s állhatnak meg
Bátorságban, békében.

33.

Hogy az önkényt nemzet felett
Ijedelem s rettenet
Tartja csak fenn. Leverheti
Egy véletlen dörrenet,
Mi nyomorba tiprott népnek
Moroghat ki szájából;
Vagy egy emberbecsét érző
Villanthat ki agyából.

34.

Hogy népfelség, hóhérkormány,
Pokolbeli eredet,
Ki nem hiszed, vérben úszó
Párisra vesd szemedet!
Hol a vért únt hóhér s gyilok
Újra hódolt önkénynek
Inkább, mint sem nép-szerzette
Embertelen törvénynek.

35.

Tanúsítja: hogy alkotmány
Kormánynak legalkalmasb,
Legméltóbb és legbiztosabb,
Legerősebb s hatalmasb.
„Semmit rólunk minélkülünk!
Mindent rólunk általunk“
Mond az angol. Magyarok is
Ezért élünk és halunk.

HARMADIK ÉNEK.

A FRANCIA ZENDÜLÉS ÉS KÖZÖNSÉGES HÁBORÚ.

1.

Huszonöt év jött s ment harcban
Ezen földnek felette,
Mely e holtak millióit
Már-már alig nyelhette.
A nap vérben kele s nyugvék,
Az emberfaj elvadúlt,
Látván, hogy ki tegnap még élt,
Ma vérében már megfúlt.

2.

Egy kis ember, — Napóleon —
Észerővel agyában,
Bátorsággal érc keblében,
Bizalommal magában,
Szerencsétől felkarolva
Győző a harcviharban,
Csuda nagyra nőtt hamar fel
A vért únt népzavarban.

3.

Századosból fővezérré,
Fővezérből császárrá
Hat év alatt lett. — A világ
Száját szemét táttá rá.
S a koronát a rab pápa
Szentelé ott fejére,
Hol nem rég Lajos királynak
A nép előtt folyt vére.

4.

S Napóleon — nem Washington —
Messze hagyván Nagy Sándort,
A harcokat úgy folytatta,
Mint rég tevé rá a sort;
Hányva vetve, adva véve
Országokat, népeket,
Üzve, téve királyokat —
És zsarolva kincseket.

5.

Tartván, hogy a feleszmélt nép
Kit fénynyel eláltatott,
Visszakéri szabadságát,
Mi csalfán kijátszatott,
Dicsőséggel kelle Frankhon
Szemfényét bevonnia,
S rablott kincscsel tömött hadát
Védelmére tartnia.

6.

Ha ő úgy mint nemzetének
Első tisztviselője,
S a köz csendet s békességet
Honának megszerzője
Visszalépvén, a nemzetnek,
Lesz közpolgár társává,
Hat császárok s királyoknak
Tevé magát urává.

7.

S az emberi méltóságnak
Oly emlékét állítja,
Mi az erénybecsülőket
Tiszteletre borítja.
De ő végig, bár nagy vezér,
Kicsiny ember maradott,
Ki mint császár, földet, kincset,
Szabadságot ragadott.

8.

E harcokban Ausztria is,
Támadólag, védőleg
Váltva ellenrészes lévén,
Végre mindig vesztőleg;
Tíz év alatt országgyűlés
Mindannyiszor tartatott,
Valahányszor pénz- s emberben
Szükség s hiány láttatott.

9.

S ezekben az igen kedves
Magyar nemzet kegyesen
Sürgettetett: adjon embert
S pénzt, de nyomban, sebesen:
Mert verve a vitéz hadak,
Határon az ellenség.
Most nem adni, mi szükséges,
Szégyen volna s hűtlenség.

10.

S a Lajta-vám által nyomott
Szegény magyar nemesség
Mindazt adott, miket kivánt
A királyi kegyesség.
Mit azonban viszont ez kért
Mint országos jogokat,
A *deferri nunc non posse*
Veté vissza azokat.

11.

Fegyvert fogni ajánlkozván
Többször is a nemesség,
Ez vagy el nem fogadtatott,
„Azért, mert tán kora még;“
Vagy, ha vég veszély sürgeté
Fegyverrel kiállását,
Késő, tenyér volt, felfogni
A Dunának folyását.

12.

Az utolsó háborúban,
Melyet kezdett Ausztria,
Már megverte Károly hadát
A győzelmes francia,
Hogy a magyar, törvény szerint
Fegyverre szólíttatott,
Fegyverre, mi sehol sem volt,
Vagy rossznak találtatott.

13.

Napóleon Bécsben van már,
S előhada Lajtánál,
Hogy a közel megyebéli
Nemesség is bár kiáll,
S nyakrafőre Győrig tódúl,
De hajh! még csak fél készen,
Lelkesülve, s elszántan, de
Gyakorlatlan egészen.

14.

Ilyen néptől csudát várni,
Ámbár ennek becsület,
De azoktól, kik várhatták,
Hiú reményszédület
Napóleon ellenében,
Ki a tért már megnyerte,
S a nagy hadat elszaggatta,
Elfogdosta, s leverte.

15.

S bár nem csuda, még is sok volt,
Miket Győrnél tehetett
E félkészült újonc csapat:
Mert tett, mit csak lehetett.
Tette mindazt mit Jánosnak
Tett oda ért vert hada;
Bár bizalom hiányában
Az ügy majd megakada.

16.

Mert a nemes had kormánya
Törvény ellen elvéve
A nádortól, János herceg
Kezébe lőn áttéve.
Csak a nádor bölcsesége,
A vég veszélyt gyanító,
Volt célszerű módok által
A vég veszélyt hárító.

17.

Ön személyét feláldozván
Az országért, nemzetért,
A sérelmet eltitkolja,
Mi törvényt és nádort ért.
„Ha híre fut a seregben,
Hát nyomban lesz szétoszlás;
Ország s népek szakadása,
Közönséges szétfoszlás.“

18.

Nádorsegéd aki valék,
A titokba avatott,
Én szólék így; s lehetlennek
Szava nem is tartatott:
Mert sértetni egy nemzetnek
Attól, kit véd vérével,
Magyar tudta még csak tűrni
Eddig bárány elmével.

19.

Szerencsétlen Ferenc király,
Te jó lélek magadban!
Csak a gonosz tanács költött
Ily eszméket agyadban!
Az ütközet vesztve Győrnél,
János tábormestere
Elhibázván időt s helyet,
Lőn a veszély embere.

20.

S bár magyarok okoztatánk
Az ütközet-vesztésért,
Mégis nekünk köszönhető
Hogy több s nagyobb vész nem ért.
Minthogy ezen készületlen,
Gyakorlatlan nemes had
Oka, hogy Győr nincs rohanva,
S az út vissza még szabad.

21.

Mert a nádor oldalról egy
Hadcsapatot állítván,
Miből a küzdő ellenség
Háttámadást gyanítván,
Tartózkodva, lépve, kitér:
Különben a Dunára
Kerít, szorít s elfog mindent,
Ha hátcsapást nem vára.

22.

Vesztve a vég ütközet is.
Károly vonúl Morvába,
S kötteték egy fegyvernyugvás
Áldozattal díjába. —
Félre értett magyar nemzet!
Te félt s nyomott ok nélkül!
A te műved hogy Ausztria
Most mindenből ki nem hűl.

23.

Napóleon igért néked
Ausztriától elválást,
Alkotmányt nem tizedelttet,
És független önállást;
Rákoson nagy nemzetgyűlést,
Szabad királyválasztást,
Szabad világ-kereskedést,
S abban semmi nyommasztást.

24.

De te mind ezt megvetetted,
S hű maradtál a házhoz,
Mely háromszáz év óta rád
Váltva derűt borút hoz.
Te okosban mint más nemzet
Nem hivél a szép szónak,
Esmervén szó- s hitszegését
A hatalmas dúlónak.

25.

Napóleon megütközött
Az ily szilárd hűségben,
A hont s királyt védni elszánt
Rendületlen készségben;
Megütközött, mit nem esmert,
Azon roppant erőben
Mit a magyar teremtett most
Ily szűk s rövid időben.

26.

S Győrött imígy nyilatkozott:
„Ausztriának ereje
Igen nagy még. A magyar hon
Birodalma veleje.
Ötven ezer lovasságot
Ily készen felinteni —
Óriási hatalmammal
Sem bírtam teremteni.“

27.

„E vám-nyomta zsarlott nemzet
Ha ezt tudá így tenni:
E szárazföld Angliája —
Mivé tudna még lenni!
Bizodalom nemzet s kormány
Között egymást emelné,
Így amint van, egymás jogát
Mint lehetne, tördelné.“

28.

„Békét adok Ausztriának,
Egy nagy tervem fejébe',
De megnyesem birodalmát,
S bele nyúlok zsebébe.
Békét adok, most negyedszer,
De, esküszöm, utólszor.
Ha megtámad még, a földről
Tűnni rajta lesz a sor.“

29.

„Ezt a büszke magyar népet
Én gyűlölöm s szeretem,
Feltalálom tán még szerét,
Mi által megnyerhetem.
Frank gyalogság, magyar huszár,
Arányszámú sereggel,
Felvenném én, ha út volna,
Magokkal az egekkel.“

30.

„Magyarország most másodszor
Diadalmink határa.
Ha még egyszer bele lépünk,
Frank sast tőzünk Budára.
Honnan nyavalyás Sztambulig
Az út könnyű sétatér.
Ott verhetjük meg Angliát,
Ha fészkében meg nem fér.“

31.

Mondta, s meglett; újra megint
Szégyenbéke köttetett,
Mikor már a nemes sereg
Bárkivel mérkezhetett.
Ausztria jól meg lőn nyesve,
Mi őt vérig sértette;
A magyar szent korona is
Néhány gyöngyét vesztette.

32.

A nemes had fenn állani
Kivánt tovább fegyverben,
Hogy ne lenne többé hiány
Harc-gyakorlott emberben;
Míg a harcok vérszomjait
Sorsforgások elolták;
De a bizodalmatlanság
Súgalmai gátolták.

NEGYEDIK ÉNEK.

NAPÓLEON HARCA AZ OROSZSZAL, ÉS VESZTE 1812.

1.

Napóleon nőül vévén
Ferenc császár leányát,
Békét hagy most Ausztriának.
Oda veszi irányát,
Hol nem járt még, hol még földet
És embert nem tapodott,
S dicsőséggel és kincsekkel
Eddig még nem rakodott.

2.

Éjszak felé, a cár ellen,
Kit Tilsitnél ölelt bár,
Maga mellett nem tűrhete;
S melyik legyen nagyobb cár
Kettő közül? — rég furdalá;
S addig forralt okokat
Háborúra, míg kifőzte
S széthirdeti azokat.

3.

S indúl roppant hadsereggel.
A tatárhad lehetett
Ily tömérdek, melyet Batu
Hunniába vezetett.
Hadnagyjai a királyok,
Kiket maga teremtett.
S maga mellé útjában is
Népet s fegyvert sokat vett.

4.

Nyomaiban sírva nézték
Az országok a nagy kárt;
Mert, mint szokott, a nagy dúló,
Amerre ment, ingyen járt.
És előre borzadtak már,
Mit tesz majd e szünetlen
Vérmunkás nép vissza-jövet,
Legyen vert, vagy veretlen.

5.

Ha egyfelől rettenet volt
Látni a nagy haderőt,
És fény nélkül közepette
A komoly nagy harcverőt;
Másfelől felkapó érzet,
S érdekteljes ámulás,
Merve s téve látni egytől,
Mit nem mert s tett senki más.

6.

A lengyelek készen várták
A szégyenből kiváltót,
Nem feledvén a nagy vétket,
Mindig égbe kiáltót,
Miszerint egy nemes nemzet
Három közt felosztatott,
S nemzeti jog sérelmével
Eddig bitoroltatott.

7.

Oroszország határait
Néki tárva találván,
És az orosz hadcsapatok
Onnan folyvást hátrálván,
Azt gondolja Napóleon:
„Közel leszen Pétervár,
Ha ellenség ütközetre
Engem sehol be nem vár.“

8.

De meghökken: mert ürűlve
Embertől és baromtól
Lel, merre megy, minden falvat,
És fél éhség-ostromtól.
Mi lakozni szokott hadnak
Sokkal erősb ellene,
Mint ha vívni minden egynek
Tízzel s többel kellene.

9.

Nem harcokat verni tehát
Most a legfőbb feladat,
Hanem beszerezni, mivel
Táplálhatni a hadat.
S beljebb s beljebb jutni siet:
Vélvén, hogy önvédelem,
Nem lesz mindig önpusztítás,
Mi föld- és nép-sérelem.

10.

Szégyenelvén nagy diadal
Nélkül visszafordúlni,
Elhatárzá, az orosz had
Után addig nyomúlni,
Míg a szégyenfutást únván
Az, valahol csak megáll,
S hogy ne legyen világ csúfja,
Vele még is szembe száll.

11.

Szmolenszknél ez megtörténik,
Hol erős földvárakban
Lőn bevárva Napóleon.
Az ellenes hadakban
Fojtott tűz ott harcba lobban,
Öldöklő a viadal;
Több tízezer halálnapja:
Frankoké a diadal.

12.

A vert orosz tovább vonúl,
S beljebb vissza. De megáll
Borodinó földváriban,
S ellenével szembe száll.
Bosszús, makacs, véres ismét,
S öldöklő a viadal.
Sok ezernek halálnapja:
Frankoké a diadal.

13.

Az orosz had, hite szerint,
A szent város Moszkába
Vonúl vissza hát-fordítva, —
(A frank mindig sarkába);
Ember- s barom-élelemszert
Felemésztve útjában,
Várost falut, amerre megy,
Hagyva lángja- s hamvában.

14.

A cárok fővárosánál
Megáll most Napóleon,
És ott minden hadcsapatot
Bevár s maga mellé von.
Éjszak felé takarodnak
A városi lakosok,
Segítik az oda vonúlt
Rokon orosz harcosok.

15.

S most, amikor Napóleon
Diadalmi pompával
Kész már Moszkát elfoglalni
Diadalmas hadával;
Háború szörnyszüleménye,
Oly szívrázó s borzasztó,
Tűnik fel, mely vad vérharcos
Kebleket is fúlasztó:

16.

Moszka, gyújtva önmagától
Lángba s füstbe fellobban
Száz helyen is; aki látja,
Iszonyodva megdobban.
Egy perc, s az óriás várost
Láng- s füsttenger borítja,
Mely zajos lánghullámait
Idestova zúdítja.

17.

Napóleon berohanást
Parancsol most hadának,
És lángoltást, és tűzfojtást,
Hogy, mit még meghagyának
A lángok, azt megmenthesse,
Az élelemszereket,
S mik tán rejtve a föld alatt,
Gyűjthesse a kincseket.

18.

Maga beszáll a cároknak
Hajdani ős várába,
Mely egy szigetként áll még fenn
A lángtenger árjába.
Onnan komor szemmel néz le
Azon pokol elemre,
Mi átok lánglehellete
Ilyen győzedelemre.

19.

Itt, úgy látszik, húnyni kezde
Napóleon csillaga;
Éjszak földén nem volt ő már
Ama régi Ömaga,
Ki eszével megragadván
A pillanat alkalmát,
Lépte' tette' sikerével
Koronázta hatalmát.

20.

Habozni és kétkedni kezd,
Mit tegyen, mit ne tegyen?
Békét adni? kész volna ő;
Vissza? szégyen, ha megyen.
Imígy tölt itt töprenkedve
Napokat és heteket.
Délnek fia nem esmeri
Az éjszaki teleket.

21.

Vezérei intik őtet:
Hogy lefogyott hadának
Dél felé levonúlnia,
Hol embernek, marhának
Élelmére jobb s több remény,
Legtanácsosb volna itt,
Hol az történt, mit a világ
Se nem gondol, se nem hitt.

22.

Napóleon helybehagyja;
S öszveszedvén hadait,
Nagy szemlét tart, megvizsgálni
Az orosz védvárait.
Az orosz itt támadást vár,
Erős, tüzes mozgalma.
Ha harcra kel Napóleon,
Itt alapúl hatalma.

23.

De itt a perc, melyben lehúnyt
Napóleon csillaga,
A szerencse itt hagyá el,
S ő itt már nem — Ómaga.
Az orosz had állását itt
Oly erősnek itéli,
Melyből őt kiforgathatni
Semmikép sem reménli.

24.

S lemond, délnek venni útját,
Mit zárva tart az orosz;
S indúl arra, honnan jöve,
Merre lengyel és porosz.
Esze-veszve bízván most is
Régi szerencséjébe,
Nem hiszi mint rohan bele
Az éjszak mord telébe.

25.

Holott az orosz mozgalmak
Nem hogy harcba idézők
Voltak volna, hanem inkább
Kerülését intézők.
Kutusof és Napóleon
Imígy tartván egymástól,
Ez elrohan vég vesztébe,
Az ment a vég csapástól.

26.

Napóleon félmillió
Edzett bajnok hadának
Igen csekély hulladéka
Maradt csak meg honának:
Éhen, szomjan, fagyva, ölve
Veszett mind egy emberért,
Kinek dúlni szomjas lelke
Félvilágban meg nem fért.

27.

Berezina! te örvényed
Mennyi frank vért nyelhetett!
Minden nádszál, melyet termesz,
Egy frank nevet nyerhetett.
Habár soha orosz kézből
A sors ki nem ragadand;
Öblöd mindig a vert frank had
Átkos sírja maradand.

28.

Napóleont a lengyelek
Bús arcokkal fogadják,
Szörnyedve, hogy orosz porosz
Őket majd mint szaggatják.
Napóleon éjjel szökik
Parasztszánon Varsóból
Párisba, kivágni magát
E sors-gyúrta csomóból.

29.

Az óriás vakmerőnek,
A mindenkor győztesnek,
S csak a zord tél dühe által
Levert lelkes vesztesnek
Újra hódol a hős nemzet,
S teremt erőt hatalmat,
Megbosszúlni a vad orosz
Durva kevély bántalmat.

30.

S a zord telet váltó tavasz
Kezdetében barátja,
A szász király, Napóleont
Már magánál ott látja.
S újult hadi erejével
Oroszt poroszt zúzandó,
Drezdánál már harcra készen
Áll a dölyfös halandó.

31.

Itt még egyszer reá pillant
A szerencse csillaga,
S ha nem makacs, jóra fordúl,
Mit elrontott önmaga:
Ausztria, mint közbenjáró
S barátja is békében,
Dicső békét ajánl néki
Európa nevében.

32.

De a makacs visszaveti,
Dacol Európával.
Ausztria is hát ellene
Már harcra kész hadával.
S ezzel metszve bármi kötél
Mibe még fogódzhatott,
S félre vetve minden érdek
Mire számot tarthatott.

33.

Napóleon itt még egyszer
Győztes ugyan Drezdánál;
De Lipcsénél tönkre verve —
Párizson is már túl száll.
Ott megfosztva országától
Elvitetik Elbába,
Hol, mint ütött kártyakirály,
Tépelődik magába'.

34.

De nem képes életét itt
Csend s békében folytatni,
És Párisba visszaszökik
A népet felizgatni.
Melynek már több nemzedékét
Mészárlatra vezette,
És tétova, és idegen
Föld gyomrába temette.

35.

Örömzaj közt riadozva
Mind melléje állanak
Bajnokai. — A Bourbonok
Angliába váltanak.
A zárát hagyott oroszlán
Rettenettel tölti be
A már feldúlt Európát
Hosszába' és széltibe'.

36.

Legközelebb angol s porosz
Harcra zúdúl ellene;
S végkép verve a csuda hős,
Kit elhagyott istene;
Kit előbb, a fejdelmi kar,
A hitszegő szökevényt,
Joga-vesztettnek hirdete,
Mint törvényenküli lényt.

37.

S császárcímtől fosztott rabját
Küldi angol gályába'
Szent-Ilona szigetébe,
Évek múlva — sírjába.
S ő, kinek a világ szűk volt,
Míg élt magas fénykörben,
Ott nyugszik most, s csontja megfér
Keskeny sziklagödörben.

38.

Vérbe merült emberfajzat,
Vérbe merült időkor
Teremhet csak ilyen embert,
Ki nem más mint bűnostor,
Fenyíteni fejedelmi
És nemzeti vétkeket,
Egymás iránt, vérengezve,
Dúlva elkövettekct.

39.

Ha Atila ostora volt
A megromlott Rómának,
Hát az vala Napóleon
Egész Európának,
Eszközi a sors urának
Ki mér embertetteket;
S ha későn is, de múlhatlan,
Büntet embervétkeket.

40.

S bár eszközök, de forogván
A sors-kerékvágásban,
Eltiprattak, elégtétűl
Verő- s vertnek egymásban.
S minél magasb volt állásuk,
Annál nagyobb robajjal,
S minél súlyosb volt csapásuk,
Annál gúnyosb kacajjal.

41.

A jövendő századoknak
Napóleon élete
Rege leend, s nem hiendik
Hogy ez való lehete;
Mint azt sem, hogy amit mívelt
Egy nemzet vérlázában
Kétélű kés volt egy merész
Szerencsésnek markában.

42.

Mert addig majd kifejlődvén
A kormányi értelmek,
A törvények lesznek csupán
Uralkodó fejdelmek.
Nemzeteknek lesz fejdelmök,
Nem kényúri hatalmok,
Fejdelmeknek lesz országuk
Nem kényúri biralmok.

Ötödik Ének.

A FEJEDELMEK BUDÁN 1814.

1.

Napóleon leléptével
A világnak színéről,
Európa fejdelmei
A föld minden részéről
Bécsbe gyűlnek, tanácskozni
E világnak sorsáról,
Hol, mi állott, leütve most
Évezredes lábáról.

2.

Céljok: rendbe szedni minden
Szétomlott- és bomlottat;
Öszvekötni szakadtakat,
Visszaadni rablottat.
Házaiknak visszaadni
A királyi székeket,
S elűzni a bitorlókat
Kik most bírják ezeket.

3.

Céljok: visszaszerkeszteni
Az előbbi alakot,
S abba visszateremteni
A régi jó korszakot,
Miben ország, nemzet, s kormány
Kényúrnak volt sajátja,
Noha ennek a változott
Korszellem nem barátja.

4.

Céljok: nemzet és tartomány-
Tagokat szét cserélni,
Illesztgetve, kerekítve;
De itt mást nem kímélni,
Mint egyedűl a fejdelmet
Kit ez fogna illetni;
S nemzeteknek, országoknak
Itt szót nem is engedni.

5.

Mert látták a népkormánynak
Átkos eredményeit,
Királyoknak kell hát hagyni
A kormánynak ügyeit.
Feledék, hajh! Napóleon
Súlyos kormányhatalmát,
Miből népek szabadíták
Fejdelmeik biralmát.

6.

És lön kötve három között
Egy szent-szentnek nevezett
Nagy szövetség, egy kegy-árral,
Szóvirággal mézezett.
A nemzetek, kiknek vére
Vívá vissza magokat
S fejdelmöket, borzadozva
Érték csalatásukat.

7.

Mert volt több oly fejedelem,
Ki alkotmányt igére
Hű népének, mikor ura
Védelmében folyt vére.
Porosz király különösen,
Ki lesz földönfutóvá,
Ha népe nem vívja őtet
Vissza uralkodóvá.

8.

De ő, s több is, rútúl szegvén
Fejedelmi szavokat,
Még maig sem kegyeskednek,
Teljesítni azokat. —
Mondd meg, magyar! mily hatást tőn
Ez agyadra kebledre?
Nemde, mint ha villog s dörög,
S jeget vársz vetésedre? —

9.

Meglássuk majd: azért, mivel
Makacsúl hív maradál,
S vagyon- és véráldozatot
Soha meg nem tagadál,
Mi nagy áldást termend neked
Vér- és értékvetésed?
Nyerve lesz-e bizodalom,
És jogszentség-kérésed?

10.

Évezredes alkotmányod,
A gyakorta megrázott,
És országod, a sors által
Tartománynyá alázott,
Mily kedvezést s biztosítást
Nyerend annak szívétől,
Ki mondá: „csak halál által
Válhat magyar népétől"?

11.

S fel lőn osztva Európa
Úgy, miként az ma is áll:
Különböző erők szerint
Aránytalan az osztály.
Egy nagy csuda történt itten:
Miolta áll föld és ég,
Egy kényúri koronából
Nem fénylett ily dicsőség:

12.

A világ fő birtokossa,
Sándor, kényúr s orosz cár,
Lengyelország, lengyel nemzet
Maradványa, kicsiny bár,
Neki jutván osztályrészbe,
Azt szabadnak mondotta,
S nagy lelkéből alkotmányos
Kormányzattal áldotta.

13.

Nagy emberek és nagy példák
Követésre vonszanak:
Több fejdelmek is utána
Alkotmányra hajlanak.
Csak Ausztria s a porosz nem:
Ezek abban maradnak
Miben voltak! Csak hogy itt most
Nagyobb testté dagadnak.

14.

Ausztria itt oly nagygyá nőtt
Ország s terjedelmében,
Milyen nem volt, mióta áll,
Sok százados éltében.
Ferenc császár állodalma
A háború-viszályban
Fogyton fogyván, óriássá
Nőtt ezen földosztályban.

15.

Azonközben, hogy országok-,
Nemzeteknek hányt vetett
Sorsa iránt intézkedés
Szerződésre kelhetett,
Orosz császár, porosz király,
S Ferenc gazda Budára
Rándúlnak le a nádornak
Ott látogatására.

16.

Azért is, hogy szemlélhessék
A magyart ön honában,
Ki hajdan oly híres nemzet
Volt a históriában:
Mikor Lajost, mikor Mátyást
Dunaparti várában
Üdvözölni fejedelmek
Jártak keltek pompában.

17.

Mikor Mátyás, nyájas barát
Barátinak körében,
Ellenének rettenet volt
Diadalmi fényében,
S a töröknek harcingerét
Úgy bírta megfékezni,
Hogy míg ő élt, napnyugotnak
Békét tudott szerezni.

18.

Buda és Pest a koronás
Vendégeknek kedvéért,
A nemzeti és királyi
Fénynek emeléseért
Oly fenséges díszt, fényt s pompát,
Oly tündéres ünnepet
Teremtének, mely mindenkit,
Bíbort s rongyot, meglepett.

19.

Bámúltak a koronások,
Bámúltak a rongyosok,
Csudálkozott Ferenc császár,
S jelen bécsi táltosok.
Mert, mi Bécsben ilyes történt,
Azt senki sem tagadá,
Mikép minden tekintetből
Azt ez feljülhaladá.

20.

Az ég minden csillagai
Budára és tájára
Látszának leszállottaknak
A setét éj dacára.
Buda és Pest, tornyaival,
Tüzében és lángjában,
Félthető, hogy a kelő nap
Leli néma hamvában.

21.

Ég a Duna, lángol hídja,
S két végében nagyszerű
Diadalív emelkedett,
Pompás s még is egyszerű.
Homlokán a magyar címer
Büszkén látszik hirdetni,
Hogy a magyart a Dunától
Nincs erő elverhetni.

22.

A Duna lángfolyamában
Tüzes sajkák uszkálván,
S mindegyik egy nagy tűzbetü,
Most rendsorba' megállván
Majd az oroszt, majd a poroszt,
Majd Ferencet éltetik;
S mi szóvá lőn, azt az álgyúk
Nagy robajjal dörgetik.

23.

Ez nem minden: nem csak föld, víz
Élteti e neveket:
Buda felett a légben is
Olvashatni ezeket:
Gellért hegyén óriási
Tűzbetűkben lángolnak,
Mit a messze pásztortanyák
Üstökösnek gondolnak.

24.

Három napot töltének ott
A koronás felségek.
Minden estve táncvigalom,
S abban vegyes vendégek.
Magyar föld szülöttje, én is
Szem- s fültanú valék ott,
S mint csak nem rég nádorsegéd,
Házilag beavatott.

25.

Három volt itt a koronás,
De köztök csak egy felség,
Kit szeretve tisztelhet is
Az alantabb emberség.
És ez Ferenc, mi királyunk,
A szavában s tettében
Szerény-magas, szíves-komoly,
Király viseletében.

26.

Sándor cár, a büszke lovag,
A szép nőknek udvarló,
Deli, hiú, feszes férfi,
Tánckegyeket pazarló;
Az orosznak kényúr és cár,
Nyájas idegenekkel;
Törvény felett magasságát
Fűszerezi kegyekkel.

27.

Sándor élni fog örökké
A világnak könyvében,
S bár a lengyel alkotmánya,
Melyet ada kegyében,
Mindig tövis szolgalelkű
Oroszoknak szemében,
Ilyen cár még nem ült soha
Orosz cárok székében.

28.

Harmadik, a porosz király,
Csak porosznak tetszhető,
Nagyobbat is kisebbet is
Komor gúnynyal megvető.
Száraz, magas, rokkant termet.
Mi szabadabb nemzeti,
És fesztelen Ferenc körűl,
A kényúr nem szereti.

29.

S itt borzadt el tán, megadni
Az alkotmányt népének,
Melyet igért kétségében
Ingadozó székének.
Sándorhoz, a jó s lelkeshez
Hasonlítva sokat veszt;
Ferencünkhez hasonlítást
Magyar közel sem ereszt.

30.

A magyar, hogy királyának
Díszét s fényét emelje,
Mindent kitárt, mi nemzeti
Tehetségnek volt jele;
S annyi érték- és szellemdús
Gazdagságot mutatott,
Hogy ez minden idegenre
Feltünőleg hathatott.

31.

Bécsnek kormányszékeire
Volt ez kivánt hatással:
Mert Lajtánál nem sokára
Nevezetes ugrással
Szökkent feljebb, rokkant lejebb
A vám Bécsnek javára,
S a magyarnak ön zsírjában
Elnyomorodására.

Hatodik Ének.

A MAGYAR NEMZETNEK SÉRELME 1823.

1.

Helyre állván a köz béke
Egész Európában,
Intézkedések történnek
A nemzetek sorsában.
A nemzetek követelnek
Több polgári jogokat,
Vér- és értékpazarlásért
Szabad alkotmányokat.

2.

A fejdelmek szabadságot
Többet adni haboznak,
Sőt inkább a réginek is
Döntésére céloznak;
S ezzel régi szeretetet
S bizodalmat vesztenek.
A nemzetek keseregnek,
Mert belveszélyt sejtenek.

3.

Nagy feszültség s ingerültség
Van kormány és nép között,
Hit, szeretet és reménység
Látszólag elköltözött.
Itt azonban a fejdelmek
Többnyire még mentesek,
Hanem kaján tanácsosok
Fő eszközök, s vétkesek.

4.

Mert egy király és kormánya
Valóban még nem egy test:
Legjobb király-szív- s észnek is
Könnyen vet ez tőrt és lest,
Fenyegetés, ijesztgetés,
Álhír- s gyanú-költéssel,
Árulás és vádlás által,
Rejlő veszély-színléssel.

5.

Jó fejdelmek, jó tanácsok
Az igéret szavait
Teljesítvén, öröm nékik
A nép hála-hangjait
Hallaniok; midőn másutt,
Hit-vesztett nép s fejdelem
Gyanús szemmel nézvén egymást,
Viszonyos a félelem.

6.

Én nemzetem, magyar hazám!
Hát tenéked mi jót hoz
A köz béke? mit egy nemzet
Áld itt, másik ott átkoz.
Királyodnak, kinek valál
Hű védelme, oltalma,
Boldogít-é nagyobbra nőtt
Ereje és hatalma?

7.

Ősök a múlt századokból!
Onokák a jövőkben!
Halljátok, elbeszéllem én,
Élő ezen időkben,
Én résztvevő mindenekben,
Mik történtek künn és benn,
És, cselekvő csekély magyar,
Háborúban s békében.

8.

Tíz év múlik, és a magyar
A régiben tespedez,
Mint Fertője, melynek nádja
Csak szellőben lengedez;
S a bujkáló szárcsa tud csak
Egy-egy szálat lendítni,
Mint a magyar író s költő
Egy-egy magyart indítni.

9.

Évnegyedként a megyékben
Közgyűlések tartatnak,
S ha sérelmes foglalatja
Valamely leiratnak;
Hát van zaj, van protestálás
S alázatos kérelem,
S diétára praenotálás,
Mi — egyetlen védelem.

10.

S ha megye a szomszéd megyét
Provocálja, hogy vele
Hasonlót repraesentáljon,
Confiscálva levele;
S marad minden mikép vala,
Mióta Bécs kormányszék,
És a bécsi magyar tanács
Törvényt hasogató ék.

11.

Undorodol, magyar utód,
E rút magyar zagyvától?
Méltán! én is undorodom
Mint a maszlag szagától.
De korszakom divatnyelve,
Így írni s beszélleni;
És költői kötelesség
Rútat rútúl festeni.

12.

Ferenc király megjárván most
Magyar- s Erdélyországot,
S nemzetében fényűzési,
Hódolati kórságot
Vélvén látni inkább, mintsem
Komoly erős szellemet,
Azt hiszi, hogy könnyen foszt meg
Jogától lágy jellemet.

13.

S a hű népre, mely nem oly rég,
Kerüljön bár vérébe,
Minden védelemre készen
Fogadá hű keblébe
Menedéket ott kereső
Udvari nagy táborát,
Kiereszti, s reá sújtja
Kényúri vas ostorát.

14.

És nem szabad ajánlatkép',
Miként előbb, kérőleg,
Hanem esküt és alkotmányt
S törvényeket szegőleg,
Újonc-állítást parancsol
Orosz cárhoz illőleg,
Szokott „secus non facturi"
Hanggal fenyegetőleg.

15.

És országgyűlésen kivűl
Az előbbi adónál
Harmadféllel többet kiván
Mint akin csak magán áll
Ezt amazt így vagy úgy tenni,
S törvényhozó felesét,
A nemzetet, fel sem venni,
Mint hatalma részesét.

16.

S azon magyar, ki harminc év
Előtt országgyűlésben,
Vakmerőn, s majdnem zendítő
Szó- s kéz-hányás-vetésben
A királyház örökségét
Megszakadtnak mutatá,
És a királyválasztásnak
Szabadságát vitatá;

17.

Azon magyar, milyen több van,
Mihelyt felemeltetik
Vala Bécsben, hol a nemzet
Sorskockája vettetik, —
Azon magyar, hazám átka,
Ezen törvényszegésnek
Fő eszköze, s tanácslója
Minden más ily sértésnek.

18.

A nemzettest minden tagja
Fájdalommal érezi
A nagy csapást, mivel Feje
Hű keblét úgy vérezi:
S felborzadva keservében
Öszhanggal megtagadja,
Mit nem adhat, hacsak éltét
Vele együtt nem adja.

19.

Erre új, és még keményebb
Királyparancs érkezik,
Hatalomkart zúgó dörgő
Arra, ki ellenkezik.
Számos megye megelégszik
Egyszer megtagadással,
Vélvén, jogot sem ád, sem veszt
Kényszerűlt megadással.

20.

Számos megye most sem enged,
Míg puszta szó fenyeget,
S tovább is még eszküszegést
S törvénysértést emleget.
Csak mikor már előtte áll
A hatalom fegyvere,
Akkor adja meg magát még,
Mint kit erő megvere.

21.

Egyedül Bars, Zala s Nyitra
Nem rendült a viharban;
Három kőszál fergeteges
Hullám- s villámzavarban.
S bár nyakán a hatalomkar,
Mintsem magát megadja,
Kormányának minden székét
Minden tisztje ott hagyja.

22.

Lemond, mintsem végrehajtson
Ily törvénytelenséget,
A királyi biztos nem tűr
Ily engedetlenséget,
S a kormány főbb oszlopait,
A testhez hű tagokat,
Katonai hatóságnak
Adja át mint foglyokat.

23.

S mind ez e három megyében —
Mintha testben s lélekben,
Érzelemben, gondolatban
S alkotmányos elvekben
Egy hazai hős háromság
Volna, ez egy időben
Történik meg, itt úgy, mint ott,
Egy szív három küzdőben.

24.

És a hármat Zemplény s Nógrád
Úgy követék nyomában,
Mint testvérek, édes egyek
Egy köz édes anyában.
Egyek a mély fájdalomban,
Mit a nagy seb okoza,
Melyet vágni a nemzeten
Magyar ármány dolgoza.

25.

A nemzeten ejtett mély seb
Sajgó tüzes fájdalma,
Szédíthetlen hűségének
Ily szívrázó jutalma
Ideglázat oly forrót gyújt
A magyar néptetemben,
Minél fogva éltét sejti
Halálveszedelemben.

26.

Ferenc király, a mindig jó
Szívében és lelkében,
S ha maga tesz, igazságos
Lélekesméretében,
Megesmeri most a tanács
Oktalan- és balságát,
Alkotmányt és törvényt sértő
Tette jogtalanságát;

27.

Sérti, s egyszersmind bosszantja
Miket hall az országból,
Hol nem rég járt, s mint népatyát
Igaz hajlandóságból
Ünnepelte örömzajos
Fénypazarló pompával
A magyar nép, kit csapkod most
Kényúri vaspálcával.

28.

S látván, hogy a magyar nincs még
Annyira elfajúlva,
Hogy önérzet és tetterő
Benne volna feldúlva;
Látván, hogy kik udvarkörben
Királykegyek horgában
Bekapatvák, különbözők
Azoktól a hazában;

29.

Azoktól, kik függetlenül
Szabadon ott vítatják
A törvény- és jogszentséget,
S a tömeget ragadják, —
S vélvén, hogy a három megye
Szelleme majd ragadand
Példájával, s kisebb ok is
Nagyobb tüzet gyújthatand;

30.

S tudván azt, hogy mikor a sors
Száz veszély közt forgatta
Királyszékét, akkor őtet
Csak néphűség tarthatta;
Szívébe száll, s bánja tettét,
Mit nem hitt oly károsnak,
Hogy ezzel éltének végét
Bélyegelje átkosnak.

31.

S a sérelmet orvoslandó
Országgyűlést hirdet s tart,
Hogy kérlelje s vígasztalja
A megsértett bús magyart.
Az itt hozott törvény, tűkre
Ferenc lelkületének,
Igazság-szeretetének,
S lélekesmeretének.

32.

Ferenc királynak alkotmányt,
Esküt s törvényt sértése,
A három lelkes megyének
Bátor ellenkezése,
S önkény szerint vetett adó
Ellen nyílt kikelése,
S ezzel nem önmagát, hanem
Az adózót védése:

33.

Oly esemény, mi nemzetnek,
És kormánynak nagy zavart
Okozhata, mitől még is
Minden okos kormány tart.
És többszeri minden ilyen
Kísérletnek véget vet;
Ha szánt szándék nem keresi,
Mit csak téboly agy tehet.

34.

Oly esemény, mely a magyar
Összefogó szellemét
Feltüntetvén, méltánylatba
Állíthatá jellemét;
És a királyt gonosz tanács
Rögtön követésétől
Visszatartja, méltán félve
A cél tévesztésétől.

35.

Oly esemény, mint jégeső
Hév- perzselte vidékben,
Hol mind ember, mind barom vész
Víz- s táplálat-szükségben:
Midőn emészt bort s kenyeret
Törő, zúzó jegével,
De nedvével földet éleszt
S kutakat tölt vizével.

36.

Oly esemény, mely mérlegül
Szolgáljon a nemzetnek,
S megméressék, mennyit nyom még
Szabad szellem- s érzetnek
Hajdankori nagy értéke
A korcsosúlt jelenben;
S veszszen, hahogy kevesbet nyom
Becse a súlyegyenben.

37.

Magyaroknak szent istene!
Hála néked szívünkből!
Hogy a lelket nem hagyád még
Kioltatni testünkből.
És te Ferenc, légy te áldott!
Hogy megmérvén becsünket,
Bár keserű műtét által
Alapítád létünket!

38.

Ha, mi történt, nem történik;
Mint élő tölgy pudvában,
Kegygyel folyvást nyesegetett
Alkotmányunk fogytában,
Szűnénk lenni, — mihez minden
Csepp véremmel ragadok —
Szűnénk lenni, amik valánk,
Magyarok és szabadok.

39.

S elnémúlván a magyar nyelv
Évezredes hangzata,
Mit a gyermek csak magyar nő-
S anyatéjből szophata.
A magyar föld magyar vérrel
Sokszor vegyült porában
Sváb s tót poronty játszodozand
Jövő évek sorában.

HETEDIK ÉNEK.

1825-ki ORSZÁGGYŰLÉS.

1.

Az országnak nagy gyűlése,
Főrendek és követek,
Összeülvén most Pozsonyban,
Rettentők a kezdetek.
Szélvészképen zúgnak dörgnek
A megyéknek szájából
A sérelmek és bántalmak
A múlt évek szakából.

2.

A még sajgó fájdalomnak
Öszvehangzó morajja,
Szemrehányás és panaszlás
Öszvezúgó zsivajja,
Midőn Zala halált kiván
A hazaárulókra,
A gonosz tanácsadókra,
És azt végrehajtókra.

3.

Mindezek oly borzadalmas,
Oly szívrázó szózatok,
Hogy ezeket elfojtani
Új sértésre volna ok.
És Ferenc ezt kihallgatja
Azon biztosítással,
Hogy nem teend többé lépést
Jog s törvény-áthágással.

4.

Ott egy mágnás, egy lelkesebb,
Bátran mondja: hogy bánat
Vétekért még nem elégtét,
Vétekért a bocsánat
Csak akkor jár, ha, mi tőlünk
Elvétetett erővel,
Az mind visszatérítve lesz,
Szóval s tettel kötővel.

5.

A kemény, de szent igaz szó
Nagy sértésnek tartatik,
S a szót ejtő, királyszónak
Hallására hivatik;
De mikor a követek is
Ószhangozva mondják ezt,
Mind a harag, mind a fúlánk
Ingeréből sokat veszt.

6.

És hozatik nyomban törvény,
A sértést megesmerő;
És jövőre biztosító,
Hogy hatalom és erő
A törvények határain
Soha többé túl nem lép,
És alkotmány, eskü s törvény
Sértetlenül marad ép.

7.

Van, s lehet-é a világon
Még több is oly báránynép,
Mint a magyar? kit már folyvást
Három század óta tép
Egy idegen, irígy kormány,
Álló cseh- és németből?
S a már százszor megcsalt magyar
Tűri bárányérzetből?

8.

Van s lehet-é oly királyház,
Melynek minden tagja bár
Maga emberséges ember,
Még is mindig nyomor-ár
Emészti a hű nemzetet,
Ki felett áll mint király:
Mert egy gonosz tanács minden
Jobb léptének ellent áll?

9.

Te, zöld Erin nyomott népe,
Küzdő a sok agyarral,
Mit ellened angol fordít, —
A rég nyomott magyarral
Csak te foghatsz bajtárs kezet,
Nyomorgatott azoktól,
Kikért vért s erőt pazarlasz,
A háládatlanoktól.

10.

És ez mindég így maradand,
Okból folyván okozat,
Míg a kormány rendszerében
Nem történend változat;
Míg, legyen bár egy a király,
Kettő nem lesz kormánya,
Más szabadé, s önkényé más,
Mikép népügy kivánja.

11.

Ellenkező két érdekben
Egy oldalú nézetnek
Nem lehet jó eredménye:
Mert mindig megsértetnek
Az egyiknek oldalai
A másiknak hasznára,
De királynak és közügynek
Veszedelmes kárára.

12.

Magyar ügyét külön magyar
Kormány s tanács vezesse,
De felelős a nemzetnek,
S ezt a nemzet fizesse:
Öszveülve a némettel
Vegyes ügyben végezni,
Király lásson igazságot, —
Ha nem tudnak egyezni.

13.

Alkotmánynak s törvényeknek
Szoros megtartására,
A nemzetnek már annyi vészt
Kiállt bátorságára
Felügyelni lévén tiszte,
Ha veszélyét sejtené,
Feleletnek terhe alatt,
A megyékkel közlené.

14.

Akár nemzet, akár király
Választhatná tagjait,
Ha szigorú törvény sújtná
Nemzet árulásait.
S ebben országgyűlés lenne
Mint bíró mind ítélő;
Nem kegyeket féltő Tábla
S feljebbvitelt reméllő.

15.

Csak így lenne igazságos
S célirányos a kormány.
Ha cseh s német a mérlegbe
Ó bajakhoz új bajt hány,
A magyar azt alkotmányos
Okokkal kivítatná,
S a győződő fejdelemtől
A jogot kivívhatná.

16.

Most küzdésben mind szellemi
Mind anyagi érdekkel,
Ellenkező helyzetében
Németekkel, csehekkel,
A magyarnak boldogúlni
Teljes lehetetlenség;
S egymás iránt mindig úgy áll,
Mint harcban két ellenség.

17.

József maga volt cselekvő;
De tettei hibások:
Mert feledé, hogy nemzetek
Nem kényúri igások;
Hogy nyelv- s léleksajátságot
Nemzetben elfojtani
Annyi, mint a napvilágot
Tenyérrel eloltani.

18.

Feledé, mit néki beszéllt
Jósló lelkű Bajtay,
Ki előtt mind nyitva voltak
A tudomány ajtai.
Feledé az állatmesét
Mit beszélle Bajtay,
A mesének következők
Értelemdús szavai:

19.

„Bosszantá az oroszlánt az,
Hogy az állatországban
Nem csak juh s nyúl, ökör, szamár
Róka, kutya, medve van:
Mert ezek jó engedelmes
Hasznos szolgaállatok,
Miket, úgy mond, gyomrom s kényem
Szerint kormányozhatok.

20.

Juhok, nyulak, pór népeim,
Ezek gyomrom kelléki,
Majmok udvarom bolondi,
S kölykeimnek játéki.
Ökör, szamár tanácsosok,
Rókák minisztereim,
Medve udvar- s hóhérmester,
A kutyák testőreim.

21.

De van tigris és van párduc,
Erős szabad állatok,
Kiknek cári kényem szerint
Még sem parancsolhatok.
S vannak lovak-, szarvasokból
Szövetkezett csapatok,
Kiknek délceg tömegével
Magam még sem bírhatok.

22.

Miniszterem azt állítja:
Hogy míg mancipiumnak
Nem tarthatom állatnépem,
S míg municipiumnak
Engedek helyt országomban,
Nem lehetek soha cár:
Bizonyítja hóhérom is,
S tanácsom, ökör s szamár.

23.

Medvém, orosz faj, azt mondja,
Hogy az embernemzetben
Épen így van a kormányügy,
Szint ily bosszús helyzetben,
S néhány párductermészetű
Szabad erős nemzetség
A korlátlan cár-önkénynek.
Maiglan sem hódol még.

24.

Egy fiatal árva párduc,
Kit néphússal neveltem,
S mint fiamnak játszó társát,
A marconát, kedveltem;
Elillant, hogy szabadságban
Inkább nyomort szenvedjen,
Mintsem kéjes szolgaságban
Örökre itt rekedjen.

25.

Utána már rendőreim,
Száz farkas, jár nyomában;
S ha meghozzák, magam leszek
Bíró gonosz dolgában.
Kiteszem a nép elébe,
Hogy nézzen e példára;
És eltépem, és megeszem,
Népem szeme láttára."

26.

József császár, akkor gyermek
Feszült komoly elmével
Fontolgatván a mondottat
Kihallgatá békével,
„Rút a mese (így szólal fel)
De furcsaság, s nevetség,
S oroszlán ő felségétől
Okos eszeveszettség.

27.

Mindent ugyan nem érthettem;
De érzem, hogy sok bolond
Fekszik minden tettben, szóban,
Mit az állatkirály mond.
De, hogy állatországában
Maga legyen csak király,
Jól teszi, ha tigrisekkel
S párducokkal szembe száll.

28.

Azonban, ha ökör szamár
Tanácsait követi,
Maga oka, ha szándékát
Soha ki nem viheti.
Majd ha egykor király leszek,
Akkor többet szólhatok
Hozzá én is. Addig többet
Tanulhatok s tudhatok.“

29.

„Úgy, hercegem (mond Bajtay)
Addig többet tanuljunk:
Jobbat, mint mit a mese mond;
S mi a jóhoz fordúljunk.
De rosszat is szükség tudnunk,
Hogy csak a jót szeressük,
S megutálván minden rosszat
Az igaz jót kövessük.“ —

30.

Sok jó, szép, s nagy történik most
Ezen országgyűlésben
Azok közűl, mik forgának
Kivánságban, kérdésben:
A mágnások, észre jövén,
Hogy oldozzák bűnöket,
Most nemesen versenyeznek
Helyre hozni vétköket.

31.

Vétköket, hajh! amelyeket,
Bűn származván bűnöktől,
Az onokák öröklének
Tanácstalan ősöktől.
Mik az egész nemzettestnek
Mély sebeket vágának,
S miknek megorvoslására
Most itt kezet fogának.

32.

A magyarnak Széchenyiben
Kel fel első csillaga.
És nyomában többen sokan:
Nem maradhat ő maga:
Szép tettére a keblekben
Hamar társhang fakadoz,
Mert a példa, jóban, rosszban
Követőket ragadoz.

33.

És teljesül egy nemzeti
Rég sohajtó kivánság,
És alapúl s alakúl egy
Magyar tudós társaság,
Mely ha célját nem téveszti,
Kincse lesz a nemzetnek,
Ha kegyelés és pártosság
Belé konkolyt nem vetnek.

34.

S te, ki valál említendő
Mindenkinek előtte,
Kinek drága életvásznát
A sors immár leszőtte;
S noha ebbe több ízben is
Veszélyszálak szövődtek,
De érdemek súlya által
Meg' tisztára törődtek;

35.

Festetics György! te valál, ki
Keblednek szent tüzével,
Magyar nemzetiségünknek,
Testté váltott igével
Első tőzted ki zászlóját,
S bár élet- és halálköz
Végetlene fekszik köztünk,
Sírodban is légy üdvöz!

NYOLCADIK ÉNEK.

A MAGYAR NYELV ÉS SZÓLÁSSZABADSÁG 1836 és 1840.

1.

És lőn megint országgyűlés,
Kettő egy évtizedben,
Érdemére legsúlyosabb
A magyar évezredben,
Mit a magyar, mióta őt
Árpád ide vezeté,
Itten élt el, ki azelőtt
Vala éjszakkeleté.

2.

Itten élt el, égbe nyúló
Tátrájának alatta,
Duna s Tisza dús partjain,
Hová magát igtatta,
Meghódítván Pannónia
Különbféle népeit,
És eltűrvén országában
E zagyva nép nyelveit.

3.

Ezen itt élt ezer évben,
Midőn mindég lankaszták
A vérengző harcviharok,
Hogy majdnem elfogyaszták;
Csuda, mikép tudta bírni
Létét itt fentartani,
Csuda, mikép nem bírta őt
Félvilág kiirtani.

4.

Csuda, mikép a hazának
Leghatalmasb fiai,
Lévén anya kebelének
Szívét evő rákjai,
S egyenként elszaggattatván
A nemzettest ütere,
Még sem dúlathatott ki még
Életének gyökere.

5.

A nemzetek életének
Nemzeti nyelv gyökere,
Annál erősb, minél számosb
A beszéllők ezere.
Lelkes ősök! tí mindenben
Előlátók, okosok!
Egyben nagyot vétettetek,
S nem valátok gondosok:

6.

Feledétek alapítni
A nemzetélet-elvet,
Mit hozátok kebletekben
A nemzeti ős nyelvet;
Egy idegent fogadván be
Törvény s kormány szájába;
Mi miatt az ősi hervadt,
S ment lassanként pudvába.

7.

Feledétek a tót népet
Általalakítani,
Nem kénytetve erőszakkal,
Hanem úgy, hogy hajlani
Tihozzátok, uraikhoz,
Kedvet s ingert érezzen,
És célszerű törvényhozás
Erre okot szerezzen.

8.

E hanyagság lőn fő oka
Hogy a király udvara
Budáról Bécsbe költözvén,
A rendek felsőbb kara
Szinte megszűnt magyar lenni,
Ősi nyelvét felejté,
S a magyart a nemzetsorból
Majd egészen kiejté.

9.

A múlt század vége felé
A mágnások sorában
Alig volt már oly nemzetség
Szegény magyar hazában,
Melynek tagja nem lett volna,
Ki magyarúl nem tudott!
Szegény nemzet! kinek annyi
Nemzetárúló jutott!

10.

Légy üdvöz! te néhány olyan
Nemzethez hű nemzetség!
Kinek oly váltig elfajúlt
Tagja eddig nem volt még.
Dicsőség tenéked, Erdély!
Hol e szégyent nem látom;
Kivált neked, Wesselényi,
Lelkes, dicső barátom!

11.

Kit a vak sors üldözött már
Még apádnak vérében,
Még mielőtt lelkes anyád
Horda téged méhében,
Kinek óriás szellemét
Nem bírván lesújtani,
A vak, szemed világától
Kiván most megfosztani.

12.

Te Sámsona nemzetednek
Lelki testi erőddel,
Most már félig a halálé!
Szíveddel s agyvelőddel,
Mik a hazaszeretetnek
S nemzet boldogságának,
Érzelem- és értelem-dús
Lángforrási valának.

13.

Te, ki vérző szívvel nézvén
A vak sors vas kereke
Mint gázolja nemzetünket,
S mint tornyosúl fellege,
Azt nyomából térítendő,
Érc karral megragadád,
S bár győződél hogy eltipor,
Te magad meg nem adád.

14.

Sorstársa vagy Kaukázia
Emberbarát hősének,
Ki élve már halált szenvedt
Díjául nagy tettének.
Vakságoddal te is kötve
Külföld ege s földéhez,
Fáj barátnak nem szólhatni
Félholt barát szívéhez.

15.

Térj, ó, vissza, mielőtt halsz,
Hazád anyakeblébe,
Lelkeikkel rajtad csüggő
Barátid hű körébe.
Hadd lehessen csontod s hamvad
Szívelt honod birtoka,
Hol megállván, mondhassa majd
Az utókor s onoka:

16.

„Itten hamvad Wesselényi,
Dicsősége honának;
Mindenben sok s nagy ami volt,
Kevés csak önmagának.
Nemzetoszlop, semmi erő
Által ki nem dönthető,
Csak érc keble istenének
Súgalmait követő,
Óriási emberjellem,
Nagy s tehetős, tiszta szellem,
A hon édes sajátja,
Fia, hőse s barátja.“

17.

Hah! borzalom rezg keresztül
Lelkemen és testemen,
És keserű bús érzelem
Nedve terül szememen,
Látván, miként vész ki rendre
Egy-egy oszlop közülünk,
Kik nélkül, ha nem dőlünk is,
Még is balra ferdülünk.

18.

Ez utólsó országgyűlés,
Sérelem- s panaszhalom,
Melylyel, eskü-felejtetten,
Kormányerő s hatalom
Törvényt kényre magyarázva,
A nemzetet sújtotta,
S a szólásnak s választásnak
Szabadságát fojtotta.

19.

Egy rémítő fergetegként,
Mely méhében veszélyt rejt,
S innen rémes zajt, morajt zúg,
Onnan villámokat ejt,
Áll e borús nemzetgyűlés
Az országnak felette;
S hajlong, mint két ellenerő
Azt fel vagy leverhette.

20.

A követek a jogszentség
Mellett küzdve harcolnak,
A mágnások, szokás szerint
A nemzettel dacolnak.
Azok most is, mik valának,
Udvar- s nemzet-irányban:
Ebben semmik, abban számok
Nagyobb kisebb arányban.

21.

Egy magyar, de lelkes mágnás,
Angolhonban jártában,
Egykor számos angol lordnak
Jeles társaságában,
Kérdeztetvén: tulajdonkép
Az ő valóságában
Mi légyen egy magyar mágnás?
Ezt felelé futtában:

22.

„Magyar mágnás, csuda állat:
Sok, és semmi magában:
Honban magas, Bécsben törpe,
Gőböly arany igában.
Birtoka van, nincs hazája,
S ebben csak azt szereti.
Nincs nemzete, csak fejdelme,
S ezért amazt megveti.

23.

Nincs ős nyelve, minthogy nincsen
Hazája, s nincs nemzete;
S mivel rég korcs már vérében,
Nőt s nyelvet mást szerete.
Udvar hangja, udvar majma,
S címes fényes szolgája;
És hogy mind ez lehessen ő,
Falukat szán reája.

24.

Udvarkegyek után bőszült
Esenkedés az oka,
Hogy többnyire zár alatt nyög
Nagyobb résznek birtoka.
Egy kegyhangért s melykeresztért
A hazát és nemzetet
Könnyen veti a mérlegbe,
Mint egy kenyérszeletet.

25.

Magyar mágnás, csuda állat,
Kivált országgyűlésben,
Hol két személyt s képet visel:
Egyet mágnás ülésben;
Másikat a követeknél,
Hol a megyék részéről
Szinte vagyon képviselve,
Személy s birtok feléről.

26.

S így egy mágnás önmagával
Ellenkező csuda lény;
Ha *nem*-et mond, *igent* is mond,
Egyben ő bűn és erény.
Ha mint ember, mágnás egyed
Bonckés alá vétetik,
Hát *nem* s *igen* valósága
Csak nullának tétetik.

27.

De ha úgy mint nemzettagnak
Elejbe bár nullának
Kormányönkény jancsárszámi
Oda állíttatnának,
Hát rémítő túlnyomó szám
Kelne a sok nullából,
Alkotmányt és szabadságot
Emelhető sarkából.

28.

De kivétel köztök is van:
Ezek dicső jellemek,
A nemzet és király között
Engesztelő szellemek.
S ilyeneknek köszönheti
Mind a nemzet, mind király,
Hogy amannak alkotmánya,
Ennek széke még fennáll.“

29.

Ily nádorok, ily érsekek,
A hazának nemtői,
Voltak időviharokban,
Nemzet s király mentői;
Ha támadtak, akár népet,
Akár királyt lázítók,
Ily nádorok, ily érsekek
Voltak veszélyhárítók.“

30.

Ily jellemek mágnásokban
Imádandók volnának.
S őseink agyvelejében
Tán ily lények forgának,
Midőn, hogy erősb védői
Lennének a hazának,
Két oldalról, felűl, alúl
Nékik két bőrt adának.

31.

Így áll a gyűlésfergeteg,
Semmi felé oszolva,
S a bizalom nemzet s kormány
Közt mind inkább foszolva:
A kormányt ily makacsságra
A főrendek lázítják;
Követeket szilárdságra
A törvények szorítják.

32.

Több hónapok jönnek múlnak,
S még semmi nem sikerül,
Mi egyik vagy másik részről
Tárgyalás alá kerül.
S a feszültség s viszálkodás
Már oly élre eresztve,
Hogy a gyűlés adó s törvény
Nélkül lehet rekesztve.

33.

A nádornak bölcsesége
Megesmervén a veszélyt,
Ily felzúdult elemekben
Már hajótöréstől félt;
S tiszte szerint közbenjáró,
Szót emel a kormányhoz,
Tanácsolván: ne vonja meg
Mi bizalmat s üdvöt hoz.

34.

S ím! mit ármány vagy balnézet
Tolt ki szent jog köréből,
A *legyen meg* mondatott ki
A jó király szívéből.
S a felforralt indulatok
Mind lecsillapodának,
S a szent béke s bizodalom
Megint helyre állának.

MTAKADÉMIA KÖNYVTÁRA

35.

Bár a századok óta gyűlt
Nagy sérelem-tömegből,
Csak kevés lőn orvosolva,
S a temérdek öszvegből
Csak kevés, de legüdvösebb
Nyerhetett még kezdetet,
Minek még csak a jövendő
Adhat erősb életet;

36.

E fergeteg eredménye
Még is kimondhatatlan:
Mert Árpádnak tördelt népe
Csak most lőn kiirthatlan;
Mert ezer év lejártában
A magyarnak élete
Állandó erős gyökeret
Itt még csak most verhete.

37.

Most, hogy törvény- s kormánynyelvvé
Magyar szentesíttetett,
S ezzel pórnak és mágnásnak
Szükségessé tétetett.
Most, hogy szólás és választás
Szabadsága, önkénnyel
Nyomva eddig, kivíva áll
Biztosítva törvénnyel:

38.

Miszerint az igazságot
Szabadon kimondhassa
A nemzetnek minden tagja,
S véleményét adhassa;
S egy nem tetsző szóért szólót
Zaklatni ne lehessen,
S gaz vádló az árulásért
Jutalmat ne vehessen.

39.

Biztosítva gyakorlata
A most rútúl megsértett
Szabad követválasztásnak,
Miért a zaj oly nagy lett.
És ha kedves, ha nem kedves
A követnek személye,
Kifogást nem tehet joggal
A kormánynak szeszélye.

40.

A szabadabb szó- s irásért
Személyes jogsértéssel
Nem idézve befogatott,
S bíró-kényszerítéssel
Kemény itélettel terhelt
Honfiaknak börtöne
Nyílik, — nyelje bíráikat
A gyalázat özöne!

41.

Bírák, kik nem bűn és vétek
S lélekesméret szerint,
Hanem miként felsőbb parancs
Nékik itéletet int,
Mondják könnyen ki a halált,
Azok átkos zsoldosok,
Hóhér törvényt végrehajtó:
Az ily bírák gyilkosok.

42.

Bíró, ki törvényt csavarva
Itéletet mondva hoz,
Zsivány cimborába illik,
Nem Királyi Táblához.
S a megyék, kik ily bíráknak
Büntetését sürgeték,
Azok lélekesméretök
Súgalmait követék.

43.

Bíró, kinek parancsa van
Ezt vagy amazt itélni,
Hahogy becsületes ember,
Székét hagyva megy élni
Nyomorba, homályba inkább,
Mintsem keble istenét
S embertársát így megbántsa,
Lássa bár benn' ellenét.

44.

Ilyen bírák az emberi
Társaságnak dúlói,
Az életnek és értéknek
Megfizetett zsarlói;
Isten s király iránt érzett
Tiszteletnek rablói,
S lehetnének — köz lázadás
Ingerének gyújtói.

45.

Ezen országgyűlés után
A kormánynak rendszere
Megváltozott; s király s nemzet
Alkalmat s okot nyere
Egymáshoz közeledésre.
S százados széttérések
S gyanúk után megszünendnek
Tán a félreértések.

46.

S úgy látszik, hogy ami eddig
Még mindenkor hiányzott,
Mit eddig a nemzet s király
Siker nélkül irányzott,
Elégülés, bízodalom
Szeretet és tisztelet
Foglalt most már — bár örökre!
Nemzet s király közt helyet.

47.

Az időnek tengerében,
Nagyobb kisebb gályakép'
Evez nagyobb kisebb nemzet.
Hajó s kormány erős gép.
Vigyázz hajó! vigyázz kormány!
Egyet-értve úszszatok:
Nehogy viszálytól széttörve
Majd más kézre jussatok.

Kilencedik Ének.

MAGAM 1790.

1.

Magyar föld szülöttje én is,
Gyermekségem óta már
Mindig azon töröm fejem,
Hogy, ha csekély magyar bár,
Hazámnak és nemzetemnek
Legyek szolgálatjára,
S életet vagy, ha kell, halált
Vigyek áldozatjára.

2.

Mert ébren és alva mindig
Hunyadi Jánost láttam,
Hazám e legnagyobb fiát,
Kit szeretve imádtam.
Mint elmémbe edzett eszme
Előttem úgy álla ő,
Búsan nézve nemzetére,
Mely mármár volt veszendő.

3.

Fájt lelkemnek folyvást látnom,
A magyar mint tűnedez
Nyelvével és ruhájával,
S a német mint fejledez;
Fájt hallanom magyarokban
Magyar hang mint némúlt el,
S magyar is, ha szólíttaték,
Divat: németűl felel.

4.

Fájt látnom, a magyar honban
Magát bele keblezve,
Idegen mint uralkodik,
Felsőbbségét érezve
Magyar felett, kinek József
Irtván nyelvét s nemzetét,
Elfojtani szándékozik
Alkotmányos életét.

5.

Fájt látnom, mely igen könnyen
Lőn németté sok magyar,
S magyar lenni mint szűnt meg már
Az elfajúlt felsőbb kar,
Mely legnagyobb részét bírván
A megtagadt hazának,
Undor tárgya marad mindig,
Átkos vétekpéldának.

6.

De a nemzet átka inkább
Essék apák fejére,
Kik idegen nőkarok közt
A nemzetnek nyelvére
Gyermeköket tanítani
Hálátlanúl feledék;
Miből támadt s szaporodott
A korcsvérű nemzedék.

7.

Egy elfajúlt ily nemzedék
Következőt hármat ront,
Szívben, vérben és lélekben:
Mert szeretni nem tud hont,
Mihez gyermek-emlék s érzet,
Nyelvszokás nem kötheti;
S csak annyira érdekli őt,
Amennyire fejheti.

8.

Fájt látnom, mikép anyagi,
S nagy részben az értelmi
Tehetségek is simúlnak,
Magyart vesztő fejdelmi
Szándékoknak meghódolni;
S a magyarnak múltjai
Fészket raktak agyvelőmben,
Búm utóbbi hangjai.

9.

Mert ha sárral dobálja bár
A jelenkor embere
A magyarnak múlt századit,
Melyeknek csak fegyvere
Vitt ki egykor-máskor, itt-ott
(Úgy mond) egy kis silány fényt,
Én azokban többet látok,
Nagyobb lelket, és erényt.

10.

Mert a magyar hét százada,
Vér-szerzette honában,
Külső belső háborúk közt
Töltve, karddal markában,
Önállásban, függetlenül,
Alkotmányos életben,
Sokkal dicsőbb mint jelenje,
Tartományi helyzetben.

11.

Van hát múltja; jelenje nincs:
Mert utóbbi jelenje,
Lehúnyt dicső századinak
Csak bánata és szennye.
Jövendője lehet ugyan:
A most folyó néhány év
Reményt nyújthat; de kikötni,
Homályban áll még a rév.

12.

Ha fájt látnom, mikép indúlt
Korcsúlni a férjfinem,
Azért is, mert szolgálatra
Ez volt egyik fő érdem,
Fő tekintet, és míveltség
A kormánynak szemében,
Hát még inkább fájt látnom ezt
Nemzetem nő nemében.

13.

A divatnak szenvedélyes,
Örök bősze rabjai,
Sebesebben korcsulának,
Mint a nemzet fiai,
Nemzetiség-tagadásban,
Nyelv s ősszokás-hagyásban,
Annyira hogy büszkélkedtek
Magyarúl nem tudásban.

14.

S e volt a legnagyobb csapás
Mi találta vérünket,
S gyökerében emésztette
Magyar nemzettestünket:
Mert, a nőnem, bájaival
Ámít, csábít magához;
S a férjfinem meghódolva
Szívet észt ejt lábához.

15.

Nem volt magyar haza s nemzet
Már a nő agyvelőben,
Nem magyar szív a kebelben,
Nem magyar tej emlőben,
Hogy anyából gyermekekbe
Magyar ősvér ömlene,
És az anya ajkairól
Magyar hangzat fejlene.

16.

Az ifjú, ki magyar szívvel,
Magyar hanggal szeretve
Közelíte ily korcs nőhez,
Az gúnynyal lőn megvetve:
Mint nem mívelt, nem divatos,
S nem köz irányt követő,
Mint a kornak szellemében
Becscsel fel nem léphető.

17.

Magyar ifjú, bármi jeles
Értelemben érzetben,
Német lévén most divatban,
S uralkodó helyzetben;
Feljebb rangú társaságban
Háttérbe volt szorítva,
S még szerencse, ha eltűrve,
S gúnynyal is nem csúfítva.

18.

Az elfajúlt magyar leány,
Bár magyar csak még nyelve,
S a németet szajkómódra
Ejté még csak tördelve;
Még is, csakhogy nem-divatos
Magyarnak ne tartassék,
Kerüli, hogy konyhán kivűl
Magyar szava hallassék.

19.

S én, még alig pelyhesedő
Bölcselkedést tanuló,
Látván, miként válik rendbe
Nőkből nemzetárúló;
Az isteni gondviselés
Iránt majd-majd bódúló,
Én valék korcsúlt Pozsonyban
A legbúsabb búsúló.

20.

Árva gerleként bolyongtam:
Hol találnék magyart még?
Hol volna még korcs szellemtől
Meg nem vesztegetett lég?
Társaim nem foghatván meg
Honért buzgó érzetem,
Vásárokban, parasztokban
Keresém fel nemzetem.

21.

Pozsonyvárban hangzott csak még
A magyar nyelv tömegben,
Az ott lakó, ott tanuló
Fiatal papseregben,
Mint ha földszint megverve már
Várba vonúlt volna fel,
Menekűlni, leszállandó,
Mikor lehet, mikor kell.

22.

Oda jártam mulatozni,
Magyar hangot hallani,
Ott tudtam csak sok magyarhoz
Hazám nyelvén szólani.
Hála néktek, hazafiak!
Hív őrei kincsünknek,
Mi ha kivész, utána vész
Feltétele létünknek.

23.

Most nem föld, lég, név s öltözet,
Nem természet, szín s jellem,
Nem születés, szokás s vallás
Nem alkotmány, nem szellem;
Hanem nyelv tesz egy nemzetet
Ez, vagy ama nemzetté.
Miként lélek és lehellet
Tesz csak testet életté.

24.

Tí, miként az apostolok
Szélyedvén a világban,
Nyelvünk buzgó terjesztői
Levétek az országban.
Mit a német vallás rontott
S ront szünetlen vétkesen,
Azt tí, s Calvin követői,
Fentartátok lelkesen.

25.

Pozsonyvár, te roppant papkas!
Hol, mint méhek által méz,
Úgy gyűlt s érett a tudomány,
Majd szerte hordani kész;
Dicsőködhetsz a rajokban,
Kiket tudásterhesen
Eresztél ki, az országba
Sáfárkodni lelkesen.

26.

Hány tudománymívelő szállt
Onnan a hon körébe,
Hány egyház nagy szent Istvánnak
Nyolc százados székébe?
Te is, kit a legfőbb székre
Mind nagyoknak tanácsi,
Mind nép szava kivántanak
A királytól, Kopácsy!

27.

Te annyira érdemsúlyos
E főszékbe jutásra,
Hogy ellensúlyt sem vethetett
Más nézet a nyomásra,
Milyek: magas pártfogások,
Fényes magas születés,
Ármányok és áskálások,
S több efféle gátvetés.

28.

Te nagy s lelkes elődöknek
Utódja oly időben
Midőn a sorskocka vetve,
Jobb- vagy balra dűlőben
Hajladoz a magyar nemzet,
Te, mint hazád hű fia,
Lészsz, úgy hiszszük erőteljes
Bölcs és bátor Bánfya.

29.

Alkotmánynak veszélyiben
Szelepcsényi, Széchényi
Voltak a bús magyar nemzet
Legbiztosabb reményi;
Te is, hazánk viszályiban
Azok nyomát követő,
Élnél s halnál, király mellett
Hazádat is szerető.

30.

S midőn így fájt, magyart sehol
Nem láthatnom hallhatnom;
Legédesebb élelmem volt
Magyar könyvet forgatnom:
Csak hogy magyart lássak halljak
Lélekzeni könyvekben,
Ha nem lehet valóságban,
Hát legalább képekben.

31.

S én, ki eddig csak deákot
Olvastam, és németet:
Mert a magyar (állítólag)
Csak parasztot illetett —
Boldog isten! azokat nem,
Kik magyar föld urai,
Hanem kik a magyar földnek
Birtoktalan rabjai!

32.

Én nemzetem, magyar hazám!
Mire jutál akkor már!
Egy mágnásod többet ártott
Néked mint száz vad tatár:
Ez, nyílt ellen, embereknek,
Gyilkolta meg életét;
Az, vér- s nyelv-megtagadással
Ön honát és nemzetét!

33.

Magyaroknak nagy istene!
Ha rajtunk nem könyörűlsz,
S néhány nekünk ellenséges
Életet ki nem törülsz;
Hát vesznünk kell: mert még csak egy
Ily veszett korcs nemzedék —
S a világon a magyarnak
Számára nincs menedék.

34.

S én sok szépet, jót és hasznost
Lelvén magyar könyvekben,
Szív- és lélektáplálékot
Hon- s nemzeti érdekben;
Szeretettel ölelém meg
Nemzetem jó nemtőit,
A megtagadt magyar nyelvnek
Némulástól mentőit.

35.

Tí *Gyöngyösi, Zrínyi, Pázmány,*
Bessenyei, Báróczy,
Ányos, Virág és Kazinczy,
Szabó, Rájnis és *Orczy,*
Tí *Verseghy, Sándor, Horváth,*
Teleki és *Barcsai,*
Tí *Faludi* és *Dugonics,*
Bacsányi és *Révai!*

36.

Hála néktek a sírban is,
Nyelvünk bajnok hősei!
A nép és föld, mely magyar volt,
Lefolyván ős évei,
Megszünendett lenni mi volt,
Ha nyelvén nem irátok,
S ezzel azt a jövendőnek
Gonddal meg nem tartátok.

37.

Rögös, gúnyos és lenézett
Volt az író pályája,
Olvasatlan, jutalmatlan
Magyar író munkája;
Pénze-vesztett könyvkiadó,
Mert olvasót nem nyere;
S annak éhen-veszés sorsa,
Kinek ez volt kenyere.

38.

Mind e mellett reményt nyújtott
Nékem azon sejtelem,
Hogy ha bennem gerjedhetett
Vonzalom és érzelem
Minden iránt, mit magyar szív
S rokon kebel érezhet;
Hát lehet még több magyar is,
Ki velem megegyezhet.

39.

Egy nem tetszett íróinkban,
Az hogy művök többnyire
Csak fordítás; és csak kevés
Kapott eredetire —
Holott a fajt, mely keleti,
Csak az érdekelheti,
Ami kelet-eredetű,
S ami kelet-nemzetű.

40.

És vágy gyúladt kebelemben
A nemzethez szólani,
És megrázni, ébredjen fel,
Sorsot jobbat váltani:
„Veszni indúlt magyar! (mondám)
Hát nem látod az örvényt,
Mely elnyelend? Fordúlj s kivánj
Igazságot és törvényt.“

41.

„Megadatik az erősnek
Bátornak és szólónak;
Nem a tűrve hallgatónak
És magát elhagyónak.
Magad vontad, ami történt
Magadra, elfajúlt te;
De ha hallgatsz, és úgy maradsz,
Elhalni csak feküdj le.“

42.

Ezt egykori tanítómmal
Egy jó pappal közölvén,
Bámúlt, réműlt szózatomra,
Mit hivatlan írtam én;
Tanácsolván: „írnék inkább
Szép nők kellemeiről,
Mint, még gyermek, nemzeteknek
S fejdelmeknek vétkiről.

43.

Ez, vármegyék hívatása
És törvényes pályája.
Egyest könnyen agyon sújthat
Az önkény vaspálcája.
A megyét, mint hatóságot
Büntetés nem érheti,
Mikor egyed, mint zendítő
Még fejét is vesztheti.

TIZEDIK ÉNEK.

MAGAM 1791—1796.

1.

Mit nemzetem szellemében
Mondék, mintegy íhletve,
Egy jóslónak volt szózata.
Ágya meg volt már vetve
Észrevétlen, mély titokban,
Egész ország körében:
Én csak sejtém, mit érezhet
Minden magyar keblében.

2.

Senkit magyar öltözetben
Pozsony eddig nem látott
Sok évig, hanemha néhány
Huszár újonc jött ment ott.
Egykor oskolába menvén,
Mint valék meglepetve,
Hogy az utcán egy nagy magyar
Csoport megy kard-csörtetve.

3.

Megy Pálfyak udvarába
Megyegyűlést tartani;
Én is nem az oskolába,
Hanem látni, hallani
Mit ekkorig életemben
Nem láthattam, hallhattam;
Hajh! de félnémet köntösben,
Minek árát megadtam.

4.

Néhány mágnás vakmerő volt
Ott is négy fél-lábosan
Megjelenni, és dorgálni
A gyűlést nagy hangosan;
De csakhamar lőnnek ezek
Szitkokkal lealázva,
S a teremből, mint árúlók
Nagy zajjal kigyalázva.

5.

S ha jókor nem takarodnak,
Tehát vér is ontaték,
Annyira fel volt bőszűlve
A még magyar ivadék.
Elnök József alispánja
Szelíd-engedelmesen
Hallgatván, még eltűretett —
De haragos-kegyesen.

6.

Én magamat mentegetvén
Kérő magyar hangokkal,
Pártfogóm lőn, ki csak előbb
Sérte mérges szitkokkal.
S azokat, kik mintha földből
Bújtak volna most elé,
Félig magyar öltözetem
És nevem megkérlelé.

7.

Egy tárgy forga csak kérdésben:
A királyhoz felirat;
Ragaszkodás alkotmányhoz,
Mit egész nemzet sirat;
Ragaszkodás a régihez,
Kormányhoz, megyéihez,
Honi magyar s deák nyelvhez,
Szóval minden ősihez.

8.

Többen már kész felirattal
Jövének a gyűlésbe.
Ezek mind felolvastatván,
Az jött hát csak kérdésbe:
Kié legyen felküldendő?
És választva azé lőn,
Kié a bús magyar szívre
Legmélyebb benyomást tőn.

9.

Mint szélvihar, rohamában,
Mikor egy villám lesújt,
S egy falu háztömegében
Olthatatlan tüzet gyújt;
Lobbot vet a hazafiság,
Nem csak minden megyében,
Hanem minden igaz magyar
Fogékony szív vérében.

10.

És úgy történt miként tudjuk.
Minden vissza lőn adva,
Mi alkotmány s törvény ellen
El lőn tőlünk ragadva.
Józseffel a magyar nemzet
Megbéküle szívesen;
De nem tanácsadóival,
Kiket gyűlölt mérgesen.

11.

Ha József nem mágnás után
Itél vala magyarról,
Más fogalmat kapott volna
A közép rend és karról.
De ámítva volt, hogy e nép
Már csak csekély maradék,
S mással könnyen vegyíthető,
Olvasztható hulladék.

12.

Egy királynak szükségképen
Értenie kell nyelvét
Minden tőle függő népnek,
Máskép hamar s könnyen vét.
Miért erős az orosz cár?
Mert oroszok közt orosz;
S ezen okból áradand majd
Zagyva népre minden rossz.

13.

Én, meglévén most győződve,
Hogy háromszáz év olta
A magyar nyelvnek lassanként
A nemzetből kiholta
A baj, mely a nemzettestet
Szívvéréből fogyasztja,
S azt majd végső gyengülésig,
Sőt halálig lankasztja;

14.

Meggyőződve lévén arról:
Ha erről nem tehetünk,
Sem magyarok sem szabadok
Sokáig nem lehetünk;
Eltökélém magam arra,
Hogy mit tudok, teendek,
Ha magyarúl írni, mint kell,
Kiképezve leendek.

15.

Mert nyelvünket terjeszteni,
Nemzetünk fő szüksége,
Nőinkkel megkedveltetni,
Korunknak fő kelléke,
S ezzel magyart teremteni,
Miből már több nemzedék
Annyira korcs, hogy a nemzet
Most már csupa töredék.

16.

De atyám, ki észre vevé
E pályára hajlásom,
Bizonyosnak tartván ebből
Eredendő romlásom,
Intett, feddett, ijesztgetett
Szégyenletes állással
A főnemes rendben, s végre
Koldusbotra jutással.

17.

S tanácslá a törvénypályát
Vagy katonaéletet,
Hol értelem szorgalommal
Nagy szerencsét tehetett;
Midőn irodalmi pályán
A legjobb is megvetve
Nyomorgott, csak dicsért nagyok
Kegyelmiből élhetve.

18.

Ez utolsó fogott rajtam:
És el valék tökélve,
Inkább, mintsem nagy uraknak
Kevély kegyéből élve
Magam porig lealázzam,
Választani: s marcona
Érezettel, gondolattal —
Lőn belőlem katona.

19.

És pedig — hogy testvér Erdélyt
Esmerhessem, láthassam,
József huszár ezredében,
Hol nyelvem megtarthassam.
Láttam Erdélyt, hajh! az inkább
Szászt és oláht, mint magyart!
Fájt, látnom ott, magyar ellen
A hálátlan szász agyart.

20.

Boldogtalan magyar nemzet!
Ki jótétért jót vártál,
Itt is, miként magyar honban,
Szerencsétlenül jártál:
Befogadott zselléreid,
Otthon éhhel veszendők,
Kebeledben élve, hízva,
Majd fejedre növendők.

21.

Onnan hamar magyar nemes
Testőröknek sergébe
Vétetvén fel, bele juték
Bécs zajos örvényébe;
Az udvari fény és pompa
Szemfényvesztő lakába,
És az élet örömeinek
Elragadó árjába.

22.

De kebelem ott is mindig
Hazám felé dobogva,
Szívem lángja olthatlanúl
Hazám felé lobogva,
Jártam keltem a hullámzó
Zajos világtengerben,
S ott is magyart szerettem csak
Keresni az emberben.

23.

De hajh! igaz magyar magyart
Találtam csak keveset;
S ha találtam, hát többnyire
Német vizes-leveset.
Mert tudni kell: hogy magyar hon
Minden zagyva lakossa
Bécsben magyar szeret lenni,
Legyen bár csak lompossa.

24.

Magyar mágnás, Bécsben lakó,
Csak keveset véve ki,
Itthon fényes, méltóságos,
Ott csak semmi és senki,
Kivévén az oly pazarlót,
Ki ott szőrt és hajat hágy,
Mint mondatik; s mind ez még is
Bécsbe, és csak Bécsbe vágy.

25.

Ámbár minden tiszteletben
Ott csak addig részesül,
Míg hon zsarlott pénzzel győzi;
S a nyers bók gúny- s csúffá sül,
Mihelyt pénze el van költve;
Midőn kevesb költséggel
Itt szeretve s tiszteltetve
Élhetne dicsőséggel.

26.

Nagy szakmány, mit magyar mágnás
Visel Magyarországban,
Ha lelke lebilincselve
Nincs udvari fogságban;
Mert főrendi testületbe
Megy át, s akad jó és rossz,
Ő az, ki nemzetgyűlésbe
Vagy áldást, vagy átkot hoz.

27.

De kevés, ki méltánylani
Tudná magas állását,
S a hon kára vagy javára
Hatalmas befolyását.
Mert tőlök függ, hogy hon s nemzet
Gazdag legyen, vagy szegény,
Gyors és serény, vagy lajha s rest,
S homály fedje vagy napfény.

28.

Mert ők bírják a magyar föld
Tömegét és velejét,
A természet áldásait,
S a nemzet pénzerejét.
S mi fordúlt még mind ezekből
A hon s nemzet javára?
Mind ez Bécsnek s mindig Bécsnek
Szolgált csupán hasznára.

29.

Itt a frank és olasz nyelvet
Gyakorolván sikerrel,
Szerettem a társalkodást
Frank és olasz emberrel.
S minthogy szín- és hangmüvészet
Tölté főleg kedvemet,
A mimika királynéja
Ingerlé fel keblemet.

30.

Világhírű Medínával
Kötött szövetségemért,
Kit minden Nagy imád vala,
Engem utóbb sok baj ért:
A kegyére sovárgókból
Bosszont vala sok Nagyot,
Hogy választa barátjának
Engem csekély hadnagyot.

31.

A tömjénzett müvésznőnek
Magyarokhoz vonzalma
Lehetett énreám nézve
Legbájolóbb hatalma.
És ármányok szövődének,
Életpályát zavarók,
S nem sokára célt is értek
A kaján rosszakarók.

32.

A testőrség parancsnoka,
Egy hátfarba lőtt vitéz,
Egy életúnt durva mágnás,
Csak durvát pártolni kész,
Volt legnagyobb ellenségem,
S bosszú ösztönözvén őt
Feladott az udvarnagynak,
Mint makacsot, zendítőt.

33.

Feladott több társaimmal;
Mire az lőn rendelve,
Hogy testőrök seregéből
Hat makacs kiszemelve,
S besorolva oly ezredbe,
Mely ellenség előtt áll,
Nyomban menjen őrhelyére,
Oda, hol az most szolgál.

34.

S e makacsok kik valának?
Azok, kik, hogy e tisztkar
A méltatlan rút bánásért,
Mit tűrni már nem akar,
Közös panaszt s vádat nyújta
Az udvar kormányának,
A királyi biztos előtt
Legbátrabban szólának.

35.

A fő bűnös tetteiért
Csak titokban lőn feddve,
Mikor ártatlanok nyilván
Példáért megbüntetve.
Bosszontá a hadtanácsot
A sérelmes történet,
Mely a rendre, hadtörvényre,
S igazságra homályt vet.

36.

A hadtanács, hogy a parancs
Kemény rendeleteit,
És a téli messze útnak
Könnyebbítse terheit;
Szabadságot engedt haza,
Ügyünk intézésére,
S nem kellemes jövendőnknek
Könnyebb viselésére.

37.

Itthon azon hírt találván,
Hogy becstelen viselet,
Oka, miért fejem' érte
Az udvari rendelet,
Engem onnan távolító;
Mélyen sérté keblemet,
S eltökéllém, cáfolatúl,
Harcba vinni éltemet.

38.

Öntudatom tisztaságát
Leginkább az sértette,
Hogy egy nő, rég keblem lángja,
A hírt könnyen hihette.
S e fulánkkal kebelemben
Azon hittel távoztam,
Hogy hazám nem látom soha,
Bár szívemen hordoztam!

39.

Végtelen harcviharokba
Merülendő, más sorsot
Nem lehete reménlenem
Mint vesztemet lelnem ott,
Hol emberek milliói
Dőltenek már halomra;
Jobb sorsra hát én sem méltóbb,
Csak azt vártam számomra.

40.

Bécsnek menve, édes hazám
Határán megállottam.
Fájt ott szívem, könnyem hullott,
S lelkemben így szólottam:
„Isten veled édes hazám!
S kedves magyar nemzetem!
Tiéd legyen ha élhetek,
Bár hol leszek, életem.

41.

Halálommal dicsőség rád
Semmivel több nem szálland,
De magamnak becsületem
Mentésére szolgáland.
Kivánom, hogy énhelyettem
Száz jobb fiad nőhessen,
De nem termend, ki nálamnál
Téged jobban szeressen.“

TIZENEGYEDIK ÉNEK.

HADI ÉLETEM 1797.

1.

Bécsből tisztek hatan vivénk
Ezer főnyi csapatot
Az olasz had táborába,
Hol rossz volt az állapot.
Bécs-Újhelyben borzadoztam,
Hol törvényink sérvével
Zrínyit, Frangyepánt s Nádasdyt
Önkény s hóhér veszté el.

2.

Ez útamat leírtam én
Egy tanuló társomnak,
Utóbb keblem barátjának,
Kit gondok már nem nyomnak.
Öszhangozva nézetekben,
Öszhangozva érzésben,
Hazámmal csak őáltala
Valék öszvefüggésben.

3.

A Rajnánál véresen folyt
Kemény harcok gúnyára,
Olaszhonban két ellenhad,
Két kőszobor módjára,
Szem-meredve nézé egymást;
Míg, miként egy cseperke
Váratlanúl oda termett
Párisból egy emberke.

4.

S fővezéri kardot mutat
A nemzeti conventtől,
A nyaktilók és hóhérok
Által vérrel felkenttől.
S ez emberke *Bonaparte*,
A jövendő harcverő,
Világot és nemzeteket
Zavaró és tördelő.

5.

Felriasztván ón álmából
Az únalmat, nyugalmat,
Mozgásba hoz minden erőt,
S gyújt bele tűzrugalmat,
S keresztül tör a hegyeken,
Repülve sasszárnyokon,
Hol Hannibál olta senki
Nem járt emberlábokon.

6.

S nyakra főre visszatérni
Kényszeríté a hadat,
Melyet ott nem kötelezett
Semmi egyéb feladat,
Mint Tendának egyetlenegy
Szoros útját elzárni,
Hol támadást más oldalról
Megfoghatlan volt várni.

7.

De Hannibál nagyobb mássa
Lehetővé tevén itt,
Mit a világ emberileg
Lehetetlenségnek hitt,
A szabadság, egyenlőség
Zászlójának alatta
Győzelmeit fergetegként
Rettentőleg folytatta.

8.

„Jövünk (úgymond) szabadítók
A rabság vasjármából,
S veletek megosztozandók
Az emberség javából,
Barátságnak kezét nyújtván,
Akik velünk tartanak;
De villámként agyon sújtván,
Kik ellenünk állanak.“

9.

Lombárdok fővárosába,
A szép s pompás Milánba
Érkeztünkkor a népet ott
Ellenkező irányba
Hozzánk, s frankhoz szakadottnak
Lelénk zajló hullámban,
S a szemeket, imitt öröm,
Amott bús könycsillámban.

10.

Ott lelénk az agg ezredet,
A rokkant hadcsapatot,
Melybe minden emberhiba
Egy-egy példányt igtatott;
Mely ezredbe büntetésül
Mí is valánk sorolva,
Hogy virító ifjúságunk
Ezzel legyen csúfolva.

11.

A kis várnak oltalmára
Volt az oda rendelve,
A közelgő ellenségnek
Martalékúl szemelve.
E kórnépre egy haragot
Villámló zord tekintet
Fegyver nélkül is lehete
Már halálos legyintet.

12.

Egy kapitányt lelénk csak ott,
Egy hős belga fajzatot,
Ki győztes párviadalért
Szenvedt ott bűnrovatot.
Az ezrednek ő volt lelke,
Esze, szíve, kormánya,
S szerencsénkre vált ott erőt
Vett s gyakorlott szakmánya.

13.

Alig tölténk néhány napot
Ott kétséges helyzetben,
Hogy a frank had oda robbant
Diadalos menetben,
S bezáratván a várkörben,
Miként foglyok börtönben,
Szabadúlást nem várhatánk
Ily meglepő rögtönben.

14.

Felkészűlten lepetvén meg
A vár a frank seregtől,
Számos hiány jelentkezett,
Mik égető melegtől
Nehezűlvén, az őrségben
Veszedelmes ragályos
Vérhas kezde harapozni,
Százoknak is halálos.

15.

Mert mind orvos, mind orvosszer
S erőt adó eledel
Hiányozván, a gyengébb test
S élet könnyen ernyed el.
S az ellenség embersége
Csak odáig terjedo,
Hogy segélyt csak megadásnak
Esetében engede.

16.

E ragálytól ment nem maradt
Senki a várőrségben,
Megragadván ez mindenkit
Nagyobb kisebb mértékben:
Imígy töltvén hét hetet itt
Nyomorban és szükségben,
Most változás lőn helyzetben
S csere sorsban, inségben.

17.

Egy vasárnap hajnalában,
Csak őrszemmel tartván még
Mind ekkorig a várt s népét,
Felmordúl az ellenség;
S álgyúk sűrű golyóival
Töri zúzza Milánvárt,
Mely többszeri felkérésre
Kaput néki még nem tárt.

18.

„Ostrom! ostrom!“ kiáltatik,
Golyók viszonoztatnak.
Ember kevés hull a várban;
De falai rontatnak.
Álgyu elég; lőszer elég;
De feléhez sincs ember,
Romolva is, fogytában is
Már minden élelemszer.

19.

Három nap és három éjjel
A vár folyvást dúlatik;
Fal és bástya törik, zúzik,
És segély nem váratik.
Negyed napon a megadás
Zászlója feltőzetett,
S az egyesség mind két részről
Csakhamar megköttetett.

20.

E szerint az egész őrség,
Esvén hadi fogságba,
Frankhonba lőn utasítva,
Míg nem kerül váltságba.
Ha egyfelől szomorított
Terhes nyomorúságom,
Hát másfelől vigasztalt is
Világlátó fogságom:

21.

Gyermekségem olta vágytam
Megjárni a világot,
S megesmerni minél több más
Nemzetet és országot;
Azt, mi ott szebb, s jobb és hasznosb
Honunkba átültetni,
S mi honunkban dicséretesb,
Azt ápolni, szeretni.

22.

Piemonton hosszat menve
S által magas hegyeken,
Hová, ha sas emelkedik,
Megnyugszik csúcsbérceken,
Kígyóként fel s le kanyargó
Úton érénk Nizzába,
A földközi világtenger
Roppant szomszédságába.

23.

Meglepő, csudálatos, nagy
S elbámító tekintet,
A tengert először látni,
Mi föld, víz, ég-érintet!
A végetlenség nagy képe,
Hol ég s víz egymásba vész;
A szív s lélek emelkedik,
És sasként kereng az ész.

24.

Nem győztem én nézni, látni,
Ábrándozni, merengni,
Magam majd porszemnek vélni,
Majd egekben fellengni.
Felejtém az ételt italt,
Míg por-szülte létemet
A por vissza nem idézte,
S vele együtt lelkemet.

25.

Napok múlva fogságunknak
Rendelt álló helyére,
A Vár vizén által kelve,
Frankhon véres földére
Jutunk vala elszaggatva
Itt sok apró falkába;
S én, Seauverd, és még nehány tiszt,
Draguignan városkába.

26.

Szíves, jó nép a francia,
Kivált maga honjában,
De szegény most a zendülés
Sebeinek fájtában.
Nem volt háznép, mely értékét,
Vagy egy kedves életet,
Vagy mindent nem vesztett volna,
Mi boldoggá tehetett.

27.

Ott valék hát a hajdani
Troubadourok honában,
Kiknek most is él emlékök
Míveltebbek lakában,
A gyönyörű tengermellék
Füge- s olaj-kertjében,
Hol vidámabb élet s öröm
Forr az ember keblében.

28.

Közel oda, hol Petrarka
S Laura édes szerelme
Soha meg nem szűnend lenni
Érző szívek élelme.
S fel-feltűnvén szép Laurának
Lant-zengette kellemi,
Bús szerelmet lehellének
Az éj lengő szellemi.

29.

Hol az istenített nőnek
Neve, s több verstöredék
Szirtbe vésve Petrarkától,
Ha későbbi nemzedék
Egy-egy innen fejtett betűt
Szent ereklyeként rabolt,
Szerettétől a díj ezért
Földi üdvezűlés volt.

30.

Ott valék hát, kiszakasztva
Nemzetemnek testéből;
Kiszakasztva messze hagyott
Hazám anyakebléből;
Idegen nép közé vetve,
Egyedűl egy magyar ott,
Honnan visszajuthatnom még,
Remény már nem biztatott.

31.

Mert a frank nép vérkormánya,
Hogy ellenét fogyaszsza,
S fogyott pénzét pótolhassa,
S királyokat riaszsza,
A foglyokat spanyoloknak
Adva raká gályára:
Egy óriás granátosnak
Csak egy tallér volt ára.

32.

S természet-, nép- s hadi törvény
Ellen Amerikába
Szállíttatván, ezek közűl
Csak kevés tért honába.
S ha talán ott magyar család
Találkoznék, nemzetét
S nyelvét ott is fentarthatva
Innen veszi kezdetét.

TIZENKETTEDIK ÉNEK.

ÉLNI, HALNI A HAZÁÉRT, NEMZETÉRT.

1.

Itt valék hát, eltökéllve
A hazáért nemzetért
Élni halni, bár mint egy csepp,
Mely tengerbe bajjal ért.
Halni! miként? arról kérdés
Rám nézve nem lehetett,
Kit hadi sors minden percben
A halálnak vethetett.

2.

Halni! ám de miért? kiért?
Nemzetemért? hazámért?
Királyomért? erre nekem
A törvény más pályát mért.
Mint császárnak zsoldosa hát,
Kit eskü köt s becsület,
Életre halálra vívni,
Míg tart a frank rendület.

3.

Élni, volt hát feltételem
Nemzetemnek, hazámnak,
Kellőn s gyorsan, míg megkondúl
Harangja vég órámnak.
Kellőn? miként? volt a kérdés.
Mi az, minn most búsan agg
A hazában minden igaz
Hazafi és nemzettag?

4.

Az a nemzet korcsúlása,
Nemzetiség fogyása,
Magyar nyelvnek némúlása,
És léleknek múlása:
Mert a nem rég fellobbant tűz
Szalmatűz volt s hamar fúlt,
S utána a már rég korcsúlt
Még bujábban elfajúlt.

5.

Egy utas, ki ez időben
Kárpátokon átkelvén,
A magyart jött látogatni,
S magyart itten nem lelvén,
„Hol van (kérdé) azon hős nép,
Mely keletről ide szállt,
S természetben s öltözetben
Más népekből úgy kivált?

6.

Hol a nemzet, a keleti,
Mely magyarnak hivatik,
S világszerte szabad-, vitéz-
És büszkének tartatik?
Egészen kifogyott-e már
A törökkel küzdtébe'?
Vagy döghalál emésztvén el
Tót s német jött helyébe?

7.

Mindent látok, csak magyart nem
A magyarnak honában,
Számos nyelvet, csak magyart nem
Hallok a népzagyvában.
Áll országa és királya,
Csak nyelve nem, s nemzete;
Fenn áll neve s alkotmánya,
De nincs magyar élete." —

8.

Nemzetiség hiányzik hát
Az elfajúlt magyarban;
S jövendője nemzethalál
Leend ily népzavarban.
Egy nemzetnek nemzeti nyelv
Élettartó értéke;
Magyarnak is hát magyar nyelv
Legszükségesb kelléke.

9.

Ezt gondolva meggyőződtem:
Hogy, ki úgy tud szólani
Magyar szívhez, magyar vérhez,
Hogy szava viszhangzani
Pendüljön rokon érzettől
Kebelben, agyvelőben;
A magyarnak legüdvösben
Az szolgál ez időben.

10.

Meggyőződtem hogy, ki nyelve
S írásával tüzet vet
A fiatal nemzedékbe,
S gyújt benn' magyar szerelmet
Mindkét nemben egymás iránt,
Apában és anyában,
Az elterjed, s erőre kap
Egész nemzet s hazában.

11.

S írám *Himfy Szerelmeit*,
Déli ég s nép lángjával,
Ős keleti természetben,
Magyar kebel bújával,
Hazám édes emlékivel
Elmémben és keblemben,
Kivánatim ostromában,
Égő sebbel lelkemben.

12.

Írtam: mert nem lévén kivel
Hazám nyelvén beszéllni,
Himfyvel volt kedvem s vágyom
Eszmét s érzést cserélni:
S gyakran volt úgy képzelmemben,
Mintha ő ott állana,
S velem magyar szót s érzelmet
Barátilag váltana.

13.

Képzelődés! ábrándozás!
Nap alatti nyomorúlt
Emberélet jóltévője!
Nélkületek mint szorúlt
Keskeny körbe valósága
Éltünk örömeinek!
Bár más részről táplálói
Vagytok a bú férginek.

14.

Írtam, írtam; s ha, mit írtam,
Figyelemmel vizsgálám;
Hát mint szívből jött s szívhez ment
Nagy erővel hatott rám.
De kétkedtem, hat-e másra?
Nem hittem ön keblemnek;
S egy lelkes nő véleményit
Kémlelém ki mívemnek.

15.

„Bár Petrarca előképnek
Látszik ezen versekben,
Sejtem (úgy mond) hogy csak a tárgy
Lesz azonegy ezekben:
Szerelem ott, szerelem itt
Mindkettőnek iránya;
Istenített, imádott nő,
Mindkettőnek bálványa.

16.

Szellemiebb szerelem ott,
S szelíden bús gyötrelem;
Emberiebb itt, s viharos
Keblet dúló érzelem,
Mely a szívnek örvényéből
Oly vér- s lánghullámot hány,
Hogy árjába merűléstől
Ritkán ment meg észkormány.

17.

Mint Petrarca, csak egy angyal
Lehet képes szeretni;
De Himfyről, mint Saint-Preuxről
Ezt már fel nem tehetni:
Ezek vészes kebelében
Egy érzelem-fergeteg
Dúl és emészt, ott az érzés,
Egy bús édes csörgeteg.“

18.

Kérdvén: melyik szellemében
Volnának több hatással
Imily versek a nőnemre?
Így felelt hangcsuklással:
„Nagy a léleknek hatalma.
A szív s érzés emberi.
A nők szinte nem angyalok;
Szív a lelket megnyeri.“

19.

Imígy ítélt a lelkes nő;
S én elértém szavait;
És folytatni bátorodtam
Ily szerelem dalait,
Hivén, hogy ha szerencsét már
Fordításban is tesznek,
Eredetben hatás nélkül
Magyar nőkre sem lesznek.

20.

Így lőn hát belőlem költő,
Nyelvünk míveléseért;
Nemzetemnek tán javára,
S magyar nőknek kedveért:
Kik közt, hivém, leend néhány,
Kiket Himfy érdeklend,
S kebelökben az érzelem
Majd magyarúl éneklend.

21.

S ha kik Himfy Szerelmeit
Befogadják keblökbe,
Velök szálland hazafiság
S nemzetiség szívökbe:
Mert hivém azt, hogy kit a szív
Választva megszerete,
Szeretve lesz személyében
Nyelve, hona, s nemzete.

22.

Vad állat is érez ilyest,
S magyar nő nem érezne?
Akkor a sebes nemzettest
Halálig elvérzene:
Mert anyák a nevelői
Földön minden nemzetnek,
Fajúltak hát mérgezőknek
Méltán tekintethetnek.

23.

Csak ha ily nők ős jogait
Megsemmíti a törvény,
Úgy apad a magyart rendre
Ragadozó mély örvény,
Mely már annyi, hajdan híres
Nemzetséget elnyele,
Hogy a percenként fogyó nép
Talán el is hal bele.

24.

Imígy hinték magyar magot
Jobb jövendő fejébe,
Keblemből kelt bús dalokban
Hazám gazos földjébe;
Hogy Párizsból két rendelet,
Ellenkező egymással,
Parancsol eltakarodást
Szorgos rajta-hajtással.

25.

Első, minket megrettentő,
Külde spanyol szélekre,
Általadatandókat tán
Pénzért spanyol kezekre.
S búcsút véve Draguignántól —
Én szíves bús érzettel
Desclepottól — elindúlánk,
Bal sorsunkba nézettel.

26.

De már első szállásunkon
Ott várt ránk új rendelet,
Az előbbit visszavonó,
Ránk nézve szép kegyelet.
Utasító Draguignánba,
Onnan vissza Nizzába,
S onnan tovább, kiváltságig,
Császár birodalmába.

27.

Draguignántól, most már másod,
Örök búcsú-vételünk
Érdekes volt: mert hálákkal
Vala telve kebelünk
Sok szívesség- s barátságért,
Miket éreztetének
Velünk jámbor lakosai,
Fiatalok mint vének.

28.

Karolína! kiválva te
Valál azon szép lélek,
Kiről emlékeznem mindig
Édes volt, s lesz, míg élek.
Frank nyelvemnek tudományát
Jóságodnak köszönöm,
Versirással bút oszlatni
Te valál bölcs ösztönöm.

29.

Látván, foglyok pályájára
A sors mennyi tövist vet,
Társaságban s könyvben adál
Szív- s léleknek élelmet.
Agyvelőd szép tudalomnak
Úgy volt ritka kincstára,
Mint kebled nő erényeknek
Szív-tisztelte oltára.

30.

Irántami hajlamodnak
Búcsúpercben nyílását
Úgy tekintém, mint Himfymnek
Szívedre mély hatását.
Mindig kedves emlékednek
E hálámmal tartozom;
S ha élsz, ha nem, azt síromig
Kebelemben hordozom.

TIZENHARMADIK ÉNEK.

HADI ELETEM 1799.

1.

A tengeren Génuába,
Onnan olasz szárazon
Hadseregünk táborába,
A tiról hegyhalmazon
Őrködőbe, egy setét éj
Homályában viteténk;
Honnan belső szolgálatra
Tovább visszaküldeténk.

2.

Klagenfurtban rám bízatván
A nagy kórház kormánya,
Ez halálos betegségnek
Lőn testembe oltványa:
Most e bajból felüdültre
A katona-ruhatár
Gondja, s ha kell, szállítása
Bízatván, rám új baj vár.

3.

Napóleon, ki e telet,
A meghódolt olaszszal
Foglalkozva, tölté; kora,
És még fagyos tavaszszal
Nyomúl elő hadaival,
Győzve verve útjában
Elleneit, ijedelem
S rettenettel nyomában.

4.

E zavarban a ruhatár
Visszaszállításával
Meggyűlt bajom, mert mindenki
Önnön tulajdonával
Gondolt inkább, mint azéval,
Ki oka ily zsarlásnak,
A megúnt hajszoltatásnak,
És most földön-futásnak.

5.

De, mit fenyegető parancs
Végre nem vitt szózattal,
Végre hajtá a hatalom
Fegyver-alkalmazattal:
A parancsot, mint vak eszköz
Fegyverhegyre állítám,
S a ruhatárt, majd veszendőt!
Stájerhonba szállítám.

6.

Fájt keblemnek e szolgálat
Kemény kötelessége;
Fájt, ez által a köznépnek
Szaporodott insége:
De két rosszból kisebb roszszal
Királyomnak tartoztam;
S az emberi nemnek barom-,
Szolga-sorsát átkoztam.

7.

E keserű szolgálatom
Nagy dicséret követte;
S rendelet, mely a cselekvőt
Sorezredbe áttette;
Által a kór ezeredből,
Mely a hadi fogságban
Érett gyümölcsként hullott el
A sok nyomorúságban.

8.

Által Károly hadsergébe,
Rajna mellett fekvőbe,
Morva gyalog ezeredbe,
Kedvem rútúl szegőbe:
Mert csak lovas honfiaknak
Magyar társaságában
Vágytam mindig élni, halni,
A föld e nagy harcában.

9.

Fegyvernyugvás köttetvén most,
Másfél évig dolgoztak
A harcfelek békességen,
Melyet létre nem hoztak.
Ez alatt én Némethonban
Csavarogtam tétova,
Szolgálatból, melyet sorsom,
És helyzetem rám rova.

10.

Láttam, s laktam a hajdani
Lovagkor szép hazáját,
Az ököljog váromlékit,
A regények tanyáját;
Milyeket a tatárjárás
Honunkban is keleszte,
S elmém magyar előidőnk
Regéivel éleszte.

11.

Láttam s laktam a vidéket,
Mely az emberfajzatnak
Két remekét s dicsőségét
Szülte a múlt századnak,
S Némethonnak büszkeségét:
Két óriás költőjét
Láttam lélekhódolattal,
Schiller s Wieland bölcsőjét.

12.

Mélyen érdeklé keblemet
Azon hely tekintete,
Hol az emberszív- s léleknek
Hősse, Schiller, születe!
Látni, miket a serdülő
Nagy költő ott láthatott,
S képzelni: e vagy ama tárgy
Lelkére mint hathatott?

13.

Érdekes volt látnom itt-ott
A német őserdőkből
Meredő váromlékokat,
Az ős lovagidőkből.
Midőn bajnoktüzökben ők
Egymást dúlva rombolák;
És szeszélyből vagy bosszúból
Egymás éltét gyilkolák.

14.

S ha elúnták honn magokat,
A szent sírhoz járultak,
S harcosok vagy zarándokok
Pogányvérben tisztúltak;
Míg egy jámbor bajnok császár
Az ököljog harcait
Zabolázva, megnyugtatá
Rajna s Duna partjait.

15.

Megjártam a váromlékot
(Nem nagyszerű dőledék)
Melyből császárpálcát viselt
Egy egész sor nemzedék.
Láttam német Balatonnak
Regényes szép vidékit;
De miénknek varázsihoz
Nem hasonló környékit.

16.

Ily váraknak ott s hazámban
Keblemre bús hatási
Lőnnek utóbb regéimnek
Költeményes forrási,
Magam lévén magyar ott is,
Érzelmim bús hangjában
Csavarogtam lovag, gyalog
Himfy társaságában.

17.

És folytatva írám tovább,
(Lovam hátán többnyire)
A Kesergő Szerelmeket,
Már állítva élire:
Mert nem bírám érzelmimet
Képzelmekkel táplálni;
Szükséges volt reményimnek
Már majd testté is válni.

18.

Napról napra jobban vágytam
Hazám anyakeblébe,
Itt elveszve hivén magam
Idegen nép körébe';
S vélvén, talán született ott
Egy nő, velem rokon szív,
Hazájához, nemzetéhez,
Nyelvéhez és hozzám hív.

19.

S vélvén az lesz, kit már régen
Kebelemben hordozok,
Kinek minden érzelmemmel
Ébren alva áldozok;
Kiről tudám, hogy neméből
Lelki testi kellemmel
Úgy ragyog ki, mint erénynyel,
Érzettel és szellemmel;

20.

Feltevém, hogy oda hagyom
E kedvetlen pályámat,
Hol semmiképen szolgálom
Nemzetemet, hazámat;
S idegenek közt vesz éltem
Mint egy hang a pusztában,
Semmi nyomát nem hagyhatva
Nemzetben és hazában.

21.

De, mielőtt végrehajtám
Szilárd tökélletemet
Megkeresém levelemmel
A nőt, rég szerettemet;
És, hah! első ütközetbe
Menetelem könnyebb volt
Mint e vallás. Azt gondolám
Nem-mel (rám) száll a mennybolt.

22.

S megrohanám ostromolva,
Igen, vagy *nem*, válaszért,
A pályát most elhagyandó,
Melyet sorsom reám mért,
Hol nem díszlik magyar létem,
Nevem, kedvem s életem:
Mert létem csak akkor élet,
Ha hazámban élhetem.

23.

Ott is csak úgy, ha nem késő,
S keze, szíve szabad még,
Mert azt hivém hogy számomra
Csak őt teremté az ég,
Kit, hogy egykor érdekeltem,
Meggyőződve leheték,
Míg rossz nyelvek rágalmai
Elidegenítheték.

24.

Mint mikor egy vész-forgatta
Tengerből kivergődött
Hajós bajnok bajjal kínnal
Szirtpartra felverődött,
S egyfelől őt szívhangzatok
Hívák élet kertjébe,
Másfelől szokás, becsület
Inték halál vészébe;

25.

Oly helyzetben érzém magam.
Onnan üdvös remények,
Itt, ha újra kitör a harc,
Halálvészes örvények.
S kitört a harc, még mielőtt
Hozzám hatott a szívhang,
Melyet vártam. Kitört s itt-ott
Emberélet már bitang.

26.

A kitört harc engem, méltán
Búst és elégedetlent,
Nem döbbentett: mert azt hivém,
Hogy ez inkább majd megment
Visszás sorsom csapásitól,
Miket tűrni úntam már:
És nézzek bár jövendőmbe,
Reám jobb sors ott sem vár.

27.

És sieténk, nagyobb térnek
Megnyerése fejébe,
A Rajnán már általnyomúlt
Nagy frank hadnak elébe.
Szemközt állván, harcra készen
Engem szörnyű csapás ért,
Nem szuronynyal, nem golyóval,
Mik ontják az életvért:

28.

Az ütközet előtt estve
Érkezett a várt levél,
Élet s öröm-adó előbb,
Most éltemet ütő szél,
Engem élet-úntat előbb
Boldogságba igtató
Míg béke volt, most a harcban
Keblemben tört forgató.

29.

„Ember! (morgám) sors kockája!
Te féreg föld porában!
Véletlennek oda vetve
Minden eset nyomában.
Itt kezemben az oklevél
Az üdvösség-birtokra,
Szerelmemnek *igent* intő
A legfőbb örömfokra!

30.

De hasznát már nem vehetem,
Késő most a kegyelem,
Mint orvosszer haldoklónak,
Mint halottnak élelem.
Ha jön vala idejében,
Hát könnyen leléphetek,
S kezünk, szívünk és életünk
Eddig egybe kötteték.

31.

Most, lekötvén hadpályámhoz
Szolgálat és becsület,
Ha, miután harcjelt adott
Már az álgyúdördület,
Én most erről visszalépnék?
Kislelkűség, gyávaság
Gyalázatja süttetnék rám,
És szégyen, mely holtig rág.

32.

S ez nem csupán személyemre
Hárúlna és nevemre,
Hanem, mit még képviselek,
Hazámra s nemzetemre:
Isten hozzád! hát (gondolám)
Szerelem és boldogság!
Az ég vetett ily sorskockát,
Mely élet-halálba vág.

33.

Ha vesznem kell, két fájdalom
Keseríti lelkemet:
Az, hogy még mielőtt bírtam,
Elvesztém szerettemet;
Másik, hogy nem hazám földje,
Kinek szánám éltemet,
Hanem messze majd idegen
Fedendi holttestemet.

34.

Hogy nem azon föld lesz sírom,
Mely bölcsőm volt és anyám;
Lenne sírom! bármely zuga
Noha Zala volt tanyám.
Hogy porhadna és hamvadna
Magyar csontok közt csontom,
Fedné bár ott sírhalmomat
Bármi — csak hogy magyar gyom.“

35.

E borzasztó gondolatok
S képzetek háttérében
Azon reménysugár villant
Sorsom fergetegében:
Hogy az égnek akaratja-
S mindenhatóságában
Megtörhetik minden átok,
S áldás kelhet nyomában.“

36.

Ezen hitben válaszolék,
Vígasztalva, biztatva
Jegyesemnek, őt isten szent
Végzésével nyugtatva;
S végrendeletkép Himfymet
Hagyám s küldém kezébe,
Felbonthatót csak, ha éltem
Veszend a harc vészébe'.

TIZENNEGYEDIK ÉNEK.

1799-iki DIADALOK.

1.

Másnap reggel megtámadánk
Az ellenhad vonalát
Egész kiterjedésében.
A Nap három napig lát
Osterachnál véres harcot,
Látja ezrek halálát:
Nekünk maradt a diadal,
S fordítva lőn a frank hát.

2.

A hadtest bal szélső szárnyán
Állván én egy csapattal,
Nem oly nagy volt a harcveszély
A rendelt feladattal;
Ál támadást vinni végre
Az ellenség hátában:
Mert középen tönkre verve
Itt sem bízott magában.

3.

„Három napi vérharc után,
Mi történt Osterachnál!
Élek én még, és szeretlek,
S szavam Tátraképen áll.“
Imezt írám jegyesemnek,
Éghez utasítván őt,
Hol, ha nincs kitőzve vesztem,
Ne féltse ő a küzdőt.

4.

Seregeink a Rajnához
Mind közelebb nyomúlván,
És a frankhad, ezt ellenző,
Apró csatákra gyúlván
Most egy ennek véget vető
Nagy ütközet támadott,
Melynek lángja mind két félnek
Hosszában eláradott.

5.

A harc véres, erőszakos,
Ismét három napig dúlt,
Rajnát védve ostromolva
Lángjába sok élet fúlt.
Kígyóképű hullámzatban,
Előmenve, hátrálva,
Folyt a nagy harc, s csak harmad nap
Késő estén elválva.

6.

A szerencse változólag
Játszott hadosztályokkal.
Miénk végre a diadal,
De nagy áldozatokkal.
Közel volt a főszállásnak
Ellenkézre jutása,
Ha nem menté ezredünknek
Oda rendelt állása.

7.

Tartalékban harmad napi
Ott munkátlan állásunk,
S hová s mikor szükség lenne
Alkalmaztathatásunk,
Éhes szomjas únalom volt.
Ide nem jut már veszély,
Azt gondolánk. De mást forralt
A francia hadszeszély.

8.

Valvitz helység, egy kis patak
Által ketté hasított,
Innen róna, onnan magas
Erdős hegytől szorított
Fontos pont volt. Róna miénk,
Frankoké a hegytető:
Táborszemünk a hegy alatt
S a hely mindig félthető.

9.

Félthető: mert a főszállást
És élettárt fedezte,
S *Booden* tóra dőlte miatt
Kárt okozó elveszte;
Két hadnak két szélső szárnya;
A harc három napjában
Elhagyatott a frankoktól,
Ravasz szándék forrtában.

10.

Meg volt verve a véres harc,
*Liptingen*nél válván el
Részünkre a győzedelem,
Ezereknek vesztével:
Ezt hivénk; de nem úgy volt még:
A nap szállván nyugtára,
Ránk rohant egy erős osztály
Vég szerencse-próbára.

11.

Jégzáporként szakadt ez el
Az erdős hegyoldalról,
S rohant Valvitz ostromára.
Mi is rajta hát balról.
A sűrű golyózáporban
Ily szűk helyre szorítva,
Halállal lőn, mi élt s mozgott,
Valvitzban elborítva.

12.

De mink előbb felkaphatván
A templomnak dombjára,
Mely karfallal bekerítve,
A helynek mintegy vára,
A kör felett uralkodott,
Ámbár sok véradóval
Visszaverők az ostromot
Szuronynyal és golyóval.

13.

Az estnek már homályában,
A zűrzavar vészében,
Elől hátul szurony s golyók
Kerülhetlen lesében,
Senki megélt percnél tovább
Nem reméllett életet,
Szemlátomást csak ég pajzsa
S jó szerencse védhetett.

14.

Óranegyed e szűk helyben
Több száznak lőn halála;
Nem csak ellengolyó ejtett,
Hátul miénk találá.
S én ezt írám jegyesemnek:
„Élek még és szeretlek.“
Még egy ily harc (gondolám) hajh!
S oltárhoz nem vezetlek!

15.

Mert életben maradásom
Kiki tartá csudának:
Ég kegyei lehetvén csak,
Mik így oltalmazának,
S ezt nem magam, hanem inkább
Jegyesemnek kedvéért;
Az áldottnak kivánsága
A mérlegben sokat ért.

16.

A frank hadak a Rajnán túl
Vonák vissza magokat;
S mi utánok, szemmel tartni
S tovább verni azokat.
Bele szállánk hazájába
Winkelriednek és Tellnek,
Hol a szabadság fiai
Szabadokat nevelnek.

17.

A helveták magas hegyes,
És mély völgyes, regényes,
Zuhatagos, terült tavas,
Amott vadon, itt fényes,
Világhírű országába,
Melybe ha nyúl tyrannkéz,
Hát bizonynyal, miként mindig,
Most is megég, s bele vész.

18.

Láttam a föld e részének
Egyik csuda szépségét,
A természet műveinek
E nagyszerű felségét,
Rajna egész folyamának
Magasról leesését,
S hulláminak a szirtekben
Zajló, habzó törését.

19.

A magasztos zuhatagot,
Mely változik formában
Mindig, ha egy szirtdarabot
Kiforgatott útjában;
Melynek széttört, s mint szitákon
Átlövellő habjai
Napfényben sok ezer színnek
Tajtékszivárványai.

20.

Rajna estén felűl majdan
Egy hajóhíd veretvén,
Általkelénk, a hátráló
Ellenhadat kergetvén,
Winterthurnál homlokot vet
Ez, új harcot állólag,
S hegyekre vont álgyúiból
Szerte halált ontólag.

21.

Két nap tartott a viadal,
Diadallal részünkön;
De nagy búval és bánattal
Súlyos veszteségünkön:
Mert mí tiszta földön állva
Célúl ezer fegyvernek,
A frank had erdős hegyekből
Szórt halált sok ezernek.

22.

Ilyésházi gróf bús este
Az első nap hevében —
A szabadság oklevele
Több nap olta zsebében,
Hogy mehet hát boldogúlni
Lelni nője ölében —
Mély fájdalmat okoz vala
Bajtársai körében.

23.

S e történet sorsomat is
Véres ujjal mutatá:
Miként mikor a hóhérkéz
Már halálba onthatá
Egyikét a két sorstársnak,
S másiknak is markában
Már üstöke; úgy érzem már
Magam' halál torkában.

24.

Rajtam volt hát halni a sor,
Ha Isten nem őröze:
Mert egy munkás hegyi álgyú
Minket folyton üldöze;
S egy golyója három embert
Szaggatván szét mellettem,
Fejben, hasban és lábokban,
Vérökkel elöntettem.

25.

„Nincs menekvés, (írám haza)
Élek még és szeretlek,
De reménynyel életemhez
Már nem kecsegtethetlek.
A két hadnak két vérszomja:
Olthatatlan győzelem
Az egyiké, a másiké
Elszánt dühös védelem.

26.

Nincs menekvés emberileg;
A vész nőttön nő s árad.
A sorskerék vérben forog,
A szerencse kifárad,
Csak ég kegye lehet itten
Szemelteknek védelem;
De ki meri azt gondolni:
„Ezt én megérdemelem?“

27.

Mert háttérben a határzó
Harcnak vészes órája,
Melytől függend: ki lesz majdan
Európának gazdája?
Ki e harcban nyertes leend,
A többit is az nyeré,
Mennyi élet veszend ebben,
Hány tizezer emberé!

28.

Hahogy ketté szakadása
Összehangzó két szűnek
Árthatna e nagy teremtést
Összetartó nagy műnek,
Akkor élnem kell; de bármint
Okoskodjék is az ész,
Két porszemben még ki nem vész,
S mindig megáll az egész.

29.

Ha hát híved szerencséje
Kifáradna végtére,
S a kebelnek, mely oltárod,
Kiomlandna szívvére,
Vegyed, most míg ver és érez,
Hála- s búcsú-szózatom;
Holnap talán, hogy szeretlek
Többé meg nem mondhatom.

30.

A hely, melyben ezt most írom,
Zürchbe vivő országút,
Melyen Zürich helyett holnap
Sok ezer a sírba jut.
Zürich előtt a hosszú hegy,
Rakva számos földvárral,
S ezek tömvék nagy álgyúkkal,
Ostromlandók vérárral."

TIZENÖTÖDIK ÉNEK.

HAZÁMBA VISSZATÉRÉSEM 1800.

1.

A hosszú hegy, melynek Zürich
Fekszik nyugti aljába',
Kelet felől nyúlva terjed
Hegykörített rónába.
A hegytetőn és oldalban
Lépcsőzetes hányásban
Meredeztek a földvárak,
Rettentők a hatásban.

2.

Mindenegynek nyílásiból
Egy-egy álgyú tátogott,
S minden álgyú érctorkából
Halálgolyó kurrogott,
Készen, mindent mit megpillant,
Szemirányban tartani,
S mi közelít, távolítni,
Vagy halálba ontani.

3.

Mí közel itt egy fenyvesben
Váránk jobb s bal szárnyunkat,
S ha érkeznek, az ostromra
Készen tartva magunkat.
A feltétel támadás volt
Egybe három oldalról,
Középről majd, ha szorúl már
A frank jobbról és balról.

4.

Másnap reggel közepünkből
Támadólag nyomúltak
Csapataink és álgyúink,
S jobbra balra vonúltak
A földvárak ellenébe,
De harcot csak áltatni,
S az ellenfélt földváriból
Ki és felénk csalhatni.

5.

A frank vezér a horogba
Harapott, és kergetett
(Mert hátrálánk szánt szándékkal)
Hivén rajtunk most ki-tett.
De múlólag örvendett csak:
Mert mind jobbról, mind balról
Megkerítvén hadszárnyaink,
Zárva három oldalról.

6.

Ez ügyesen tervezett harc
Bal szárnyunk dicsősége;
Hadunknak, bár eredménydús,
Mégis nagy vesztesége:
Mert míg egy ledöntött erdőn
Keresztűl verődhetett,
A földvárak által abból
Tömérdek ledöntetett.

7.

Mert feles főtiszten kivűl
Elesett a fővezér,
Az ősz, bátor, munkás bajnok,
Wallisi gróf Olivér.
E nap estén határzatlan
Maradt még a győzelem,
Hátra még a földvárakban
A legerősb védelem.

8.

A földvárak ostromára
Éjfél után egy óra
Volt rendelve. Akkor rajta!
Az első parancs-szóra.
A fenyvesben készűlénk mí
Jobban halni, mint élni,
S rendelkezénk e világot
Másikkal felcserélni.

9.

Éjfél után, várván immár
Hordoztatni indúlót,
Miként valánk meglepetve
Ellenkező parancs-szót
Hallanunk, zajogva hírlőt:
„Minden ember nyugodjék,
Hogy a frank had földváriból
Békével takarodjék.“

10.

A frank vezér, három felől
Zárva tudván most magát,
Menekvést már csak Zürchen túl
Magasb hegyek között lát.
Látván, ha itt az ostromot
Bevárja, táborszerét
Veszthetti, s tán hadának is
Jobb s nagyobb rész emberét.

11.

Látván, miként harcra kelni,
Félig ellen markába',
Annyi volna, mint rohanni
Nyílt veszélynek torkába,
Még azon éj homályában
Üríté földvárait,
S Zürchen által, Albisz felé
Vivé hátra hadait.

12.

Láttuk a magas tetőről,
Most üres földváriból,
Honnan tegnap még halált szórt
Villogó tarackiból,
A vert hadat takarodni
Lomhán, hosszú vonalban,
Zürchen által, s telepedni
Azontúl a hegyalban.

13.

Miként egy a fél láthatárt
Fedő setét égború,
Melyben régen morog villog
A víz- és tűz-háború,
Sürűn hulló villámival
Rémíti a vidéket,
S százszorozott morajival
Hirdet veszélyt inséget;

14.

De támadván egy oldalszél,
Azt úgy nyomja mozgatja,
Hogy helyéből kiforgatva
Végre széjjel szaggatja;
Úgy állott a gyilkos vérharc
Előttünk vésztömegben,
De az oldaltámadással
Eltűnt üres fellegben.

15.

„Élek (írám jegyesemnek)
És szeretlek. S ha úgy van,
Mikép írod és én hiszem,
S szándokomnak útjában
Gáthegyek nem emelkednek,
Hát még ez év folytában,
Ha Istenünk úgy akarja,
Látjuk egymást Zalában.“

16.

Írám, mert az egész ezred
Kiszakadván ruhából,
Tiszt s köznépnek ruha kellett;
S az ezred tisztkarából
Hosszú úti szolgálatra
Rajtam álla most a sor,
S a ruhatár Ausztriának
Határszélén volt akkor.

17.

Míg ezen ügy ide-oda-
Jelentésben húzódott,
Az alatt az orosz had is
Bajjal hozzánk kotródott,
S általvévén állásunkat
Limmat folyam partjain,
Bús jóslattal nézénk őket
Diadalink nyomain.

18.

Maradt volna bár örökre
Havában és jegében,
Hol az önkény kancsukája
Tartja baromfékében!
A frank had a különbséget
Már első kis csatában
Megesmervén, örült tapsolt
Győzelminek szagában.

19.

Szerencsétlen jelenet volt
Az orosz had érkezte,
S már előre látható is
Kétségtelen elveszte
Mindennek, mit vérharcinkkal
Zászlóinknak kivivánk,
Csak a bal sors tolhat vala
Ily átkos segédet ránk.

20.

Az ellenfél jól számított:
Ott semmit-nem-tevésben
Csak vesztegelett, míg az orosz
Károlytól állt függésben.
Szegény orosz! kevély-bután
Hivé: tőle féltében
Nem mer a frank megütközni,
Azért áll itt békében.

21.

Csalatkozott: mihelyt Károly,
Bécs bal határzatából,
Kiforgatva ármány által
A győzelmi pályából,
Helvétiát oda hagyta,
S jobb partján a Rajnának
Némethonba takarodott
Nagy részével hadának;

22.

Ím! a frank had megtámadá
Az oroszt és megveré,
S néhány nap lefolyta után
Mindazt könnyen megnyeré,
Mit vér- s élet-áldozattal
Szerze nem rég fegyverünk.
Mily semmiért lőn áldozat
Itt sok ezer emberünk!

23.

Itt hát ismét vakra fordúlt
A hadi sors kockája;
S én részt vevő fájdalommal
Fátyolt vetek reája.
Szerencsétlen számolású,
Bal fogású kormányok
Voltak oka, de leginkább
Külső belső ármányok.

24.

Mikor mind ez imígy történt,
Néhány nappal előbb már
Elküldettem Ausztriába,
Hol, mondák, a ruhatár.
De, mielőtt elútaztam,
Beadám lemondásom
Feltétlenül a tisztségről,
Melyben vala állásom.

25.

Két barátomtól válásom
Keseríté keblemet,
S kedves fakóm eladása
Facsará ki könnyemet.
És elmentem, ide soha
Vissza már nem térendő,
Hanem hazám s jegyesemnek
Kebelében élendő.

26.

Egy évnegyed került bele
Míg magam kifejthetém
A szolgálat köteléből,
S levelem megnyerhetém.
Minél fogva ismét szabad
Ember s magyar leheték,
S más kényétől függetlenül
Kedvem szerint élheték.

27.

Mint egy nyergét zaboláját
Magáról lerázta ló,
Szabadsága érzetében
S örömében tomboló,
Fenkölt fejjel a nyájhoz fut,
Melyből őt az állati
Erőt zsarló emberi kény
Szolgálatra fogta ki;

28.

Úgy engem is szilaj, büszke
Szabadságnak érzelmi,
S nyolc évet már bilincsben élt
Lélek és test gyötrelmi
Szabadabb föld s embereknek
Hajtának szebb körébe,
Hazám anya kebelébe,
Jegyesem hű ölébe.

29.

És Ulmánál a még német
És még keskeny Dunának
Ülvén szőke folyamára,
Úsztam egy jobb hazának
Ege felé, ki-kikötvén
S változtatván hajókat,
Az útast nem kényelemmel,
S még is drágán hordókat.

30.

Midőn hazám határába,
Nemzetemnek fészkébe
Léptem, amit ott éreztem
Szívvéremnek mélyében,
Kimondanom lehetetlen;
Csak azt kelle csudálnom:
Kivüle nyolc évig mint volt
Lehetséges kiállnom?

31.

Ettől fogva nemzetemnek
És hazámnak éltem itt,
S ha csekély, mit csekély erőm
S tehetségem végre vitt;
Hát nem szándék, nem hű érzet,
S nem szeretet hiányzott;
Hanem az, hogy csekély erő
Nem bírá mit irányzott.

32.

De miután feljutottam
A szerelem s életnek
Legfőbb tetőpontjaira
Hol feljebb nem mehetnek,
S érzelmeim csillapodtak,
És agyvelőm működött,
S hazám sorsa felett elmém
Kémlelődve őrködött,

33.

Szomorú volt látnom tudnom
Mennyi nemzetárúló
Lélekzett itt, kegyelmeket
És hivatalt koldúló!
Önhaszonért igazságot,
Törvényt s jogot gázoló,
S ezzel haza, nemzet, király
S kormány ügyét romboló.

34.

Más oldalról vígasztalt az
Hogy még minden megyében
Voltak lelkes hazafiak,
Kik az idő vészében
Az alkotmány dúlóinak
Bátran ellenszegűltek,
S az utóbbi korbeliek
Mind velök egyesültek.

35.

Az utólszor fegyverre kelt
Nemesség jobb érzete,
S közjó, közügy iránt beszítt
Jobb fogalma s nézete
Elhárítá a nagy veszélyt;
Kihányta ez székükből
A hatalom-bitorlókat;
S kiszabadúlt a nyűgből.

36.

Nyűgből, melyből őt egy örök,
Helyében nem változó,
Zsarló tisztkar, minden tettben
Ön hasznára célozó,
Évek olta fonva kötve,
Sértő gőggel zaklatá,
Testületi hősszellem most
A nyűgöt elszaggatá.

37.

A megyék már csak a kormány
Parancsinak kürtjei
És zsarlói voltak akkor,
Megyetisztek, kémei
S rendőrök, s a főispányok,
Rendőri főbiztosok;
És csak kevés kivétellel
Mind alkotmánygyilkosok.

38.

A táborból visszatérő
Nemesség hősszelleme,
Haza- s nemzet-szeretetben
Megszilárdult jelleme
Összehangzó szív s lélekkel
Választván ki jobbakat
Kormányára, kiirtotta
A megrögzött bajokat.

39.

E korszak hozá *Szegedyt*,
Hertelendyt, *Deákot*
S *Horváthot* itt a kormányra,
S idéze jobb világot:
S valamint az alkotmánynak
Szelleme feltámadott,
Úgy az önkény zsoldosinak
Uralma elfonnyadott.

40.

Látván ezt a többi megyék,
Mikép lobog Zalában
Az alkotmány zászlója már,
Szegezve ős jogában;
Szerte ébredt a szabadság
Elszunnyadt lélekzete,
S elevenült törvényekben
Gyökeresült élete.

41.

S fellobbant a hazafiság
Minden magyar keblében;
És lőn bomlás és változás
Rendre minden megyében.
Ott hol előbb csak a tisztkar
S kormányszellem végezett,
Ott most angol természetű
Szóváltás keletkezett.

42.

És támadtak oly szónokok,
Kebelrázó hatalmak,
És hangzottak oly beszédek,
Hős szív- s lélek-sugalmak,
Miknél szebbek nem hangzottak
Sem még szabad Rómában,
Sem világ sorsát szerkesztő
Angoloknak honában.

43.

Üdvére volt e változás
Nemzetnek és hazának:
Csak sajnos, hogy a kormányban
Gyanút támaszthatának,
S hogy a viszontbizodalom
Mindig hátrább vonúla,
És a kormány törvénytelen
Léptekre is mozdúla.

44.

De mind nemzet, mind kormánya
Észrevévén az örvényt,
Mely köztök nyílt, öszveszövék
A megbomlott őstörvényt.
És azolta, bár kísérlet
Egyszer mégis történt még,
Erősbűl a bizodalom,
S jövendőnkről kezesség.

45.

Ferdinándnak tartatott fenn:
Három század vétkeit
Lemosni a koronáról,
Mikbe, bár jó, őseit
Csak a gonosz magyar s német
Tanácsadók keverék;
Mikért hisz' a vérjutalmat
S nemzet átkát megnyerék.

46.

S teljesíti. Isten adta
Őt a magyar nemzetnek,
Igazsága- s jogaiban
Folyton zsarlást szenvedtnek.
Isten adta Ferdinándnak
A jobb tanácsadókat,
Az alkotmány szellemében
Szívből észszel szólókat.

47.

Isten adta József nádort
A magyarnak mentőül,
Ármány-szegte alkotmányát
S törvényeit őrzőül.
E félszázad vihariban
Ő volt szilárd oltalmunk,
Erős lelke s bölcsesége
Vészt hárító hatalmunk.

48.

Isten adta fiát Istvánt,
Királyházunk vérében
Első magyar ausztriait
Szívében és nyelvében.
Itt születve s nevelkedve
Magyar hazánk szívében,
A miénk ő, s maradjon az
Nagy reményű éltében!

49.

Alkotmányunk szellemében
Folyván ifjú évei,
S a szabadság elemivel
Rokonúlván elvei,
A magyarnak félszázadig
Javára élt atyjának
Ő lehetend csak utódja
S követője nyomának.

50.

Öleld s karold fel őt, magyar,
S ültesd atyja székébe,
Melyből annyi jó ömlött rád
Hosszas nádortisztébe'!
Új félszázad boldogságát
Csak úgy s akkor várhatod,
Ha József leszálló napját
E hajnallal válthatod.

TIZENHATODIK ÉNEK.

1.

Itt állok most a határon,
Élet és halál között;
Honnan s hová, kit asszony szült,
Mindenki elköltözött;
Határán a porból vált lét-
S porrá váló nem-létnek;
Színhelyén sok mennyei szép,
Több ördögi rút tétnek.

2.

Kérdezetlen: akarunk-e
Élni? mi megszületünk,
S kérdezetlen: megúntuk-e
Élni? szűnik életünk.
Az élet magában hordja
Már a halál magvait,
De a halál nem oltja el
Minden élet nyomait.

3.

Innen nézek vissza s végig
Azon életpályára,
Melyet sorstól ide vetett
Emberlétem megjára.
Hét évtizedre felosztva
Látom hátam megett azt,
Melyből idő és természet
Engem már majd kifáraszt.

4.

Gyermekkorom hajnalának
Tarka ábrándképzeti,
Lepkekönnyű gondolati,
És lángoló érzeti
Tündér élet, tündér világ
Szivárványi színében
Kovályognak, most alkonyban,
Életem háttérében.

5.

Gyűlölvén a zárt szobában
Az egy helyben sok ülést,
Irígylém a madaraknak
A szárnyakat s repülést;
Repülni és csak repülni
Vágytam testtel, lélekkel;
Egy kísérlet rútúl sült el
S felhagytam a többekkel.

6.

Ezt követő évtizedem,
Mit szív, elme és lélek
Édest adhat és keserűt,
S fűszereznek szeszélyek,
Majd a porba letipratva,
Felkapatva majd égig,
Kéjt s örömöt, bút s fájdalmat
Kimerité fenékig.

7.

Ez életkor lángszellete
És teremtő képzelmi,
Ennek a szív mélyeiből
Fellángoló érzelmi
Haza s nemzet és nők iránt,
Sejtelmi és reményi
Melyek ritkán teljesűlnek,
S vészszel dacos merényi,

8.

. . . . . .
. . . . . .

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

II.

ANTIOCHUS.

ÓVILÁGI REGE.

ANTIOCHUS.

1.

„Mi bajod, szerelmes fiam?
Nyisd meg nekem szívedet;
A nyavalya csonttá bőrré
Fonnyaszt immár tégedet.
Egyetlenegy örököse
Koronámnak, népemnek,
Éledj fel! már elég a bú,
S légy öröme éltemnek!“

2.

Seleucus, Syriának
Jó királya, fiának
Imígy szólott, ki lankadva
Esett betegágyának.
Antiochus királyfinak
Kínnal tömött kebele
A királynak csak egy néma
Sóhajtással felele.

3.

Egy óriás bú döntötte
A királyfit ágyába;
De a búnak senki eddig
Nem juthatott titkába.
Közönséges volt a bánat
És siralom érette,
Mert jövendő jó királyát
A nép méltán féltette.

4.

Syriának meg volt kérve
Minden ő sok istene,
Hogy a kedves haldoklóba
Új életet öntene;
De a beteg csak nem jobbúlt:
Önmagába vonúlva
Néma búban várta végét,
Gyökérből ki volt dúlva.

5.

A fiatal királyné is,
(Stratonice volt neve)
Bár mostohaanyja volt csak,
Elég könyörgést teve.
Az orvosok jöttek mentek,
Töprenkedtek felette;
Nyavalyája okát mégis
Csak egyik sem sejtette.

6.

„Esmerek én országomban
Egy bölcs orvost, jó embert;
Vagy senki sem, vagy csak ez tud
A fiamnak orvosszert.
Hívjátok azt (mond a király),
Kerül ugyan engemet;
De megszánja a bús atyát,
És kesergő népemet.“

7.

Eljön tehát Erasistrat,
Egyetlenegy remény már.
S megvizsgálja a királyfit,
Kiért tenger a könyár.
Iszonyodva szemléli őt;
De csakhamar gyanítja,
Hogy balúl tesz az, aki itt
Csak a testet gyógyítja.

8.

„A szerelem férge rágja
S eszi élte gyökerét,
Mely milliók közt csak egyben
Találja meg emberét.
Reménylem, hogy lecsapolom
Kínja egész tengerét,
Mihelyt titkos szerelmének
Kinyomozhatom erét.“

9.

Imígy szólott, és jól szólott
Az emberszív-esmerő:
Egy eltitkolt mély szerelem
Volt a gyengét leverő.
S hogy ő ezt kinyomozhassa,
Folyvást ott ült mellette,
S figyelmének minden tőrét
Őt megfogni vetette.

10.

Syriának hölgyeiből,
Ki csak szépnek tartatott,
Egyenként mind a beteget
Látogatni hívatott.
Mind hiába! Jöttek mentek
Hölgyek, szüzek — nyomozott
Szemmel füllel a vizsgáló:
A beteg nem változott.

11.

Történt végre, hogy oda ment
A királyné is nézni,
Tudni vágyván, mit tudhatott
Az orvos kifürkészni:
Akkor legott mostohája
S atyja nője láttára
A királyfi mély titkának
Felpattana vas zára.

12.

A betegnek vonaglani
Kezdett minden teteme,
Lélekzete akadozott,
És szikrákat hányt szeme;
Rendetlenül vert az ere,
Szíve hallva dobogott;
Hideg verejték önté el,
Befordúlt, és zokogott.

13.

A királyné észre vévén
Görcseit a betegnek,
Eljajdúlva fut el onnan,
Az inai remegnek.
„Meghal (úgymond) a szép ifjú!
Fáj a szívem érette!“
Csak most érzi, hogy bús szíve
A haldoklót szerette.

14.

„Esmerem most már bajodat:
Mostohádnak láttára
Elárúltad szerelmedet,
Melynek halál lesz ára.“
Így lepte meg Erasistrat
A hánykodó beteget,
Kinek ő hív vallásától
Már előre rettegett.

15.

„Úgy van (sóhajt a királyfi)
Mostohámat szeretem:
S ez a szilaj, vad szerelem
Gyilkolja meg életem!
Küszködtem én soká ezzel:
Felértem azt eszemmel,
Hogy tilos ez, és illetlen;
De nem bírtam véremmel.

16.

Éreztem, hogy atyám eránt
Ez iszonyú sérelem;
S a természet ellen vétek
Az ily bolond szerelem;
S mély titokban azért tartám,
Magamban csak úgy főztem;
De hiába! sem mint ember,
Sem mint fiú nem győztem.

17.

Utóbb már úgy fejemre nőtt
Az oroszlán indúlat,
Hogy prédáját megragadni,
S éhét űzni felgyúladt;
De még jólkor magam ellen
Fordítottam fogait,
S az emberi természetnek
Megvíttam szebb jussait.“

18.

Szántszándékos éhhel szomjjal
Gyötörvén itt testemet,
Megváltom már nem sokára
Halálommal szívemet.
S nehogy kínom új kínt szüljön
Apám anyám szívében,
Ez titkomat mélyen elásd
Kebled emberségében.“ —

19.

Elhallgatott; és eltiltván
Minden embert magától,
A megváltó halált várta
Éhétől és szomjától.
Erasistrat kételkedik
Mit tegyen, mit ne tegyen:
Jobb szólani, azt gondolja,
És a királyhoz megyen.

20.

„Király! fiad nyavalyája
Megorvosolhatatlan.
Egy szerelem oka (úgy mond),
Mely örökké fogyhatlan:
Mert a tárgya — egy oly asszony,
Akit néki bírhatni
A törvény, sőt természet tilt;
Nincs mód őt megválthatni.“

21.

A király ezt elámúlva
S neheztelve hallotta;
„S mért nem lenne hát fiamé,
(Büszkén imezt mondotta)
Az asszony, ki megtetszhetett
Országomban kedvének?
Ha fonalát csak ez által
Nyújthatjuk meg éltének?“

22.

„Mert az, akit fiad szeret,
Máshoz van lekötve már,
(Felel amaz) más férfival
Egybeolvadt emberpár;
Mert ő — az én feleségem,
Kit, bár törnek szakadnak
Szívek érte, nem engedek
Sem másnak, sem fiadnak.“

23.

„Nem hiszem azt, (mond a király)
Szavadnál jobb vagy magad;
Szíved bármely áldozatot
Fiamért meg nem tagad:
Engedd néki feleséged,
Mentsd meg éltét általa;
S légyen tiéd minden kincsem,
Melyet sorsom ád vala.“

24.

„Tegyed te csak önmagadat
(Felel amaz) helyembe;
Majd megérzed, milyen poklot
Gyújtottál most szívembe'.
Bár atyja vagy te fiadnak,
Meg tudnád-e azt tenni:
Stratonicét néki adni,
S vele éltét megvenni?

25.

A te kedves szerelmedtől,
Nemde, fiad éltéért
Sem válnál meg? mint tenné hát
Más azt annak kedvéért?"
„Mindent! mindent megtennék én
(Mond a király) éltéért:
Megválnék én mindenemtől,
Kedves fiam kedvéért!

26.

A jó király nem örömét,
Éltét is feláldozza
Hív népéért, ha az idő
Azt magával úgy hozza.
S én csak népem boldogságát
Szeretem így fiamban,
Kiben az majd édesatyját
Lelné, mint most magamban!

27.

Adná az ég! hogy élete
Csak magamtól függene;
A haláltól féltenem őt
Akkor már nem kellene:
Örömest is néki adnám,
Csak menthetné ez meg hát
Hatalmamat, koronámat, —
Stratonicét, Syriát.“ —

28.

„Megállj király (kiált amaz)
Hadd fogjalak szavadnál!
Fiad sorsa magadtól függ,
Magad hatalmában áll:
Halljad s örűlj! vagy iszonyodj'
Választásod szerébe':
A férjnek, vagy az atyának
Kést kell döfnöm szívébe:

29.

A királyné, feleséged,
Az, akiért fiad vész:
Ha férj maradsz, nem lészsz atya;
Ha atya lészsz, férj nem lészsz:
Akármelyik részt választod,
Te maradsz a vesztő rész;
Mérges, gyilkos ütközés ez!
A te gondod most, mit tészsz.“

30.

A király egy pillanatig
Sem kétkedik, mit tegyen;
Hanem legott egyezésre
Feleségéhez megyen;
S kérvén, mondjon le a vénről,
S adja magát fiának,
Könnyű dolog volt megnyerni
Tárgyát kívánságának.

31.

S meglett, ami bár ott s akkor
Könnyen megtörténhetett,
Az emberi szívre nézve
A világnak csuda lett.
Nagy maga-megtagadás volt
Ez egy földnek fiától,
Ki semmi jót nem hajlandó
Megtagadni magától.

32.

A király még többet is tesz,
Kegyének még ez hía:
Feléledvén Stratonice
Szerelmétől a fia,
Maga leszáll a trónusról,
S felültetvén rá fiát
S feleségét, általadja
Nekik egész Syriát.

JEGYZETEK.

1. — *I. Én. 8. 9. vszak:* S két idegen . . . Ama két nemes nő máskép érdemelt volna említtetni a költő által. Miután ezen a szinfalak közt készülödött és szerencsére nem valósult államcsínyról, melyre Kisfaludy céloz, történelmünk nem emlékezik, hadd mondjuk el azt itt b. Hormayr József szavaival (Anemonen, I. 155—7. ll.). „Károly cs. és király 1713. apríl 19. ministerei s tartományi kormányzói tanácsában, az úgy nevezett pragmatica sanctióban, kimondotta volt a női örökösödést, oly elhatározással, mely a Rendek, a hatalmasságok beleegyezése, s föleg a bajor igények miatt majd tíz évig titokban tartatott. De nem elég. Magyarország egész közigazgatása, nemzetgazdászati, köz és magánjogi viszonyai átalakitandók, Magyarország a régi kedvelt kifejezés szerint német vagy cseh lábra állitandó, voltak. Ekkor két okos nö mentette meg a magyar szabadság és nemzetiség maradványait: Károly kedvese, herceg Pignatelli-Belriguardo *Marianna*, Althann grófnak, Károly biztosának hitvese; és gróf Strattmann udv. cancellár leánya a hös Batthyány Ádám özvegye (ki által e két ház összeolvadt), kit a bécsiek csak a szép *Eleonórának* neveztek, Eugén sabaudiai herceg barátnéja. Ennek panaszkodott Eugén egy a táborból irt levelkében, hogy „nem jöhet Bécsbe, mert titkos parancsok által a seregnél marasztatik. Ellenjavaslatai eredmény nélkül maradtak: ismét kedvök van Magyarországot német lábra állitani." Elborzadva fut Batthyányné, barátnéjához Mariannához. Ez nem kevesbbé rémült meg a régi, ép oly törvénytelen mint veszedelmes tervek gyors és örökké ismételt visszatérésén. Hosszas hallgatag gondolkodás után megöleli a vídám bájos Marianna lesujtott barátnéját, s más nap estveli 9 órára magához kéri jöni, mély gyászba öltözve. Utazókocsi álljon a hátulsó kapu előtt, hogy, ha feltétele sikerül, Eleonóra azonnal Pécsre siethessen. Eugén akkori állomására. Midön a császár a szokott órában a szeretett hölgyhez belépett, nem kevéssé volt meghökkenve, hogy a két úrnét teljes gyászban leli, s megszólitásaira csak könnyözönt vesz feleletül. Végre elöadta a két nemes nö e fájdalom okát. Elöadták a polgárháború iszonyait, melyek közt folyt le Eleonóra gyermek és ifjukora, s melyek már azelőtt egy emberkoron át marcangolták Magyarországot. Ha az utolsó békekötés (a szatmári), ha a koronázat, tartósb nyugalmat nem ad az országnak, honnan jöjön bizalom és egyetértés? A magyarok gyülölni fognák, a külső hatalmak a zavarosban halásznak majd: Anglia és Holland közbenjárók voltak a nagy Rákóci-mozgalomban! — Mielőtt valamely végzetteljes lépés történnék, hallgatná meg a császár még egyszer a győzedelmes Eugén tanácsát, amit eddig rossz lelkiismeretre mutató aggodalommal hátráltatni igyekeztek. — Ekkor

lábaihoz borúltak Károlynak a nők, s nemes hévvel kieszközöltek tőle néhány sort Eugénhez, melyekben minden történőket felfüggesztvén, öt Bécsbe idézi. És Batthyányné a levéllel e fagyos viharos éjben Magyarországba sietett. — Még most is megörökiti a szép percet egy jelképes ábrázolat, mely azon Festetics-féle csáktornyai várban látható, melyet Károly az egész termékeny Muraközzel együtt Althannak adományozott. S az ellenséges tervek helyébe majdan azon nevezetes 1723-ki országgyülési végzések léptek, melyek ma is az összes magyar közigazgatás alapját képezik." — Ezekből megérti az olvasó, kik értetnek a 9. vszakban Júnó és Vénus, Jupiter és Márs alatt; s mely ábrázolatot ért a költő e szak végén, mely „ál név- s képben" megőrzi e történet emlékezetét.

2. *I. Én. 17. vsz.* „Anyoként egy kalapos.." Kisfaludy itt Ányos Pál múlt századi híres költönk azon, mind eddig kiadatlan, töredék költeményére céloz, melynek címe: „A kalapos király", ki alatt ki értessék, nem szükséges ide írnom.

3. — *II. Én. 28. vsz.* A sz. Istvánrend 1791-ki új lovagjai láthatók e munkámban: Memoria Insignis Ordinis S. Stephani Hung. Regis Apost. Secularis. Vind. 1864. fol.

4. — *V. Én. 14. vsz.* „Ausztria itt (a bécsi congressuson) oly nagygyá nött... milyen nem volt, mióta áll.." Itt megfeledkezett Kisfaludy azon időről, midőn Ausztria birtokai egyfelül a Rajnáig, söt Ostendeig kiterjedt, másfelül Nápolyt is befoglalta, Spanyolországot s ennek tengeren túli birodalmait nem számítva is, melyeken szinte az ausztriai dynastia egy ága uralkodott.

5. — *VI. Én. 17. és 24. vsz.* A költő itt is tanácslót, fő eszközt magyart lát, s magyar ármányt abban, mi a rendszernek kifolyása volt.

6. — *VII. Én. 4. vsz.* „Ott egy mágnás.." Nem hallgathatnám itt el annak nevét, ha kevesbbé kötne is hozzá hálás emlékezet: az b. Mednyánszky Alajos volt.

7. — *VIII. Én. 14. vsz.* Kaukázia emberbarát hőse.. a görög hitrege Prometheusa.

8. — *XIII. Én. 14. vsz.* „Míg egy jámbor bajnok császár.." I. Miksa.

9. — *XV. Én. 39. vsz.* Szegedi Ferenc 1825-ben, Deák Ferenc 1833. május elsejétől, és 1839—40-ben Szala vármegye követei. A Hertelendyek közöl ez idöszakban Miksa, Torontal alispánja, Torontalt, Károly pedig Szalát képviselte az 1832—6 és 1839—40-ki országgyüléseken. Melyik Horváthot érti a költő, a Szentgyörgyiek, Kocsiak vagy Szalabériek közöl, nehéz elgondolni.

10. — *XVI. Én. 5. vsz.* E repülési kisérletről l. a költő önéletrajzát a Hátrah. Munkák III. kötetében.

A KIADÓ.

TARTALOM.

	Lap
Kiadó előszava	V
I. Regeköltőnek Hattyúdala, tizenhat énekben	1
Első ének: A magyar mágnások Mária Terézia és József idejében	3
Második ének: Leopold koronáztatása és az 1791-diki országgyűlés	14
Harmadik ének: A francia zendülés és közönséges háború	26
Negyedik ének: Napóleon harca az oroszszal és veszte 1812	37
Ötödik ének: A fejedelmek Budán 1814	52
Hatodik ének: A magyar nemzetnek sérelme 1823	63
Hetedik ének: 1825-ki országgyűlés	77
Nyolcadik ének: A magyar nyelv és szólásszabadság 1836 és 1840	89
Kilencedik ének: Magam, 1790	106
Tizedik ének: Magam, 1791—1796	121
Tizenegyedik ének: Hadi életem 1797	135
Tizenkettedik ének: Élni, halni a hazáért, nemzetért	146
Tizenharmadik ének: Hadi életem 1799	157
Tizennegyedik ének: 1799-iki diadalok	170
Tizenötödik ének: Hazámba visszatérésem 1800	181
Tizenhatodik ének: Visszapillantás (töredék)	198
II. Antiochus, óvilági rege (1822)	203
Jegyzetek	214

KISFALUDY SÁNDOR

HÁTRAHAGYOTT

MUNKÁI.

II.

KISFALUDY SÁNDOR

HÁTRAHAGYOTT MUNKÁI.

KIADTA

TOLDY FERENC.

MÁSODIK KÖTET.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

1871.

KISFÁLUDY SÁNDOR

ELEGYES VERSEI

S EGY KIADATLAN VÍGJÁTÉKA

NÉMELY ZSENGÉIVEL EGYÜTT.

KIADTA

TOLDY FERENC.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

1871.

MAGY. AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

R
1977

Pest, 1871. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

ELŐSZÓ.

Kisfaludy Sándor Hátrahagyott Munkáinak e második kötete, mint a Tartalom átnézetéből kitünik, igen vegyes, mind a költői formákat, mind a kort tekintve, melyben e darabok eredtek.

Az *Elegyes Versek*, melyek itt az 1—58 lapokon állanak, az első két költeményen kivül, gnómákból és töredékekből állnak, és legnagyobb részt kiadatlanok. Véve vannak azok két különböző kéziratából Kisfaludynak: I-ső egy keskeny 8-rétű füzet, melynek címe: „*Gondolatok. Első kötet*“. Hogy második „kötete“ e kis gyűjtemény-, vagy inkább jegyzőkönyvnek nem létezett, mutatja az, hogy a 17. lapon a koronkénti beírások megszakadnak. Ezek nagyobb része kétségtelenül a költő azon idejéből való, midőn Himfydalai ké-

születek, tehát 1796—8-ból. Itt ezek közől húsz szám áll (51—55. l.). — A II-dik egy meglehetősen testes 8-rét kötet a költő későbbi idejéből, melyben a „Hattyúdal“ IV—XVI. énekeit 67 lapon rövidebb-hosszabb tanszerű versezetek előzik meg, valamint némely töredékek is, mik, úgy mint az előbbi füzetbe is, koronként irattak be, hogy majd valamely készülendő költeményhez (drámához?) felhasználtassanak. E tanversek közől már az Auróra is hozott (1822—23?) néhányat, másokat később a „Részvét Könnyei“ (1838), az Árvízkönyv II. kötete (1839), s az „Aradi Vészlapok“ (1844): összesen tizenhármat.

Csak később jutott még egy verses kézirat rendelkezésem alá: *„Elegyes Költemények, írta Kisfaludy Sándor“* 4-rétb. 48 lap, melynek tartalmából, s néhány eddig kifelejtett darabból állott össze az „Elegyes Versek II. könyve“, mely azonban már csak a kötet végén találhatott helyet.

Az Elegyes Versek közt számos a gnóma, velős mondás, kevesbbé többé költőileg kifejezve; de van egyéb is. Néha a természet szemlélete közben felmerült képek, mint a képiró stúdiumai, például:

Erdőn mezőn zúgva dúl fúl
Az Éjszaknak mord szele,
A Bakonynak zörögve hull
S repdez száraz levele . . .

vagy csupán egyes ecsetvonások, mint:

Vastag, hamvas köd borítja
A vidéknek pompáját . . .

ismét:

A hajnal már megpirítá
A hegyeknek bérceit . . .

de a növilágból is:

Setét haja szép gyürüi
Vállán szépen fekvének,
S kevélykedni tetszének.

vagy:

Haja fürtjét a lágy szellő
Gyönyörködve boglyazta . . .

az érzés köréből is:

Bizonytalan kivánatok
Emelgették kebelét . . .

vagy:

Volt az idő, hogy Auróra
Örömkövet volt nékem,
S a hajnali kakasszóra
Újúlt gyönyörüségem . . .

néha egész helyzetfestéssé kiszélesedve:

A szerencse és hír elől
E szegletbe elrejtve,
Nem tudván a világ felől
Semmit — tőle felejtve,
Égből eredt jobb részemet,
Az elmémet és szívemet
Szorgalommal mívelvén —
Éltemet itt élem én.

s ez kétségtelenül még a „Kesergő Szerelem“ korából, mit az ilyféle töredékek is bizonyítanak, mint péld.:

Gyakran repdez elmém előtt
Csélcsap lepke képében
A gondolat: Felejtsd el őt,
Az állandót gögjében . . .

S mind az ilyek, mint villanatok feljegyezve, hogy majd alkalmilag használtassanak, aminthogy némelyeket felhasználva találok is. Péld. az I. számú régi füzetben álló e töredékekből:

Miket szívem ömledezvén
Enmagam-lelt hangokban
Énekeltem, legelső én,
Nem nagy ész szól azokban.

Ki ezeket nem érezed
Bár, csak hiu hangnak veszed,
Szánlak, szegény, tégedet,
Szánom hibás szívedet.

Élelmed a nap alatt
Csak agyagból kelt falat.

A Természet szüleményi
Búm s örömöm érzeményi
Énekeim, dalaim,
Versbe fűzött szavaim.

lett a *Bold. Szer.* 200-dik dala.
Így egyebeken kivül:

A Természet, *lélekzetét*
Tartóztatni láttatott . . .

mely a *Kesergő Szer.* 90. dalába ment által, s aligha szerencsés változtatással:

A Természet *figyelmes volt*
S olvadozni láttatott . . .

Ekép ez apróságok egyszersmind úgy tünnek fel mint építőkövek a Kisfaludy

költői mühelyéből, mik gondolkodó olvasóra nézve nincsenek különös érdek nélkül.

„Az elmés özvegy“ című, igen mulatságos, kis ármányvígjáték, mely kezdetben „A férjek iskolája“ követelőbb címet viselte, mint majd minden, szinte a szerző saját kézirata után adatott. Mely évből való, sem kitéve nincsen, sem belső jelek nem nyújtanak *biztos* támpontot. Azonban a „Maga“ másod személyi névmásnak még pathetikus jelenetben is használata a „Kegyed“ s „Ön“ feltalálását megelőző időre mutat, s így jóformán a Munkái közt álló drámák korából való lehet, midőn költőnk egyideig egészen e formával látszott felváltani akarni az elbeszéllőt.

Jönek Kisfaludy *Irodalmi Zsengéi*, még pedig e kötetben I. *Seneca tragédiája*, Kleist után szabadon dolgozva. A fő cím (mert ettől a második már eltér) s az alexandrín, de melyet még felette gyarlón kezelt, Bessenyei hatására mutatnak, melyet másutt (III. köt.

170. l.) maga is bevall. Óhajtottam volna más két tragédiáját ez időből: *Ulysses és Penelopét* (l. III. 170. IV. 12.), melyre úgy látszik a szerző maga több súlyt fektetett, és *A Testvérgyilkosságot* (l. II. 115.) is közölhetni, de ezt mind eddig nem láthattam, amannak csak töredékét bírom. — A második zsenge: *Rinaldó és Armída*, szinte szabadon, de prózában készült Tassó után, melyről Önéletrajzában (IV. k. 16, 17. l.) azt mondja ugyan, hogy nyelvtanulás végett fordította, azonban úgy látszik mellesleg irodalmi célja is volt. Azért kerekítette ki némi egésznek e bájos epizódot a „Megszabadított Jeruzsálem" XIV. XV. XVI. énekeiből. S ép ez valóban meglepő darabja a Kisfaludy-irodalomnak, nem ugyan mint eredeti költői (mert nem az), hanem igen is mint nyelvmű, 1793-ban készülve! Midőn az irodalmi nyelv még oly szük körben mozgott, midőn az egy Kazinczy bírta a próza mesterségét: e kísérlet oly írót mutat már, kinek az öszves

nyelvkincs rendelkezésére áll. Soha sem jön ő zavarba az illő, a helyesen jelző szó feltalálásában, kifejezésmódja gazdagsággal, újsággal, elevenséggel, festőiséggel bír, ha, a mester kecsével és nemességével nem is, melyet sem ő, sem későbbi kortársai egyike sem bírt utólérni.

A III. kötet e téren — mindig a kort tekintve — valódi virtuositását fogja mutatni. Abban még Kisfaludynak egy regénye s apróbb prózai költeményei következnek, Himfyvel való fellépését megelőzött korából.

Pávasziget, Pest mellett, october 16-án 1870.

Toldy Ferenc.

III.

ELEGYES VERSEK.

MAGYAR NEMZETI ÉNEK.

1821.

1.

A nemzetnek teste a nép,
Feje annak a király.
A nemzettest erős és ép,
Virág- s gyümölcskorban áll,
Míg azt ősi törvényinek
Erős lelke élteti;
Idő s világ vészeinek
Dühe meg nem döntheti.
Tartsd meg, isten! fejdelmünknek,
Nemzetünknek, törvényünknek
Három ágú kötelét!
Egy testté vált lételét!

2.

A jó király, édes atyja
Hív népének: törvénynyel
S kegyelmekkel igazgatja,
Nem változó önkénynyel.
A nemzettest boldogságát
Hordozván nagy szívében,
Önnön őrzi szabadságát,
Törvény s fegyver kezében.
Áldd meg, isten, a nép atyját,
Ágozatját és magzatját!
Imígy kiált minden hív,
Királyát szerető szív.

3.

A hív magyar, jó királyát
Tiszteli és szereti;
Megjárni a világpályát
A népet ő vezeti.
A magyar, hív királyáért
Kész kikelni vérével;
Kész áldozni hazájáért
Értékével, éltével.
Táplálj, isten, elméinkben,
Szíveinkben, míveinkben
Megegyező értelmet,
Összehangzó érzelmet.

Tíz századot kiélt s állott
Árpád népe s törvénye,
S boldog volt, bár vérbe szállott
Más nemzetek napfénye.
Kormányában s törvényiben
Élvén halván, soha mást
Nem kiván, mint a régiben
Boldog örök maradást!
Tartsd meg, isten, nemzetünket,
Királyunkat, törvényünket
Boldog egyességében,
Erejében, fényében!

TOLNAI

GR. FESTETICS GYÖRGYHEZ.

1818.

Qui consulta patrum, qui leges iuraque servat.
Hor.

Ki e magának bűnösen áldozó
Században a köz jóra, irigykedést
Szerző dicsőséggel, ki tudja
Mérni, s pazarlani szép vagyonját.
Virág.

Midőn az ember létre kap itt, ezen
Jóval gonoszszal, búval örömmel oly
Vegyes világon, kérdezetlen:
Ő akaratja-e: lenni vagy sem? —

Akkor csupán a szem-bekötött hamis
Szerencse játszik, sorsot az osztogat,
A vak; s miképen volna hát, hogy
Többnyire balra ne nyúljon a vak?

Ott egy szegény pár, rongy atya, rongy anya,
Egy gyermeket szül szalmafedél alatt;
Az elme és szív benne szép s nagy;
Más születés, nevelés mi ritka

Felséges embert, nagy hazafit, jeles
Vitézt teendő volna belőle; de
Pór sorsa őtet porba nyomván,
Él, szaporít, s kihal a baromként.

Ott a hegyen kelt, s tornyaival kevély
S a merre a szem néz, maga birtokát
Látó ezer-jobbágy-uralta
Vár is az új uri rajnak örvend.

Az úrfi, ámbár emberi érdeme
Silány is, úr lesz; és pedig olyan úr,
Ki kényeként majd sorsot oszt: mert
Bár esze nincs, van aranyja, módja.

Ama szegényt és porba tapodtat egy
Kis morzsa abból, ami sok ennek a
Dúsnak, miképen boldogítná!
Ámde vak és hamis a szerencse!

Nem jó igazság a nyomorúltnak ez;
De bár nehéz is, tűrnie kell; csak ez
Orvosszer a sorstól levertnek:
Tűredelem, te ne hagyd el őtet! —

Ha rossz igazság, hogy az elégnek is
Már bő határán túl ezer és ezer
Javakkal áldá ezt meg a sors,
Jó neki. A sok övé. Köszönje.

Mert védi, s méltán, emberi, nemzeti
Törvény vagyonját, bár sok is egynek az.
Csak érdemelné hát meg, amit
Több ezerek keserű hijával

S kárával ő bír, ő egyedül csak egy
Ember, ki szintén mint amaz elvetett,
Néhány arasz földdel beéri
Majd, ha megáll ere, s élte elhúny.

Sok gazdag embert, dús urat esmerek
Én itt közöttünk a magyar ég alatt,
Akit megáldott a szerencse
Sok fejedelmi javakkal. Ámde

Ezek közűl hány érdemelé meg e
Bangó szerencsét! Fáj! mikor ily bitang,
Sőt átok a föld kincse sok száz
Emberi, nemzeti jót nem érző

Duzmadt kevélynek vesztegelő keze
Közt. Átkozott légy önszeretet! te vagy,
Valál, s leszel minden gonosznak
Kútfeje a nap alatt örökké. —

Kiválsz te a megvesztegetett sereg
Közűl, hazámnak nagy fia, Festetics!
Kivál utánad — csak kevés még;
Ámde csak a te neved világít.

Te a hazában, bátor irígy, setét
Felhők borítják, a teli hold szerint,
Ahol s mikor rést látsz, kitörve
Hinted el a gyönyörű világot.

Tebenned ész szív a haza és király
Javának áldoz; s Keszthelyen áldomás
Az a magyarnak, látjuk, ami
Többnyire átka veszélye másutt.

Ha jól arányzott századok olta már,
Ámbár, ha játszott a csapodár s hamis
Szerencse egyszer, hát bizonynyal
Akkor esett, mikor a kezedbe

Adá hazámnak szinte legékesebb,
S haszonra is majd legszaporább javát.
Gyors, bölcs, okos sáfárja ennek,
Ezt te megérdemeléd valóban!

Te, amit érsz, tudsz, bírsz, teli szívvel és
Bő kézzel osztod, s közre bocsátod a
Hazában: a mag, melyet így vetsz,
Ó mi dicsőt terem egykor itten.

Nagy példa abban, mint vegye hasznait
Javának egy dús; mint tegyen emberi
S polgári sok nagy tartozásnak
Ő eleget nemes értelemmel.

A szépet, és jót, és nagyot érteni,
S érezni is már ritka tulajdon az
Emberben: a jobb lelkeké csak;
Ámde nagyobb, nemesebb, s dicsőbb még

Mívelni mindezt, hinteni magvait,
Segéllni keltét, közleni, osztani,
Az éltető napként felettünk,
Mint te cselekszel egész erővel.

Az ember él, hal. Gazdagot és szegényt,
Koldúst, királyt egy sírba nyel a halál.
Volt s nincsen: és megmondva léte.
Por vala, por leszen, ami csak por.

De aki jót tesz, s virtusok, érdemek
Által jeles lesz, holta után is él:
Mert tette él, a föld porának;
Tette hat a maradékra által.

Ki a jelenkor jobbait így tudád
Megnyerni szép s jó tetteid által a
Hazában; és már messze földről
Látni, csudálni, tanulni vonszál

Magadhoz embert, bölcs magyar! élni fogsz;
Neved dicső lesz, míg magyar él s lehel,
És csillagát tisztelni tudja,
Aki sugárt ragyogott nevére.

RENDKIVÜLI FÉRJFIU.

Nem olyan ő, mint más. — Különködő!
Ne bántsd te őt, mindennapi
Embercsoport! Csudálatos
Kacajt okozna, hogyha egy tövisbokor
A tölgygyel ortályozni kezdene,
Hogy önn erővel oly magasra nő,
Szélesre terjed, szélvihart kiáll,
Több századot kiél, s ledőlve is
Még pompa vagy jeles haszon lehet.

MELEG S HIDEG SZÍV.

Vannak hideg, vannak meleg szivek, de jaj
Annak, kinek létét hideg szív tengeti!
Mert csak rövid s silány örömre van
Szorítva kedve, mint az északi
Lakos rövid komor napokra.

NŐNEM HATALMA.

Tinéktek adta volt, leányok asszonyok,
Kezetekbe a természet a legédesebb
S legjobb szerencse kulcsait:
A legszerencsésb férfi sem

Lehetett egészen boldog, akit egy
Szép s jó leány szerelme még
Nem boldogított; egy kegyes,
Lelkes tekintet, melylyel egy szép s jó leány
Szerelmet int, mennyet nyit, és az emberi
Létet porából égbe kapja fel.

JELEN ÉS JÖVENDŐ.

Az embereknek a jelenlét hitvesek:
Kiki ezzel él, húz, von; de a silány szegény,
Igen kevésnek tölti kedveit soká!
Mert a jövendő néki szebb, jobb s kedvesebb:
Ezzel szeret mindúntalan
Enyelegni édesebb öröm fejébe
A telhetetlen balgatag.

HÁZASSÁG UTÁNI BAJ.

A papnak áldó, házasoknak esküvő
Szavára el szokott szakadni többnyire
A rózsalánc, a szívkötél,
Mely két szerelmest köt vala.

BÁJERŐ.

A rózsaszínű szűz szemérem, mely magát
Megvonva gyengéd érzeményibe,
Titkon virágzik, szép leány,
Legédesebb, legbájosabb kegyed:

Hajolva és remegve hódol nékie
A férfiúi büszkeség s erő.
Azonban az természetes legyen;
A távozót nem kapja meg
A furcsa mesterség soha.

BARÁTSÁG.

Midőn az embert nagy tekintet fogja el,
Mint példakép a végtelen
S éggel határos tenger; avagy egy magas
Hegy, mely jeges, kopár fejét
Az égbe nyújtja, fergeteg s villám felett;
Midőn az ember dőledékben látja most
A hajdan élt s uralkodott
Erőt, hatalmat, s büszke alkotmányait,
A nagy s dicső tetteknek emlékoszlopit;
Vagy látja a sorsnak kemény forgásait,
Mikor egy rokon valót lesújt és eltapod,
S fellázadó keblében a nagy érzemény
Hullámokat hány: akkor ő egy résztvevő
Hív s nagy baráti szív után eseng.
Midőn az embert a tavasznak langy ege,
Egy öszvehangzó muzsikának zengzete,
Az andalító holdvilág
Érdekli; akkor szíve olvadoz,
Szerelmet érez, és sohajt.
S az, aki senkit nem szeret,

Vagy nem barátja senkinek,
Az emberek közt annyit ér,
Amennyit egy száraz fa élő fák között.

HÁROM SZÉP TEKINTET.

1.

Szép látni egy nagy érzeményü férfiút
Polgári, házi, emberi
Szent tartozásit teljesíteni.
Szép látni egy nagy szívet érzeményivel
A földet, emberiséget, és annak javát
Ölelni, és mívelni lelkesen.
De mennyivel szebb látni egy szép, jó, szelíd
Asszonyt, ki fényt, zajt, látszatot kerülve jár,
S teszen körének szűk határi közt;
Szerelme által boldogít, és boldogúl!
Ki vére és édes teje-
Táplálta és nevelte kisdedit,
Kegyes valója gyenge mássait,
Istent, hazát, embert, igazt, jót és nemest
Szeretni szó és példa által már korán
Tanítja! E tekintet engem térdre ejt.

2.

Egy lelkes, elmés, szép leány,
Ki merre lép s bármit teszen, minden nyoma
A lelki, testi tisztaságnak fénytelen
Súgáritól kisértetik; kinek

Még önmagától észre sem vett kellemi
A szűz szemérem hajnali
Rózsáitól pirúlva égnek; akinek
Gúny s csalfaság-kerülte keblét és agyát
Ártatlan édes érzelem
És gondolat foglalja csak, s kivánatit
Egy szép virág elég betölteni;
S bár lelke a jót, szépet és nagyot
Megbírja, s szive mélyen érzi is,
Mind ez csak úgy pillog belőle, mint
A rózsa, mely feselni kezd, de rózsa lesz
Minden bizonynyal: ily leány! mely bájoló,
Kedves tekintet! és igen természetes,
Hogy őt szeretni, aki tudja érzeni
A kellemesnek, szépnek és jónak becsét,
Minden kor- és nembéli kénytelen.

3.

Szép látni egy elmét repülni fel s alá
A képzelet lángszárnyival,
A nagy teremtésnek határain,
És egy erős, figyelmetes
Sasként lebegve és kerengve szerzeni
Esméretet, tudást magának. Ó!
De mennyivel szebb, s mennyivel
Mélyebben érdekelhet egy jó s résztvevő
Szív, amikor felolvadó érzelmei

A szem tüzéhez fellövellvén, csillogó
Gyöngyökben esnek a kebel hullámiba.

KORMÁNYBAJ.

Gyermek királyok isten ostori:
Ha ők nem is, gonosz tanácsosok
A nemzetek törvényivel
Kényekre űzik a gonosz játékokat.
Sasnak tekintetével a szemedben,
Szívedben oroszlányerővel,
Lehetsz te jó, igaz, hatalmas, nagy király.
Tennen szemeddel nézz, füleddel hallj, király,
Tennen kezeddel tégy s teremts:
Aztán ne félj, nem terheli
Más vétke s néped átka lelkedet.

TESTISÉG.

Nem él sokáig a szerelem, mely csupán
A testvirágból s testörömből éldegél;
Kivált ha még mohón is falja azt;
A jóllakottat únalom s csömör
Idő előtt megundorítja már.
A lélek, a szív s elme kellemi
Által tud a szerelem a halálig, és
Utána is még díszleni.

A LANT HATALMA.

A múlt időből eltünik —
Volt s nincsen! — amit bájoló
Hangjával a lantos nem éltet:
Mert a jelenlétnek zajos
Zavaros folyamja elnyeli.
Az néma ami még jövend, s bizonytalan.

GYÉNIUS.

Nem szenved a nagy s rendkivülvaló
Sem kényszerítést, sem határt:
Törvényt, határt ő szab magának önmaga.

Mikép eránvozhatja azt
A féreg a porban, hová viszi
A sast magas, merész repülte?

IGAZ NEMESSÉG.

Kevés az ember, aki nem csak címere
Által nemes, hanem dicsőbb, szebb emberi
Természet, erkölcs, érdem által is
Mintegy ki van választva arra, hogy
Egy üstökös csillag gyanánt
Ragyogjon a mindennapi,
S a földporát nem hagyható
Embercsoport között. Madár

Mind a veréb, mind a sas, és repül;
De még azért valóban nem sas a veréb.

BIZTATÁS.

Vágj hát keresztül sorsodon,
Rendeltetésednek körén,
Mely embereknek míve csak:
S légy, aminek teremtve érezed magad.

EGY ZSARNOKRA.

Emlékezetben lesz neved
Míg a világon ember — és hóhér leszen.

VÉR ÉS ÉSZ.

A vér ellen kevés az ész.
Gyenge fűszál, dühös szélvész:
Egymás ellen melyik nyér?
Veszt az ész, és győz a vér.

KEMÉNY KIRÁLY.

Nem jó, midőn hajolni nem tud a király.
Nincs ott divatban semmi jó tanács,
Midőn akarni ő szeret csupán maga,
És egy oroszlányként eszi
Országa s népe akaratját.

HUNYADI JÁNOS.

Nagy ember, aki a sovány s nehéz idő
Gaz-nyomta parlagába oly nagy és dicső
S egész világ-csudálta tetteket vetett.
S mi lett gyümölcse mind ezeknek akkor itt?
Bosszú, harag, viszálkodás,
Kaján irígység, és erős tökéllet
Letépni a nagy csillagot, mivel
Szép fénye a törpék szemének fáj vala.

HŐS HALÁL.

Mért félje a halált az ember?
Ha tudja hogy minden teremtett állatot
Csak egy halál találhat, és ez eljövend,
Akármiként cselekszik, amikor kell. —
Sok száz halált hal a veszélyben,
A harcban a félénk, midőn
A bajnok, a vitéz, csak egyszer
És akkor is dicső robajjal hal meg.

KONTH ISTVÁN A VÉRPADON.

Reménylem, ó ősimnek istene,
Születni fog még egy oroszlány, akitől
Majd retteg anyjának hasában is
A gyermek, aki a magyart

Tapodni vágyásban fogantatott.
A láncot az, reménylem, öszvetördeli,
Mely a magyart szorítja, s kötve tartja most.

NAPÓLEONNAK HADRA KÉSZÜLTEKOR.

Országokat szereznek a hatalmasok
Magoknak a népnek keserves
Kínjával és vérével; és
Az, ami nékik hírt nevet szerez,
A népnek átkot hoz fejére majd,
És még talán rabláncot is.

JÁMBOR MAGYAR AZ UDVARNÁL.

Az aki mindég a királyt
Hordozza, s feljül rá imádja is
Isten gyanánt, nyelvén, s magát porig
Alázva szól felőle úgy mint szólana
Ha tudna, egy kis féreg is, mikor
Az egy oroszlánynak nyomában fentereg;
Az vagy ravasz hízelkedő, ki csak magát
Szeretni képes, s csúszva mászva jusson is
Céljához, az mindegy neki; —
Vagy vétkezett, s kegyelmet ily úton keres
Annál, kinek törvény szerint szent tiszte, hogy
Jóhoz gonoszhoz szent-igaz legyen;
Vagy szóval is nyilván jelenteni

S gúnyolva azt hirdetni vakmerő:
Hogy a király vagy gyenge, vagy tyrann,
Ki csendes áldás, s tisztelet helyett hiú
Gőzt, füstöt, és tömjént szeret.
Én tisztelem, becsülöm a királyt,
Mert nemzetem testének ő feje,
S azért is a lelkes tetemben ő
A legnemesb s előttem szent személy:
De még azért imádni nem tudom.
S mégis, ha arra kelne, hogy
Veszély találná a királyt,
Én nemzetem fejének oltalmában
Könnyen kiontom véremet, midőn amaz,
Ki őt imádta, messze fut.

FALUSI BOLDOGSÁG.

Mely boldog ember, aki csendes életét
A hív szerelem és barátság édes
Érzelmi közt hosszúra fonja, ó
Te jó anyánk, természet, a te kebleden! —
Hová sem a romlott világnak mételye,
Sem embereknek mérge el nem hatható.

JELEN S JÖVENDŐ NEMZEDÉK.

Hahogy hazánknak majd jövendő századát,
Melyet nem érünk, látni s tudni vágysz,

Vizsgáld meg amit most vet a magyar.
Amilyen a mag, olyan a vetés,
Mely majd kelend; a kedvezőbb, vagy mostohább
Idő okoz kevés különbözést.
A most jelenvalóhoz a jövő idő
Igen hasonló többnyire:
Mint gyermek a szülőjétől, az is
Szintúgy vesz attól életet, természetet.

EMBERÉLET-PÁLYA.

Hányszor nem áll, nem lép az ember oly helyen,
Hányszor nem él az ember oly pillantatot,
Melyben maroknyi föld s idő híjával az
Idő s örökség csaknem öszveütközik.

EGY CÁR A TÜKÖR ELŐTT.

Törvényt tehetni, s annak, aki tette azt,
Feljül emelkedhetni mégis mind azon,
És fennlebegni, mint az ég a föld felett—
Elérhetetlen', számadástól menten, —
Hogy amit ész szív gondol és ohajt,
A nép imádja s teljesítse, — szép dolog!

EGY MAGYAR FOGOLY MUNKÁCSON.

Egy nagy kegyetlen bút nevel, táplál ő
Setét komor keblében, és

Marokkal adja nékie
Fiatal korának, életének
Minden virágit, kedveit;
S a bú ehes hyaenaként rág rajta
S emészti őtet telhetetlenül,
Míg végre lelke teste meg lesz éve.

OHAJTÁS.

Adná az isten! hogy előbb,
Mintsem felül a trónusára,
S élet- halálnak lesz urává,
Minden király éhezni és szomjúzni,
Szenvedni, várni s engedelmeskedni
Tanulna! hogy tudná, mi a szegénység.

A MAGAÚNT.

Egyformaság az únalom nemzője:
Előre már elzsibbadok, ha gondolom,
Hogy holnap úgy lesz, mint ma van.

KÖSZÖNETEK.

Meríts vizet markodba: elfoly, és nem
Enyhíti szomjúságodat:
A nép imígy köszön neked.
Ezer kecsegtető, szemet káprázta tó
Színt játszik a tünő szivárvány,

Szép látni gazdag színeit:
Bel érdemét tekintve mely szegény!
Ez a királyoknak hiú malasztja. —
Tömjed meg ízletes falattal
Annak koporsóját, ki éhel halt el:
Ez a jövendőnek hiú hálája.

KETTŐ, HÁROM, NÉGY.

Két oly szemünk van, melylyel orrunknál tovább
Elláthatunk: történet és tapasztalás.
Két olthatatlan szomja van
A föld fiának: a tudomány és arany.
Két nagy betegség gyötri az
Embernek elméjét: kivánság s félelem.
Kétféle ember kész leginkább ártani:
Irígy barát, és gyűlölő ellenfél.
Három dolog van, amiben szükséges
A gazdaság: a pénz, idő, s öröm.
Hármat tanácslok kötve tartani
Ezen világon: szívet, erszényt, s nyelvedet.
Négyet tanácslok megragadni szűntelen:
Az időt, mivel fut és rövid;
Alkalmatosságot, mivel csíkként sikos;
A szűntelen forgó kerék szerencsét
S a mind örökké boldogító szép erényt.

KÖNNYŰ SZERELEM SORSA.

Az utána-járás élet és remény;
A birtok únalom s halál.

SZERENCSE-NYOMOZÁS.

Te a szerencsét ott is, itt is, mindenütt
Csapázod a világon? Állj meg balgatag!
Keresd magadban; és ha azt ott sem leled,
Sajnállak akkor, ó szegény! a hold alatt
Számodra akkor nincs szerencse már.

SZERETETLENNEK SOHAJTÁSA.

Szívemnek égő gerjedelme bús
Könycseppeket facsar szememből:
Édes keserves nedv! haszontalan csorogsz!—
Kivánatimnak bús fuvalmai,
Melyek szorúlt szívből szakadtok,
Hiába lengedeztek! — A
Szerelem virága nem fakad
Éltemnek a sors által eltiport,
S mérges derétől meglepett kertjében.

SZŰZ SZEMÉREM.

Nincs szebb tekintet a világon, mint mikor
A tiszta szívnek szűz szemérme
Egy szép leányarcnak tején

Lángolva önti rózsaszíneit.
Legékesebb szólása ez, ha néma is,
A szívnek és léleknek.

VISZONY KIRÁLY ÉS NÉP KÖZÖTT.

Nem jó, ha a király igen
Magasra verte trónusát
A nép felett, s a nép alatt porban hever.
A nép s király között igen nagy akkoron
A hézag; és jaj, hogyha ez
Hízelkedőkkel és gonosz
Tanácsosokkal van kitöltve,
Kik a királyi szívnek, észnek,
Szemeknek és füleknek útjait
Állván, s hiú magasztalásaikkal
Istennek ámítván s kiáltván a magast,
Hogy a nyomott sereg remegve féljen,
Csak mennydörögve szólani,
S áldás helyett villámival
Csapkodni s dúlni kényszerítik.
Az a király nagy, aki népe közt atya,
És a királyok közt király.

LELKI ÉS TESTI KELLEM.

A testi szépség a virágként bájoló,
De a virágként is tünő:

Idő, betegség, gond, dolog
Azt gyakran oly hamar s egészen dúlja fel,
Hogy végre hírmondója sem marad. —
A lelki kellem égi származat:
Nem avúl meg és nem hervad el soha.

KORA ÉS KÉSŐ SZERELEM.

Mennél korább, annál mulandóbb és hiúbb;
S annál erősb, tartósb, minél később: ez a
Szokása és természete
A szerelemnek: a tapasztalás
Tanítja. Ámde akkoron tűzzápora
Egészen elborítja azt, kit megfogott.

EGY VÁRTÖMLÖC ROMJAIN.

Az irgalom lehellete
Ezen falak közé soha
Be nem hatott, miolta még
Csak gondolatban támadott e kőhalom.
A kőfalaknak oldalin hajtó moha
Az itt sanyargóknak kifeccsent
Vércseppiből, keserveik
Könyáritól, s a szíveikből felszakadt
Sohajtozásoknak fuvalmitól terem. —
Jaj annak, akinek nyakát
Belé szakasztá a kegyetlen végezés:

Annak, midőn ember leve,
Földhez veretni és ehes
Ebeknek és hollóknak étke lenni,
Sokkal nagyobb szerencse, jobb sors
Volt volna. — Borzad, retteg, aki rá tekint,
S mintsem belé szakaszsza a nyakát,
Inkább barommal is cserél.

A NEMES.

.... a nemesnek fő kötelessége ez:
Vigyázzon a hazára, törvényére, s a
Közjóra, melyben a nemes
A pórral egykép részesül;
Vigyázzon: emberség, igazság, béke
Zavaratlan és sértetlen álljanak.
A sors azért áldotta meg, s a pórnál
Szabadabbnak a törvény azért
Engedte lenni; és csak ez
Ád néki a köznép felett erőt,
Hatalmat a köztársaságban.

TÖRVÉNYHOZÓKHOZ.

A végrehajtó hatalom
Elég erővel bírjon arra, hogy
Zabolába, tartson minden egyes polgárt;
A nép szabadságát azonba' sérteni
Kényét ezer bog fojtsa. Így szerződjetek!

Bátran lobogjon akkor a népnek tüze,
Midőn hazafiúi szent érzelmi közt
Törvényt hoz; ámde végrehajtásában
Mindannak, amit szerze, a vasként kemény
Szív s elme légyen a vezér.

RECENSENS.

A gyéniusnak bámulandó míveit
Hiába marja rágja a recensens,
Mint egy egér a négyezer
Év óta a jelenkorig folyvást csudált
Nagy óriási pyramist.

POLGÁRI KÖTELESSÉG.

A harc tüzében tettek által fényleni,
Békébe' bölcs tanácsok és intézetek
Által segéllni a hazát: ez a való
Polgári nagyság, érdem, és dicsőség.

GAZDAG KIRÁLY, SZEGÉNY POLGÁR.

Midőn az embertestben a lép feldagad,
A többi tag mind fogyni kezd szemlátomást.
Így fogynak a polgárok is,
Ha a királyi tár dagadni kezd
Az öszvehalmozott aranytól.

Rosszúl van ottan a világ, hol a király
Maga gazdag ember, s mind szegény a többi: mert
Könnyebb ezer jó birtokosnak
Ura lenni, mint egynek, ki semmit
Sem veszthet immár a világon.

KIRÁLYJELLEMZÉS.

Könyörűletesség, mely az ég
Harmatjaként áldást, tenyészetet szerez,
Legistenibb tulajdon a halál
Fiában. Ég föld közt az a rokon kötél.
Egyképen idvezít adót vevőt.
Százszorta jobban ékesíti a királyt,
Mint a világ kincsét magában foglaló
Koronája, melynek fénye éget és ijeszt.
Istenhez akkor lesz hasonló egy király,
Midőn kegyelmes és igaz.

NEMZETJELLEMZÉS.

Egy nemzet érdemét, becsét, s milyen legyen
Testének állapotja, ép-e, vagy hibás,
A tisztelet jelenti, melylyel az
A házi szerződés eránt viseltetik.
Polgári és hazafiúi szép
Erkölcseink bölcsője ez:
Az, aki itt hitét szegi,
Megcsalja könnyen a hazát s királyt.

Az aki otthonn boldog, el nem
Árúlja a hazát soha.
Az aki otthonn boldog, a hazát
S törvényeit vérével oltalmazza meg.

ÉRDEKES TEKINTET.

Nincs érdekesb tekintet a világon,
Mint egy szemérmes, szép leány,
Ha hallgat és arcája ég.
Midőn akarna is, nem is —
Mely szépen, és sokat beszél!

VISSZAEMLÉKEZÉS.

Jött és megint ment; és utóbb, mikor jöve,
Mindég nagyobb lett az öröm; s mikor mene
Mindég nagyobb a fájdalom,
Míg végre fájdalom s öröm
A szent kötésnek engedelme által egy
Nagy boldog érzeménybe olvadott.
Ó! üdvezítő, boldog, édes óra te!
Te minden eddig élt örömnek legjava!
Előtted és utánad amit éltem én,
Búval kevert öröm vala.

A GYILKOSSÁG.

Mely rettenet, midőn az ember,
Szerelem helyett, méregben és haragban

Kolcsolva egymást, a kebel
Keblen dobogva, s lángoló
Bosszút lehellve, mennyei
Természetét tagadva, új
Élet helyett halált, s az által menny helyett
Magának és másoknak is poklot szerez.

EGY HÁZOSNAK ÖSZVEKELÉS-NAPJÁRA EMLÉKEZÉSE.

Milyen különbség akkor, ó és most között!
S még is ha visszagondolom magam
Első szerelmünk boldog érzeményibe;
Ha visszaképzelem magamnak reszkető
Szerelme titkos lángolásitól
Hullámozó keblét, pirúlt
Arcája rózsalebjeit, törött szavát,
Szemérmes ellenzései
Mellett szoros ölelgetéseit,
Sóhajtozó kivánatit,
Érzelminek ragadtatásait —
Miért mulandók mind ezek? —
Talán azért, hogy ily örömdús életet
Elhagyni oly nehéz ne légyen.
Kínos betegség a szerelem!
Csontban, velőben éget és emészt.

A SZERELEM.

Mindennek, ami érdem, és becs, és csuda
Az emberek közt volt s leszen,
Az már magában rejti magvát, életét.

KÖZÉPSZERŰSÉG.

Középszerűség; tégedet
Legboldogítóbb állapotnak tartanak
A földön, és méltán, az emberek;
De két dolog nem szenvedett,
S nem szenvedend meg tégedet soha:
Poesis és a szerelem.

MAGYAR SZÓZAT OROSZORSZÁGBÓL.

Itélni egy külföldiről
Alkalmasint lehet, mihelyt
Tudjuk, mi nemzet, és minő
Kormány alatt élt, és nevelkedett:
A nemzet, ország állapotja többnyire
Az egyes embereknek is már bélyege!
A lelkes, elmés és erős
Embernek állapotja olyan itt,
Mint egy oroszlányé, kit egy
Nagy vaskalitka zárva, fogva tart.

S erejének olyan haszna és érzése, mint
Egy óriásé, kit lenyomván a fedél,
A térdein mászkálni kénytelen.

KELETI IGAZSÁG.

Egy fegyver által csak kevés idő előtt
Nyert tartományból, mely egyébiránt
Nagy-messze volt a főigazgató-
Széktől, panaszra fáradott
Mahmúdhoz egy özvegy, kinek
Kereskedésre járt fiát meggyilkolá,
S minden javát elvitte volt egy pusztán
Rabló csoport; és vakmerőn
„Törvényt, igazságot“ kiált vala;
S ott, mint királyi tartozást úgy sürgeté.
A fejdelem kegyes fülekkel és igaz
Sajnálkozással hallgatá az özvegyet.
„Igazad van, asszony! — monda — sorsodat
Sajnálom, és amennyire
Lehet, megorveslom. De tudhatod magad
Hogy tőlem oly nagy-messze úgy fentartani,
Mint itten, a törvényt s igazságot nehéz“.
„Hát így? — felel nagy-vakmerőn
A káros özvegy — mért szerez hát fegyvered
Több tartományt, mint akinek
Erőd hatalmad megfelel?

Miképen adsz te számot erről ott, s mikor
A vég itélet napja és bírája majd
Koldust királyt nagy számvetésre hív?“
E vakmerő de szent-igaz szavak
A fejdelemnek meghaták lelkét, legott
Szent tartozásnak érezé
A káros özvegy veszteségeit
Kegyes szavakkal, bő ajándékkal, noha
Felére bár, kipótlani.
S legott kihirdeté, hogy amely kár tova
Kormány-, erő- s jó-rend-hiány miatt
Alattvalóit érni fogja, ő
Mint fejdelem meg fogja mind téríteni.

GONDOLATOK.

1.

Elveszti hírét és nevét örökre az
Kinek kicsiny halála, ám
Ha életében óriásnak tudjuk is.

2.

Csak arra kérlek, légy egészen ami vagy;
Semmit sem ér akarni, ami csak darab.

3.

A virtus egy pallérozott acél: megárt
Önéki minden rossz lehellet.

4.

Minden szavad mélyen legyen
Gyökerezve szívedben, de pallosod
Csak tágon üljön a hüvelyben.

5.

Úgy jó nevelni a leányt,
Mint egy virágot; a fiút, mint oltványt.

6.

A csillagos kék ég fejünk felett
Isten kezének szentirása:
„Vagyok“: ragyogva lángoló, örök
Betűkkel ez van ott megírva.
Minden betű egy-egy világ.
Jaj annak, aki nem hiszi.

7.

A bölcs, ki a jelenvalót
A múltat olvasgatva fellelé,
Előtte látja a jövő időt.

8.

Jót, szépet, és nemest akarni nem kevés;
De tenni kell azt, hogy elég legyen.

9.

Vessük, barátom, vessük a jó és igaz
Hazafiságnak magvait.

Jön egy idő, bár meg nem érjük is,
Melyben vetésünk szép gyümölcsöket terem.

10.

Éltünk tavaszsza a szerelem
Az akit ez nem boldogít,
Csak égető nyárt, fagylaló telet
Érzett rideg szívében, és nem tudja meg,
Mi az élet és öröm.

11.

Az udvaroknál nincs tavasz, nincs ősz soha:
Ott minden érzés, vélemény és gondolat
Vagy nyár hevével lángoló,
Vagy tél jegével fagylaló.

12.

Tűzkő az emberelme, mely
Okádva adja a tüzet, míg éles; ám
De kopjon el, koptassa el csak éleit
A gond, baj, a bú, bánat, és terhhordozás,
Kivánva sem verhetsz belőle szikrát.

13.

Ama nemes szívbéli büszke érzemény
Gyakorta minden virtusoknak kútfeje;
S annak tudása szerzi ezt leginkább
A férjfiban, hogy egy derék lelkes leány
Becsülni és szeretni tudja őt.

14.

Szándékodat hizelkedő macskába rejtsd;
Tökélleted' kőszál gyanánt tekintsd:
A végrehajtást így reménylheted.

15.

A férjfi egy erős magas tölgy;
De annak egy asszony szerelme ád
Csak még valóságos tenyészetet.

16.

Könnyű dolog megejteni
A lelket ott, ahol megejtetés
Után sóvárog a meleg test,
Csak egyszer a leányszemérmet győzd meg.

17.

Van egy idő az ember életében,
Hogy bőre szűk kezd lenni nékie,
Sőt nem sokára a világ is szűk neki:
Akkor kipattan a szerelem
Egy csókban, egy tűzszikraként,
Melyet kirúg, kisüt magából
A hirtelen-láng-kapta fa.

18.

Az élet, és becsület, a vallás, vagyon
Négy oly dolog, melyet ne sérts, ne bánts, király!

A nemzetek rózsái ők —
Megszúr tövissek, hogyha bántod.

19.

A konty gyakorta csak fedél
Amely alatt az asszonyok vétkezni és
Követni minden bűnt szabadnak tartanak.

20.

A férjfinak tökéllete
Nem gomba módra fellövellő érzelem;
Lassan terem s nő a kebelben az;
De végre oly nagy és erős leszen,
S minden veszélyt bátran kiáll,
Mint a derék tölgy a mezőben.

21.

A hadsereg, mely amidőn
Ellenfelével harcra kél,
Előtte egy vitéz hazafit lát, tud, és
Utána a kedves hazát,
Meggyőzhetetlen.

22.

Ó szent, kegyes, szelíd anyánk, Természet!
Jobban megesmertette volt velem
Egyetlenegy tavaszra nyílt tekinteted
A nagy teremtőt, mint ezen
Papnak, barátnak ékes és rettegtető

Beszéde; mert résztvéve osztozol
Te meg velünk szívünknek érzeményiben:
Örűlsz az örvendezve vígadóval,
Bút, gyászt mutatsz szomorkodó fiadnak.

23.

Igaz marad mindenkor az, száz példa is
Bizonyítja: mennél gazdagabb, hatalmasabb,
Mennél erősb a nemzet, annál gazdagabb,
Hatalmasabb, erősb királya is.
Ellenben egy szegény, kicsiny, levert
Nemzetnek a királya csak
A koldusok bírája.

24.

Azon király választ magának tiszteket
Jól, aki nem hízelkedést, aranyt, hanem
Jó szívet, elmét, és igaz
Hazafiúi tetteket jutalmazó.

25.

A nemzetek vérével, az
Országok inségén szokott legtöbbnyire
Épűlni a királyi hír s név temploma.

26.

Felemelkedik, s megint leszáll
Hatalma, híre, és neve

Itt egy kicsiny, ott egy nagyobb
Országnak: a korona néha vándorol:
A nemzetek megállanak.

27.

Az ember a vett jót homokra jegyzi fel:
Jön egy szelecske, és legott eltörli azt;
Sérelmeit márványba vési, hogy
Emléke még halál után is meglegyen.

28.

Miképen a légy- és szunyogsereg
A napsugárban, úgy zsibonganak
Az irígyek a hír s név dicső fényében.
Mindenkor a legjobb gyümölcs körűl szokott
Mardosva dongni a darázssereg.

29.

Azon dicsőség fénye, mely
Elhúnyt királyaink alatt
Magyar hazánkból a világra áradott,
Oly fáklya, mely korcs s elfajúlt nemünk'
Jobban szemébe tünteti
Egész világnak. Ó magyar! mivé levél?

30.

Csak a szerencsés birtokos
Képes nevelni a király s haza
Erejét, tehetségét, hatalmát.

31.

Egy lábon áll csak trónusa
A despotának, amidőn egy
Törvény szerint uralkodó királyét
Sok százezer láb tartja fenn,
Sok százezer kéz védi önjaváért.

32.

Egy nemzet, és királya, ki
Nagyságra vágyódván magát mennél tovább
Erőlködött terjeszteni,
Mint lett kicsiny, mikép szorúlt utóbb,
Száz példa már tanúja ennek a világ
Történetét s az emberek
Sorsát beszéllő krónikákban.

33.

Egy-két dicső hazafi, egy-két nagy vezér
Emelte volt nagyságra fényre a hazát
És nemzetet legtöbbnyire;
S ezek lelépvén, többnyire
Hanyatt esett nagysága s fénye elborúlt.

34.

Hahogy oroszlánybőr alatt
Még célod el nem érheted,
Végy még segédül rókabőrt:
Erő s ravaszság a világ ura.

35.

A szívre és lélekre nézve
Jeleseknek, a birtokra gazdagoknak
Mindég ezer volt s lesz irígyek.
Csak a középszerű marad
Békével a köztársaságban.

36.

Jaj annak a népnek, kinek királya
Inkább ohajtja a csudáltatást,
Mint a szerettetést. Az ember élete
Ott annyi mint egy féregé.

37.

Szívünknek egy nagy tárgyra célozása,
Amilyen a hazának és nemzetnek,
Főkép az emberségnek a lehetség
Pontjára felsegéllt java,
Legszebb vonása emberi,
E föld porából felsovárgó
Természetünknek; mindazáltal
Tulajdonunk csak a nemes cél;
A végrehajtás és szerencse
A sorsot intéző erőtől függ. Nem
A földbe hintett magnak a hibája az,
Ha a reménynyel biztató szép zöld vetés
Majd semmivé lesz jégverés vagy
Akármi más történet által.

38.

Erkölcstelenség leghalálosabb
Nyavalyája a nemzet-tetemnek.

39.

Egy zendülő nemzet hasonló
Egy féke-szaggatott, urát
Levető, ágaskodó, szilaj
Paripához: eltipor bizonnyal, fejdelem!
Ha megragadni nem tudod.

40.

A népnek a nép önmaga
A legdühösb tiránja mindég,
S a zendüléseknek tüzét mind ekkorig
Az elfajúlt erkölcstelen szegénység
Gyújtotta meg legtöbbnyire.
Ó s új világ tanúja ennek.
A nemzetek romlása többnyire
A házi erkölcsök veszésével szokott
Kezdődni. Ezt gátolni szükséges dolog.

41.

Balúl cselekszik a király
Ki népe zsírját egyre szívni nem szünik:
Végtére vér jön, s mindeniknek bajt okoz.

42.

Akárhol és akármikor
A nemzetek nagy zendülésinek
Nyomattatás volt fő oka.

43.

A nép az ingó nád szerint a' szél után
Szokott hajolni: Agg rege.

44.

Gáncsot talál mindenben, amit el nem ér,
A vén leányként, a középszerűség.

45.

Az ami fényt nagyságot ád egy népnek, az
Még nem szerencse őneki.

46.

Feltételünket, bár erős kőszál legyen,
Elmossa gyakran egy leány
Szemének egy könycseppje is.

47.

Nagy elme, nagy szív, éles ész mindekkorig
Csak úgy vihette nagyra, sokra dolgait,
Ha a merészség társ vala,
És a szerencse kedvezett.

48.

Jobban magára vonja a világ
Tekintetét a felkelő
Mint a lenyugvó nap. Nyugodni mengyek én:
Ő most lövelli fénysugárait.

49.

Csudánkat oly tett vonja többnyire
Magára, melyet elkövetni nem merünk.

50.

Egyedűl magának tartozik
A férjfi számadással;
Az asszonyok egész világnak.
Kerülj tehát minden gyanút!

51.

Az emberek természete
Erkölcsöt és erkölcstelenséget tovább
Űz a határon túl: egészen
Azon meleg földhez hasonló,
Mely skorpiókat és narancsokat tenyészt.

52.

A nagyravágyás még csak annyi, mint
Az álom; a tökéllet, így amúgy
Nagy lenni, játék még csak a nagysággal:
De a legelső erre nézve tett

Lépés nehéz: hány halhatatlanság és
Hírnév veszett el ebbe' már?

53.

A sorskeréknek küllejét a vakmerő
Megkapja, s abba hagyja azt megint.
A lelkes és valóba' nagy belé
Ragaszkodik, s vagy győz, vagy eltiportatik.

54.

A társaságba, testbe öszveszerkezett
Embercsoportnak, hogy megálljon és
Erős legyen, természetes vágyása volt,
Magának egy vezért, királyt választani.
Minden madársereg vezér után repül,
A vadsereg vezér után legel s szalad.

55.

A jó istennek kegyelmi
Miként válnak méreggé,
A szív legszebb gerjedelmi
Gyötrő maró féreggé
Az emberben — ember által! —

56.

A mit felosztva, és kinyújtva, és ugyan
Azért kevesb mértékben él
Az ember életében, ott fenn
Egy percenetben, pontban öszvegyűl,

Mint a sugárszedő üvegben
A napnak égető tüze.

57.

Az emberi tétemények
Jó reménység fejébe
Hintegetett vetemények
A jövendő földjébe.

58.

Az erőnek öszvefogó
Merész iparkodása
Által utóbb ezerekre
Lehet egynek hatása.

59.

Mindenki űzze gyéniussa s kedveként
Mívét, s tulajdon útjain
Járjon, s keresse a szerencsét: így leszen
Mindenki nemzetének és barátinak
S magának is legtöbb javára, és
Minden bizonynyal még dicsőségére is.

60.

Szeretni és szerettetni,
Bár elme és szívfogság,
A földön itt a legvalóbb
S legfőbb emberboldogság.
Aki ezt nem ismeri még,
Siessen a nyomába;

Ki esmerte s elvesztette,
Csak feküdjék sírjába.

61.

Az alkotó természet, amidőn
Egy géniust teremt, szövétnekét
Felette megforgatja, és ezen
Szóval bocsátja földi pályájára ki:
„Nagy légyen és híres, jeles, neved,
De kedv s öröm nélkül bús életed!“

62.

Ne várj soha vigasztalást
Kivülről, ha benned nincs.

63.

A legnagyobb büntetése
A véteknek, hogy, noha
Mindent próbál, magát még is
Nem felejti el soha.

64.

A mesternek, a költőnek
Jó embernek kell lenni;
Szépnek, nagynak, jónak útján
Csak a jó tud elmenni.

65.

A nagy mester, ha szíve nincs,
Mely szépet és jót érez,
Nem beszéll rá, nem ragad el:
Hiú játék amit tesz.

HIMFY-KORI TÖREDÉKEK.

1.

A szerelem virtusokat
Az emberek szívében
Úgy tenyészt, mint virágokat
A nap a föld méhében.

2.

Örömimnek idejébe
Gyönyörködve tekintvén,
A nem-létnek örvényébe
Vídám kedvvel dűlök én.

3.

Az igaznál, mely engemet
Mindörökké gyötör s nyom,
Haj! többet ér egy szívemet
Boldogító szép álom.

4.

Gyakran amit egy században
Fel nem talál az elme,
Felleli egy pillanatban
A szív égő szerelme.

Ő lel minden mesterséget,
Kifejtvén az elmésséget.
Nincs ott lehetetlenség;
Ahol az ő tüze ég.

5.

Sok szép, jó, és nagy dolognak
Bár férfiak tevőjök,
Bár miattok ők ragyognak,
Asszonyszívek nemzőjök.

6.

Addig bölcs az ember fia
Míg kebelét bú nem víja.
Boldog lenni ha megszűnt,
Bölcsesége füstbe tűnt.

7.

Szakaszszuk le az örömnek
Ma kinyíló rózsáját:
Holnap talán az ürömnek
Leljük helyén kóróját.

8.

Téteményünk nem mienk már
Mihelyt mi azt megtettük:
Elragadja azt az idő,
Kibe bele vetettük.

9.

Egy oroszlányt megzaboláz
Most isteni eszével,
Kit egy vérhab majd úgy megráz
Hogy elcsügged lelkével.

10.

Úgy ád az ész tökélletet
A kellemek bájának,
Mint a hajnal színt s életet
A szegfőnek, rózsának.

11.

Hasonló a nyári naphoz
Az emberi boldogság:
Fergeteg jön, s mindent elver,
Ha az a fő pontra hág.

12.

Ne keresd a boldogságot
Caesár borostyánjában;
Ne Sándornak száz országot
Öszvevagdalt kardjában;
Ne keresd azt Scaligernek
Tudós könyve dohában:
Benn lakik az az embernek
Önnön valóságában.

13.

Gyakran egy szó, egy tekintet,
Melyet csak úgy futtában
A szerelem a szívnek vet,
Mennyet foglal magában.

14.

Végtelenül kóválygognak
A bús komor fellegek,
Ködoszlopok emelkednek
Mint annyi búseregek
A hegyeknek katlaniból;
Minden java és szépe
Az időnek tiltva tőlünk —
Szívemnek vagy te képe.

15.

A szerelemféltés magvát
Kaján irígységébe'
Sátán veté a legelső
Emberpárnak keblébe.
A pokolból vett szikra ez —

16.*)

Gőgösködni vagy kicsapni
Tudnak csak az asszonyok;

*) Ezen, s a következő számok, tanúi azon sötét felfogásnak, mely költőnket még Himfy-korában is néha meglepte. *A kiadó.*

Nincsen ok mért rajtok kapni,
Nincs, barátom, okos ok.

17.

A szerencsét a forgástól,
Az asszonyt a kicsapástól
Nincs aki megtarthàssa.

18.

Az asszonyok szép nemében
A legszebb legférgessebb,
Mint a kígyók seregében
A legszebb legmérgessebb.

19.

A szépségnek csak kent-fent máz
Lílioma s rózsája,
Hogy máz nélkül ijesztő váz,
Medúsafej, arcája.

20.

Az embernek és dolgának
A virtus csak fedele,
Mint Aesópus farkassának
Bárányból mily hűvelye.

KÉSŐBBI TÖREDÉKEK.

21.

A harc napja.

Rezzenve ment, inalt, futott a vad be mind
A rengetegnek legsetétebb
Gyomrába; a pacsirta elnémúlt; csak
A varjak és kányák lesék fenn a fenyő-
És vártetőkön, s a magas
Templomkereszten a halálnak gyermekét.

22.

Szép hősnek képe.

Erő velő feszíti bajnok termetét;
Szabad, derűlt, magasra kelt szép homloka;
S alatta csillagok gyanánt
Ragyogva lángol két szelíd szeme;
Arcája a rózsáiból kelő
Hajnal hasadta barna hajfelleg között,
A szíve minden virtusoknak kútfeje.

23.

Öszvekelés.

Egymás szemébe néztek, oly merőn
Mint a vas, és egymást megérték, megfogák;

S mint egy tükörben mindenik
Csupán magát szemlélte a másikban is;
S utóbb csupán egymás szemének lángoló
Sugáriból, egymásnak érintésiből
Vett életek lélekzetet.

24.

Ő egy virágzó szép tövisbokor:
Egykép veszély kedves barátinak,
És mérges ellenséginek —
Míg fergeteg és szélvihar
Tövisseit le nem veri.

25.

A fájdalomnak, szerelemnek
Harmatja gyöngyözött szemében;
S ajkának édes rózsanyilásin
Szorgos titok nyögött, sohajtozott.

26.

A gyenge, lágy asszony alaknak legnagyobb,
Legbiztosabb, leggyőztesebb védelme
A Grátiáknak bájöve.

27.

Kérlek, ne fordúlj el! ne fordítsd
El tőlem a két csillagot,
Melyekben életem reménye fénylik.

28.

Rendűlhetetlen oszlop a szó, melyet ád;
És kézcsapása néma esküvés.

29.

Így kell-e cseppenként tehát
Koldúlnom a mérget tetőled? —
Egyszerre öntsd ki, és ne kínozz ily soká.

30.

Két nagy tekintettel bír a szeme:
Egyik pokolként rettenet
Mindenkinek, ki néki vét;
Mennyet nyit, és a mennybe kap
A másik, oh! és — üdvezít!

IV.

AZ ELMÉS ÖZVEGY.

VÍGJÁTÉK EGY FELVONÁSBAN.

SZEMÉLYEK.

Nina, gazdag, fiatal özvegy.

Mili kisasszony. Nina barátnéja.

Alkonyi.

Hamvay.

Kénkövy.

Zsófi, Nina komornája.

ELSŐ JELENÉS.

(Nina szobája egy közép és két oldalajtókkal. A szobában asztal, párnaszék, székek, fortepiáno, és ezen elhányt kották; az asztalon nehány könyv. Nina és Mili fellépnek.)

NINA. MILI.

NINA. Végtére csakugyan! — már helyemet is alig találtam nyughatatlan várakozásomban. — Hol késtél ily sokáig?

MILI. Megbocsáss, édes Ninám! véletlen foglalatosságom akadott. De mi fontos okod lehet arra, hogy ma egyszerre ily nyughatatlanúl kivánod jelenlétemet? Talán —

NINA. Kérlek, ne kérdezz. Csak hogy itt vagy. Fertály órával később, és tréfámat elrontottad volna. Elég az, hogy feltételemet jelenléted nélkül csak félig vihettem volna végre.

MILI. Szinte kiváncsivá tesz már előbeszéded. De hiszen mi, leányok, asszonyok, sokszor a legkissebb dolgot is oly fontossá tudjuk tenni, hogy a férjfiaknak — valóban nem vehetjük rossz néven, ha aprólékon kapkodó elménket gúnyolják.

NINA. Ma nem egy ruhafodor, nem egy

hajvirág elmémnek foglalatja, hanem — valamivel több.

MILI. Úgy vélem én is: (tetőtől fogva talpig hamar átvizsgálván Ninát) mert, ha tűkrödnek nem hittél volna is, hidd el nekem: ma oly szépnek, oly bájolónak, oly — mondhatom, férjfiszívet rablónak talállak, mintha a Grátiák öltöztettek, tőztek, fürtöztek, bodroztak volna fel. Ma nehéz napjok lesz imádóidnak.

NINA. Ne dévajkodj; hanem hallgass meg. Ha az asszonyi hívságnak alakjába rejteztem is, ma a szerencse fazekából életemnek utóbbi sorsát akarom kivonni: hatot, vagy vakot, — amint a jó istennek tetszik.

MILI. Ne ijesztegess!

NINA. A dolog magában tréfa ugyan; de olyan, amelynek vége sírás lehet, mint a gyermeki pajkosságoknak. Csak azt mondd meg nekem előbb: esmered-e Kénkövyt?

MILI. Nem.

NINA. Esmered-e Alkonyit?

MILI. Nevéről.

NINA. Hát Hamvayt?

MILI. Soha hírét sem hallottam.

NINA. De ők sem esmernek tégedet?

MILI. Nem hinném.

NINA. Helyesen! helyesen!

MILI. Tudod, hogy nem régen léptem a nagy világba; esmered környülállásaimat; tudod, hogy pusztai leány vagyok, és két esztendőtől fogva csak szegény beteg atyámnak szolgálója lévén, az orvoson, és néhány közellévő atyafin kivűl senkit sem láthattam.

NINA. Ó! ez hát remek tréfa lesz.

MILI. Tudod, hogy csak kevés időtől fogva vagyok itt is, hol megint beteges nénémnél kell előbbi szolgálatomat folytatnom. Ha te nem volnál! — de kérlek: a nénémnek téged valaki elárúlt. Most, hogy hozzád kéredzettem, azt mondotta: „Mili! Ninának társasága neked ártani fog, ha igaz az, amit hallottam; de most csak menj hozzá. Az emberek sokat mondanak. Azt elhiszem, hogy a szép és gazdag özvegy menyecske körűl pezseg a férjfinem, de Ninának viseletét eddig feddhetetlennek esmerem.“

NINA. Eh! hadd beszélljenek. A rágalomnak száját ki tudná bedugni! Nem tudom már melyik könyvben olvastam erről ezen verseket:

„A rágalomnak nyelve meg nem áll,
Míg ember ember — Éva fajja s vére lesz;
Míg inger, indúlat szeretni, vagy
Gyűlölni hajtogatja őt:
Szeret s dicsér, — gyűlöl s gyaláz.“

És ez igazán van mondva. Annyival is inkább megáll hát feltételem: csak halljad, édes Milim! — Esmered életemnek sorsát? — Én szegény nemes házban születtem. Szülőim azt tartván, hogy a jó nevelésnél jobb örököt nem hagyhatnak egyetlenegy leányoknak sorsomon felül való nevelést adtak, és alig örűlhettek míveknek, elhaltak; nyugoszsza őket az isten! — A közönségesnél míveltebb elmém, és nememnek kellemeit emelő tudományim, tehetségeim egy emberséges, gazdag, de vén embernek szívét, kezét és nagy birtokát szerzék meg nékem. A gazdagság mindég szerencse, sőt boldogság annak, aki okosan tudja hasznát venni. Boldog ugyan nem voltam három esztendeig tartott házasságomban, mert a szerelemnek boldogító, éltető, örömadó napja nem melegítvén életemet, csak komor, kedvetlen, bús, noha mindenekkel bővelkedő őszben töltém napjaimat. De szerencsétlen sem voltam egészen.

Mili. Úgy vélem én is: mert aki, mint te, az örömnek mindennemű forrását magában hordozza, ha valamennyiből nem meríthet is, még is csak élhet még és örűlhet.

Nina. Értelek; de azért még is azt tanácslom: soha oly férjet magadnak ne válaszsz,

aki, akár a természetnek rendje, vagy a nyavalyáknak dúló ereje által már félig a halálé: mert kínos, örökös bús érzés annak társasága, annak közelléte, akár szeretni, akár utálni kelljen azt. A vénséget azonban nem épen az esztendők száma határozza meg: mert vannak ötven esztendős fiatalok, és vannak harminc és kevesebb esztendős vének, amint látjuk.

Mili. Nincs még okom a férjválasztásról gondolkodnom, mert még nem akadtam olyanra, kit, ha tetszeni tudott is, én szeretni tudtam volna.

Nina. Én most másfél esztendős, és férjemnek testamentoma által gazdag özvegy vagyok; és mióta gazdag vagyok, elgondolhatod, hogy szép is vagyok, haha! —

Mili. Légy te bármely gazdag, — még is kérdés marad mindég, szebb vagy-e vagy gazdagabb?

Nina. (Nyájasan meghajtván magát.) Köszönöm. De hidd el barátném: nem tudsz oly rútat, oly borzasztót rám gondolni, hogy a férfiak szemében még is szép ne volnék, minthogy gazdag vagyok. Ha minden ujjomra tíz kérőt számlálnék is, még sem volna mind előszámlálva. Szóval: minden férfi esengni látszik utánam, akinek még felesé-

ge nincsen; de nem azért, hogy feleség legyek, hanem, hogy jószágom, pénzem az övé legyen.

MILI. Szerencsés asszony! — nem irígylem szerencsédet. Csak hát vigyázz, hogy — vakot ne húzz a szerencse fazekából. Mert te csakugyan oly szerencsés helyheztetésben vagy, hogy magad — egyedűl magad — minden beleszólás, minden tekintet, minden félelem, minden számadás nélkül teheted szerencsédet, — vagy szerencsétlenségedet is. A sok közűl talán még nehezebb a választás: mert esze veszhet a választónak.

NINA. Vannak nagy urak, kik kezemre vágynak; de sem rang, sem fény, sem cím engem nem kecsegtet; és sem egyiknek, sem másiknak szívemet vagy értékemet feláldozni nem vagyok hajlandó. Szerencsémre mind olyanok ők, hogy születéseket, rangjokat félre gondolván, mind igen üres, mezítelen emberek maradnának; vagy ők is gazdagságomat félre képzelvén, engem méltóságos kezekre érdemetlennek tartanának.

MILI. Semmi ellenvetésem. Jaj az asszonynak olyan házasságban, hol a férfinak keze, neve kegyelemnek tartatik.

NINA. Jól mondod: az asszonynak keze legyen kegyelem. Minden emberi és társaságbeli szerződes úgy is az asszonyok sorsát

nyomja. Az erő és uralkodás a férfiaknak természeti és társaságbéli osztályrészek lévén, úgy is csak hiú tömjénnel szúrják ki szemeinket. Valamennyi udvarlóim közül csak kettőt tartok, amennyire őket esmerem, magamra érdemesnek. És ezeket ma egy harmadikkal együtt — most mindjárt — itt jelenlétedben, mint az aranyt tűz által, próbára akarom tenni.

Mili. Hogyan, s miként lesz az? — Én — Nina! gondold meg hogy én leány vagyok.

Nina. Ha szeretsz, ne szegd meg kedvemet. Semmi meg nem sértheti szemérmedet, aminthogy a magamét megsérteni sem jöhet eszembe. Tőled és barátságodtól csak azt kívánom, hogy itt légy, — hallj, — lássz, — és itélj. De hogy sem te, sem a próba alá vetendők semmi akadálynak, tartózkodásnak ki ne legyetek téve, engedd meg, hogy — téged siketnek adhassalak ki.

Mili. Mi jut eszedbe? — Minő képtelenség? —

Nina. (Milit ölelgetvén) Kérlek ne rontsd el tréfámat. Csak hogy te hallhass, láthass, itélhess; és azok úgy beszéllhessenek, mintha csak magam volnék. Te fogod magadat legjobban mulatni, csak tetetni tudjad magadat. Tedd meg a kedvemért! — most mindjárt itt lesznek egyenként.

Mili. Csak gondold el, mi lesz majd ebből: egyik a másiknak, másik a harmadiknak, és így tovább fogja majd hirdetni — s holnap az egész város bizonyosnak fogja tartani siketségemet. Mi örömöd lehet benne, ha úgy is elég hibám mellé még olyant akasztasz reám, melylyel, istennek hálá, nem bírok.

Nina. De ha úgy sem esmernek? — ha költött nevet adok neked? — és még ma mindent kibeszéllek, mindent megvallok? — Mintha jönni hallanék valakit? — Te csak ülve maradj a párnaszéken. Vedd kezedbe kötésemet, hogy legyen mit babrálnod.

Mili. Nina! Nina! mire akarsz te engem vinni! (vonogatja magát.)

Nina. Kérlek! (Zsófi bejön).

Zsófi. Kénkövy úr.

Nina. Hadd jöjjön. Zsófi! — amint mondottam: másutt ne járjon az eszed.

Zsófi. Hiszen már ennél nagyobbat is bízott reám nagysád, és — megfeleltem (Elmegy.)

Nina. (Megcsókolja Milit, és őt a párnaszékre vonja.) Kedves Milim! csak hamar, — ülj helyedre.

Mili. (Leül, és az asztalon lévő kötést kezébe veszi.) Nina! mire vészsz te engem! —

Nina. El ne áruld magadat, akármit hallasz és látsz. (Nina énekelve fel s alá jár. Zsófi

benyitja az ajtót, és Kénkövy tüzesen bejön. Meglátván ő Milit, meghökken, de csakhamar túl teszi magát jelenlétén, és Ninának kezét megcsókolja Milit köszöntvén. Mili némán viszontagolja a köszöntést.)

MÁSODIK JELENÉS.

KÉNKÖVY. NINA. MILI, közben ZSÓFI.

KÉNKÖVY. (ki általjában elmés, tüzes gavallért mutat.) Nagysádnak kegyes, és engem boldogító parancsolatjára.

NINA. (Milire mutatván.) Szilvay kisasszony közelről való atyámfia.

KÉNKÖVY. (Szorgos bókolásokkal) Ezerszer örvendek ezen új szerencsémnek. (Mili némán pirúlva, szorgosan kötöget.)

NINA. Ne fáraszsza nyelvét Kénkövy; ez a szép, jó leány nem hall.

KÉNKÖVY. Nem hall-e — Én tíz siket fülön is keresztül tudom, ha akarom, szavamat verni, ha — —

NINA. Ezt csak hagyja abba, nehogy én is megsiketűljek bele. Egy irgalmatlan rheumatismus okozta baját.

KÉNKÖVY. Kár! ma fői kár! Mert meglátszik rajta, hogy nagysádnak rokona. Valóságos mennyei faj ő is. És ha még vak volna is, nagysád után mégis legszebb, legimádan-

dóbb volna valamennyi látók, hallók között. (Mili pirúl, és zavarodásában ruháját babrálja.)

Nina. Legyen annyi kényes érzés az úrban, hogy — ne zavarja meg szegény öcsémet hozzá intézett tekintetei által. Ha nem hallja is, látja, hogy felőle van a szó.

Kénkövy. Szerencsétlen vagyok, hogy bizonyossá nem tehetem tiszteletem felől. S nagysád — tegnap minden imádóját pokolkínokra vetette főfájása, s magát magányba vonása által? — S azok közűl én — én szenvedtem legtöbbet. Minden napot kitörlök életemből, melyben nagysádat láthatnom szerencsém nem lehet.

Nina. Sajnálom. Talán hát addig nem is élt, míg engem nem esmert? — Ne űzze oly messze a hihetetlenség üregébe a complimenteket.

Kénkövy. Éltem, — mint Kempelennek törökje; lélekzettem, mint az sachozott; de szívemnek lelkemnek csak nagysádnak teremtő tekintete adott újabb, szebb, jobb életet, — életemnek célt, érzelmimnek, gondolatimnak istenséget, — imádásimnak oltárt.

Nina. Haha! A legkényesebb párizsi dámának toilettjén sem füstölöghet finomabb, élesebb illatú tömjén. Kénkövy! látszik, hogy maga sok francia könyveket olvasott.

KÉNKÖVY. Olvastam, az igaz: s nem is igen olvashat az mást, aki a francia társalkodásnak lelkével, hangjával, színével, csinosságával, finomságával, fűszerével megesmerkedhetett; de amit én nagysádnak mondok, az mind szívemből forr fel; és ó! — vajha mind ez annyi hív, és ha ŕá kelne, minden legnehezebb áldozatok által is megbizonyítandó szolgálatim után, imádó tiszteletem és lángoló szeretetem mellett, nagysádnak mennyei szívéhez is elhathatna, és kegyeit megnyerni szerencsés lehetne! — De tegnap — tízszer is elmentem nagysádnak ablakjai alatt, — vélvén, egy tekintet mennyből majd megvigasztal, ha Zsófi az ajtót elzárta is előlem, — és másoknak talán szabad volt is — —

NINA. Én tegnap senkit se nem fogadhattam, se nem láthattam; s kevésben múlt, hogy az orvosnak társaságára nem szorúltam. Főfájásom mellett oly szívszorúlásokat éreztem, mint az, aki valamely szerencsétlenséget érez előre. Azonban ma már semmi bajom.

KÉNKÖVY. (élesen) Orvost ugyan nem, hanem — Alkonyit — láttam a házból kijönni.

NINA. Valamint az is láthatta volna az urat házamból kijönni, a nélkül, hogy akár egyiknek, akár a másiknak részvételét tegnap

megköszönhettem volna, amit — (meghajtván magát) most köszönök meg az úrnak.

KÉNKÖVY. Az a csendes, hallgató — par force magyar, Alkonyi — a magyar közmondások többnyire durvák ugyan, mint a népnek szokott ideajárásai, de néha igazat mondanak: Úgy (vizsga tekintettel) igaz lehet az is: lassú viz partot mos.

NINA. Ez igaz lehet; de én magyarban, — megbocsásson — par force magyart nem képzelhetek: mert a nemzetiségből akár mennyivel bírjon is valaki, nem lehet felesleg való; hanem magyarokban par force franciákat, par force németeket — esmerek.

KÉNKÖVY. Lehetetlen, hogy egy oly szép, mívelt, formált lelkű magyarné, mint nagyságod, ezt gúnyoló érzéssel mondhatta volna —

NINA. Csak amennyire egy igaz, magyar lelkű menyecske magyar nemzetiségét érezni képes. — S én még is tudom, hogy Kénkövy tegnap igen jól mulatta magát a magyar theátromban.

KÉNKÖVY. Ott voltam, igen is. Körnernek Zrínyijét olvastam, láttam már ennek előtte németűl. Valóban szép, nagy, tüzes lélekkel írt egy dráma. Tegnap magyar fordításban játszatott. Én a különbséget akartam a magyar és német között tapasztalni; de tapasz-

taltam is oly érezhetőképen, hogy — csakhamar ott hagytam, és --

NINA. És Lombyék lózséjában mulatta magát.

KÉNKÖVY. S ez — nagysádnak már tudtára van adva?

NINA. Az örök dicsőségre méltó Körner, ama lángoló poéta, hazafi és bajnok, örök köszönetet érdemel ugyan a magyaroktól azért, hogy egyik legjelesebb bajnokát ily lelkesen életre hozta a játékszínen, hogy a magyar hőst minden más nemzet is csudálni, dicsőíteni kénytelen, — és eleget csudálom, hogy Körner előtt ezt már egy lelkes, elmés magyar nem cselekedte; de megbocsásson Kénkövy, ha azt sem tudom megfogni, hogy egy született magyarnak Zrínyi más nyelven jobban szivére tudjon hatni mint magyarúl: mert Zrínyi bizonyosan magyarúl beszélett teremtőjével, nemzetével, bajnok-társaival, mikor magát hazájáért halálnak áldozta. — Azonban Lombyéknak véleménye talán más lehetett? — A szép Lomby kisasszony pedig megérdemli, hogy egy gavallér, — hamindjárt meggyőződése ellen is, — legalább egy két napig máskép érezzen kedvéért.

KÉNKÖVY. Ha jól érteném nagysádat? (kémlelő tekintettel) Ha szerencsémre merhet-

ném ezen szemrehányó kegyességet magyarázni? — Egy nyelv, egy nemzet sem esmerne boldogabbat nálamnál!

NINA. Csak egészen természet szerint tessék ezt magyarázni: mint egy magyar asszonynak természet szerint való magyar érzését, gondolkozását, melyre én senkit erőltetni nem kívánok. — A többi között: az úr muzsika-kedvellő? — A napokban boldogúlt férjemnek irásai között egy francia ének akadott kezeimbe, mely régi ugyan, talán félszázados is lehet, — épen nem cikornyás, nem mesterkélt, mint a mai ízlésnek hangjátéka, de amelyet én igen szívrehatónak találok. (A fortepiánóhoz megy, egy levél kottát kezébe vesz, leül, és erős hangokkal egy praeludiumot játszik.) „Les Adieux.“ Hallgassa csak! de ki ne kacagja tizennyolcadik századbeli ízlésemet.

KÉNKÖVY. (Ninának utána menvén.) Ha nagysádnak tetszését meg tudta nyerni, hát elnémúlhat Beethoven, Spontini, Mehül, Rossini, és valamennyi az ő újabb ízlésű mesterségesebb, és annyival érthetetlenebb hangjátékával. (Zsófi a fortepiánónak megzendülésére bejön, és Ninának egy levelet ád.)

ZSÓFI. Épen most hozta a levélhordó. (Elmegy.)

NINA. (Felkél, és a levelet, csudálkozást, szomorúságot jelentő tekintetekkel és mozdulatokkal olvassa).

KÉNKÖVY. (A szóban lévő kottát vizsgálván loppal hol Ninát, hol Milit szemlélgeti.)

NINA. Ó én szerencsétlen.

MILI. (üléséből felszökvén.) Mi lelt Nina?

NINA. (Milinek nyakába vetvén magát, titkon Milihez.) Semmi sem; csak tettetés: — a levél költött, — el ne áruld magadat. (Midőn a párnaszékre visszaülteti, fennszóval.) Tegnapi szorultságom, előérzésem beteljesedett! —

KÉNKÖVY. (Ki már hasonlóképen részvételét mutatta.) Minő szerencsétlenség érdekelheti a mennyeieket is? —

NINA. (Kénkövyhez szomorúan.) Az úr jó barátom. Olvassa ezt a szerencsétlen levelet. Fiskálisom írja.

KÉNKÖVY. (A levelet kezébe vevén fennszóval olvassa.) „Nagyvárad. — Előre is bocsánatot könyörgök hogy ezen meg sem álmodott szomorú hírrel kényteleníttetem nagyságodat búsítani: a boldogúlt öreg úrnak egy újabb, és előbbi minden rendeléseit megrontó testamentoma találtatott az itt való káptalanban, melyet, hihető utolsó itt létében tett, és amely szerint nagysád, a jegypénzen kivül, csak 40 ezer papiros forintnak örököse. (Kénkövy bámul és elakad.)

NINA. Oda vagyok! csak tovább.

KÉNKÖVY. (Tovább olvasván) „A többi értéke, mely részszerint jószágban, részszerint tőkepénzekben rá megy fél milliom ezüst forintra, mind jóságos, vagy hazafiságos intézetekre: templomokra, ispotályokra, falusi iskolákra, a muzeumra, ludoviceumra, magyar literatúrára, magyar theátromra van hagyva.“

NINA. Az vigasztal még is, hogy mind ez hazafiúi, nemzeti, és emberi szép intézetekre van rendelve.

KÉNKÖVY. (Bámulva.) És ezt nagysád mondhatja? Valóban nem tudom, ha nagysádnak könnyen-gondolkozását, — vagy a bolondnak eszeveszettségét csudáljam-e inkább? (Tovább olvas.) „Egy valamely Kénkövy“ — Mi ez? —

NINA. Látja Kénkövy! milyen káromra esett esmeretsége már kezdetében is?

KÉNKÖVY. (Tovább olvas.) „Egy valamely Kénkövy úrral folytatott gyanús esmeretség mondatik a megmásolt testamentom okának lenni. Bocsásson meg nagysád a tudósítónak, ki ellenkező meggyőződése mellett is kénytelen a rágalomnak nyelve szerint írni. Végrehajtója nemes Biharvármegye. Holnap útra indulok nagysádhoz.“ A levelet elébb Ninának visszaadván, ki azt Milinek adja, felgerjedt haraggal

fel s alájár. Mili a levélolvasással láttatik foglalatoskodni.) Hah! méreg, bosszuság! — Én ártatlan oka vagyok ezen szerencsétlenségnek: mert hiszen — nagysád tudja? — — Vén, durva, bolond! ki az egész szép nemet illető fínomabb tömjénezést többnek vette — füstnél. (Nina és Mili egymás szemébe vágnak titkon.) Boldogtalan Magyarország! mely messze vagy te még a társalkodásnak szebb lelkétől! — Csak egyed te jó kenyeredet, igyad jó borodat, szívd jó dohányodat, — és halj meg Zrínyiként! (mérgesen nevetve.) Hahaha! — de az életnek szebb örömeire, fínomabb míveltségnek kényesebb fűszerére ne tarts te számot. — — S hogy megmutassam nagysádnak, mely érzékenyen tudom magamat megbüntetni, azért, hogy ártatlanúl ezen szerencsétlenségnek oka lettem; — nehogy a durva apák, férjek, udvarlók szemében tovább is szúró, vagy legalább botránkoztató tövis legyek, — bár keserű szívvel is, — de valóban nemes áldozattal, örökre számkivetem magamat nagysádnak kellemes társaságából, és — még egyszer — utolszor bocsánatot kérek. (Hidegen, büszkén meghajtja magát, és elmegy. Nina és Mili előbb Kénkövy után, azután egymásra nézvén, mind a ketten előjönnek.)

NINA. (kacagva.) Hahaha! Így kell a férfiaknak szíveket, eszeket, szavakat, fitogatott

érzéseket próbára tenni. Látod barátném! jobb ilyen próba után kacagni, mint utóbb a szent házasság kötelében búsongni, sírni, és csalatkozását átkozni. Láttad, mint alázta meg magát előttem, míg gazdag voltam? — Láttad, mint begyeskedett, mihelyt szegényebbnek tartott? — Pénzt s nem feleséget akar a házasúló férfi venni. De magunk között szólván, ezen romlottságnak fél okai magunk vagyunk: mert vágyaink nem esmervén határt, nem csuda, ha a férfiak a magunkét akarják hívságunkra fordítani. Azonban ezen szép, mézesnyelvű csapodárban örömest csalatkoztam. De — egyiket kivált — igen bánnám. Majd meglássuk!

Mili. Csintalan asszony! Kénkövyvel együtt engem is parázsra tettél. Azt sem tudom, mért pirongassalak előbb: azért-e, hogy erővel siketté tettél, és zavarodásomban égni hagytál? vagy azért-e hogy a levél felől előbb semmit elő sem hozván, szinte engem is megrémítettél.

Nina. A levelet elfelejtettem. A többi is ilyen próbára fog kerülni. De csak valld meg: mulattad is magadat?

Mili. Legalább olyat tapasztaltam, a mihez furcsa elmésséged nélkül soha sem jutottam volna.

NINA. Most két jobb fajtú férfival fogsz megesmerkedni: mindenik jeles a maga nemében. S mégis! — Hány asszony, leány van, akit ez a cifra, csapodár, szép szavú, tűzeszű Kénkövy el nem tudna ámítani? — Veszedelmes kellemekkel bír gyáva nemünknek hitegetésére. Tudtam ugyan, hogy pénzemet jobban szereti magamnál — de mégis jobbnak tartottam, mintsem hogy így válhasson meg tőlem, minekutána magát vélhette szerencsétlenségem okának. Tudtam, hogy fitogatott érzelme mind üres hang; de hogy sajnálkozásból is meg ne tudjon lágyúlni erántam, nem hittem volna. A nagy világnak, társaságnak formái, módjai egynémely hidegséggel keménységgel edzik meg az emberszívet. (Zsófi bejön.)

ZSÓFI. Hamvay úr!

NINA. Vezesd be. (Zsófi elmegy.) Édes Milim! helyedre ismét, és — légy siket. Mintha ma csak neked játszanám én a komédiát, úgy tetszik.

MILI. Még is szeretném, ha már vége volna. (Leül a párnaszékre. Hamvay belép.)

HARMADIK JELENÉS.

HAMVAY. NINA. MILI.

HAMVAY. Parancsolni méltóztatott velem nagysád? (Hamvay meglátván Milit, mint egy régi, de már emlékezetéből kiesett esmerősse előtt, szava elakad, és elámúl.)

NINA. (Milit bemutatván.) Szilvay kisasszony, rokonom és barátném. (Hamvaynak köszöntésére Mili némán meghajtja magát, és kötésére szegzi szemeit; azonban Hamvayra az egész scéna alatt több tolvaj tekintetet vet, de Hamvaynak szemeit, ki hasonlóképen Milit keresi tekinteteivel, kerüli.)

HAMVAY. (Ninához.) És örömest jöttem ide, hol oly kellemes az embernek lenni. (Milire felejtkezvén, Milihez.) Nagysádat esmernem kell, ha meg nem mondhatom is honnan? — Akárhol, de életemben már volt szerencsém nagysádhoz, — hamindjárt csak gyenge korában is. (Mili hallgat.)

NINA. (Félsúgólag Hamvayhoz.) Nagyot hall szegény!

HAMVAY. (Meghökkenve.) Lehetetlen! — Ez szörnyű kár! — (Alig fordíthatja el Milirôl szemeit.) Fáj! mondhatom fáj! hogy a természet annyit adván ezen gyönyörű leányának, egy oly kicsinységet meg tudott tőle tagadni.

NINA. S pedig már születésétől fogva. — Hallom, hogy már két ízben is keresett az úr? — Nem akartam hogy ma talán megint hiába fáraszsza magát, — minthogy a napokban keveset leszek házamnál. Mint van Hamvay?

HAMVAY. Köszönöm nagyságodnak szíves figyelmét, (vállat vonítva) csak úgy, mint máskor: mint egy rideg madár, ki tavaszkor az erdőben repdes, szól, énekel, — hall, lát maga körül minden nembélit mozogni, örvendeni, énekelni, — csak egy maga fajabélit nem; vagy ha lát, hall is egyet, ha csak képzelve is, begyének szava nem értetik, nem fogadtatik el, és — azután felborzadt tollal ülőhelyére vonúl, és onnan édeskeserű érzéssel, némán nézi a körülötte élőket, és életeknek örvendőket. Ha nagysád néha oly kegyes nem volna, és részvéttel nem hallgatná azon érzelmimet, melyeket másokkal közölni nem merek — hát el kellene senyvednem, meg kellene emésztődnöm önnön érzéseimben (Mili nézésébe vész el.)

NINA. Már sokszor mondottam: ne táplálja ezen finnyás, ezen különködő érzelmeket, gondolatokat, mert nem boldogúl velek. Vegye a világot, az embereket, kivált az asszonyokat úgy amint vannak. Sőt magá-

nak épen egy vídám lelkű barátnéra volna szüksége.

HAMVAY. Ha a vídámság többnyire könnyű elméből, és minden benyomást hamar elfogadó szívből nem eredne.

NINA. Úgy — de ha meg a komolyság többnyire vagy hideg, vagy sűrű vérből, setét gondolatokból, képzeletekből, borongó érzeményekből nem támadna.

HAMVAY. Ne higye nagysád! az én szívem, elmém mélységet keres, hol egy szerető, rokon szívvel és lélekkel elmerűlve, elrejtve, öszvefogva, egygyé olvadva élhesse azt, ami legjobb, legszebb, legvelősb, legbizonyosabb az emberlétben; — onnan könnyű, sőt kivánatos is volna azután ki-kireppenni, a közönséges, mindennapi silányságokat mulatság és időtöltés gyanánt élni, és csak annyiba venni, amennyit érnek.

NINA. Hamvay! én magát már régen esmerem; de érzeményeit ilyen mélységből felszólani még soha sem hallottam. Én tudnám szívét érteni, lelkét megfogni, ha — magam sem tudom, mi nem tartóztatna; de — —

HAMVAY. Ó ne mondja ki nagysád! mert ha azt gondolhatnám, hogy nagysád egészen megfoghatná lelkemet, és még is

tartózkodnék, — most nem vagyok szerencsés, — de akkor határ nélkül boldogtalan volnék! Én nagysádat úgy tisztelem, szeretem, hogy életemet úgy oda tudnám adni nagysádért, mint — egy lelkes csókot ezen kezére. (Tüzesen megcsókolja Nina kezét, és egynehányat lép; megáll, és Milire szegzi szemeit.)

NINA. (Az alatt magában) Különös, de jó, és lelkes ifju! — ha erős érzeményeit egy rokon szív meg nem osztja, hát megemésztik őtet. És még sem vagyok bizonyos benne, mivé tenné őtet a szerelemnek boldogsága.

MILI. (Rendkivül való zavarodásában alig találja már helyét, és egyet az asztalon heverő könyvek közől kezébe vevén, úgy olvas, hogy ábrázatja Hamvay elől el van fedve.)

HAMVAY. (Ninához) Kérem nagysádat: legyen erántam oly nyílt szívű, mint néha szokott, és amiért én nagysádnak oly szíves tisztelője, oly szerető barátja tudok lenni, — és esmertessen meg engem közelebbről ezen szép kisasszonynyal! — ki úgy ül itt, mintha csak maga volna, és önmagának elég tudna lenni a világon, — ki eránt első tekintettel testvéri szeretetre és bizodalomra éreztem gerjedni keblemet.

NINA. (Háborodva) Ne legyen oly különös. — Mit mondhassak egyebet, mint amit

maga is láthat, hogy szép, gyönyörű, — s bővebb tudósításúl még hozzá adván, jó, ártatlan, pusztai magányban a természet kebelében nevelkedett leány, — és nékem igen kedves atyámfia, és barátném.

HAMVAY. Nagysád soha sem láttatott egészen helybenhagyni, noha nem is egészen tagadni, mikor én azt állítottam: hogy van egy titkos erő, mely egyik lelket a másikhoz, egyik szívet a másikhoz, egyik embert a másikhoz vonja; és én soha a sympathiának hatalmáról úgy meg nem voltam győződve mint most.

NINA. Úgy veszem észre magam is: mert így — Magát én még soha sem láttam.

HAMVAY. (Mindig Mili felé fordúlva) Ezt a leánytermetet, ezt az ábrázatot én, akár képzeletim, ábrándozásim által, akár valóságban, úgy esmerem, mint ha velem született volna — mint ha mindég szívemben élne; — és ehhez nekem oly erős bizodalmam, — oly édes hiedelmem, — oly lángoló indulatom —

NINA. Vétkeznék a természet, ha ily remek alkotmányát egyik fő érzékétől örökre megfosztottnak lenni hagyná.

HAMVAY. Csak azt akarta a természet megmutatni benne, hogy birtokában, mívei-

ben nem lehet egész tökéletesség a nap alatt. A szívnek léleknek szava azonban fül nélkül is megérthető.

MILI. (Ki Hamvaynak beszédjére mindig nagyobb háborodásba jött, mindég jobban nyughatatlankodott, és pirúlt, keble hullámait tovább nem türheti, hanem tüzesen felszökik helyéből, a könyvet, melyben olvasni látszott, az asztalra teszi, és Nináre egy sokat jelentő tekintetet vetvén, sebesen az egyik oldalajtón kimegy.)

NINA. (Hasonlóképen megzavarodik; de csakhamar öszveszedi magát és Hamvayra figyelmez. Ez alatt magában) Ennél az én próbámra semmi szükség többé.

HAMVAY. (Míg Milit láthatta, mindég rajta csüggtek szemei; azután kis ideig Nináre mereszti szemeit) — Elment! — s pedig lángoló arccal, — s talán haraggal? — mintha észrevette, érezte volna, hogy szívemnek felforrott habjai őtet csapkodják. Semmit sem ér az ilyen örvényes érzés!

NINA. Sokat ér: csak örökös szélvész ne zavarja azt. Olyan az, mint a nagy, mély tenger: temérdek kincset foglal magában — temérdek hasznot, élelmet, örömöt, szerencsét hordoz, mikor nyugszik; de annál veszedelmesebb akkor, mikor szélvész s fergeteg által felzavarva lévén, ég föld között helyét nem találja és hullámait zajogva hányja.

— De ha már képekben kezdénk beszélleni, engedje meg nyilván megvallanom: az én természetemmel sem az olyan férfiszív nem egyez, melynek érzeménye egy csörgedező patak, ha kellemes is, ez — kevés; — sem az olyan nem egyez, melynek érzeménye a nagy mély tenger; ha bámulásra méltó is, ez — sok; — hanem amely szívnek érzeménye, példának okáért, a mi Dunánk volna, — se nem sok, se nem kevés, hanem épen elég.

Hamvay. Bocsássa meg nagysád! — Ily helyzetben miolta élek, még nem érzém magamat: — mintha eddig csak sejtés, álmodás lett volna létem, s csak most látnék világosságot, — bizonyosságot, — valóságot; — mintha valóm egyszerre ezer részekre oldatott volna fel, s minden ezered magammal mégis kevesebbé érzeném magamat magamnak, mint előbb egy bizonytalan, s csak tétovázó magamat; — mintha minden ezered magammal magamat megkötve, egy tárgyhoz vonva, oda tapadva, — magamból magamat erőszakkal kiszakasztva, másnak adva, — mintha előbbi létemet enyészve érezném, — bocsásson meg nagysád!

Nina. Édes Hamvaym! Maga most oly nyíltszívűséggel viselte magát előttem, hogy én Magát azért még jobban tudom becsülni,

és azt én is hasonló nyíltszívűséggel akarom viszontagolni: az Úr erántam való viselete által eddig azt hagyá gyanítanom, hogy társaságomat, barátságomat, sőt — talán szívemet és kezemet is kivánta? —

HAMVAY. Úgy vagyon: akit az én szívem úgy tud tisztelni, mint nagysádat, természetes, hogy azzal szoros, — örök öszveköttetés — —

NINA. De úgy-e édes Hamvaym! miolta Milit látta, azolta — kebelében egy más szerelemforrás, s talán az előbbinél erősebb fakadott? —

HAMVAY. Én soha sem hazudtam: úgy látszik lenni; legalább ketté oszolva érzem szívemet.

NINA. (Méltósággal.) Maga emberséges, egyenes lelkű ember! Egy ilyen szív, mint a Magáé, a közönséges úton nem lehet szerencsés; egy ilyen szívnek sorsa az, hogy vagy határ nélkül boldog, vagy határ nélkül boldogtalan legyen. Nekem most legfőbb kivánságom az, hogy az Úrnak boldogságát eszközöljem, habár — a magamét nem tehetném is. Bízzon bennem! — És most menjen le házi kis kertembe; maradjon, várjon ott, míg vagy magam le nem megyek, vagy fel nem hivatom. (Kezét Hamvaynak nyújtja).

HAMVAY. (Nina kezén hosszú csókkal csüggvén, egészen megzavarodva, némán a közép ajtón elmegy).

NINA. (egyedül.) Veszedelmes ember az ő örvényes érzelmeivel! szerelmének mély tengerébe az asszonyszív örömest bele merülne, ha attól nem kellene tartania, hogy az élet vídámabb örömeinek, az élet rózsáinak szaggatására a mélységből, hol a bú hamar tanyát verhet, soha fel nem nyúlhat. (Az ajtónál, melyen Mili kiment) Mili! Mili! jer kérlek! — már elment. (Mili kijön.)

NEGYEDIK JELENÉS.

MILI. NINA. Közben ZSÓFI.

MILI. (Előbb körültekintvén.) Most azegyszer ugyan megjátszottál, ezermesterné! Oly kelepcébe kevertél, melyből csak erőszak menthetett ki. De fel is adom, mind a nézőnek, mind az itélőnek, de leginkább a siketnek bajos személyét. Gyermekség is volt mind tőled ezen alakoskodást kivánnod, mind tőlem kivánságodra állanom. Mintha bizony siketség nélkül mindez meg nem történhetett volna? — Az első scéna Kénkövyvel, alkalmasint múlatott; de Hamvay —

NINA. Bizonynyal még jobban. S melyi-

künk játszotta hát meg itt most jobban a másikat? — én-e, ki Hamvayt, mint egyik udvarlómat előtted tűzpróbára akarám tenni? — vagy te engem, ki ily derék szeretőmet első tekinteteddel tőlem örökre elraboltad? — s felül rá még siket létedre is? — Hát ha megtudja, hogy szívének mélységéből felkiáltó érzéseit te mind jól hallottad? Úgy, hogy amint láttam, — mert jól figyelmeztem rád, — érzései mind a te szívednek fenekére ültek? —

Mili. Tűz-elme te! ne pattogtasd rám szikráidat.

Nina. Mert már úgyis elég szikrát fogott kebeled, úgy-e? — A sympathiának csak nagy az ereje. Én akartam magamnak férjet dróbálni, s neked, ki férjről nem is álmodtál, már kész a férjed, — és én — talán a nélkül maradok: mert könnyen meglehet, hogy a harmadik sem állja ki a próbát.

Mili. Ne csintalankodj' édes Ninám!

Nina. Tréfán kivül: mint tetszik neked ez a Hamvay?

Mili. Akiket eddig esmerek, — valamennyinél jobban.

Nina. Úgy gondolom én is: mert amennyire esmerlek, a te szíved is olyan mély, hogy azt, ami kicsiny, kevés, és csak hab,

meg nem tölti. — Hamvay jó, emberséges, lelkes, jó birtokos, szabad ember. Te is szabad vagy szíveddel és kezeddel. Ő — ezt jól megfontold — a siket Milit is meg tudta szeretni, a nélkül, hogy esmerné értékét. — Nénéddel én végezek, aki úgy sem tartóztathat. Egy szó mint száz: ha Alkonyi a próbát kiállja, — pedig őhozzá bízok egy kicsinyt,—hát együtt megyünk az oltárhoz.

Mili. Azt csakugyan nem. Az első látásra mindjárt! mit gondolsz? Hamvayról kevesebbet kellene tartanom, ha azt kívánni képes lehetne. Tudom nem is fogja: mert az okos férfiu csakugyan mélyebb tekintetet kiván annak szívébe vetni, akivel örök szövetségbe akar lépni. A sympathia, mely messzebb közben vonszó erővel bír, oly antipathiává válhat, mely a közéletben visszataszít.

Nina. Én kezes vagyok nálad őérette, és őnála teéretted. Csak egy valamiben lehetne megütközni: az olyan érzelmű szívek, mint Hamvayé, kivált ha sokáig keresnek, és nem találnak, a komor búval annyira megesmerkednek, hogy azt örökos lakosnak befogadván, az életnek örömeit, kedveit kerülik, s komor magányban kívánják tölteni napjaikat, azon büszke érzéstől eltelve lévén, hogy ők magoknak elegendők, és — —

Mili. Ez igen hasonlít az olyan szívekhez. De hátha, — amit talán magamból sejtek, — az ilyen szív csak addig társalkodik a búval, míg szívének más lakosa nincsen? — S ha egyszer életének legfőbb kívánságát teljesítve érzi, s csak oly érzelmek által boldog, melyeket kedvesével is megoszt, melyek kedvesének örömöt adnak, — hátha akkor meg maga keresi az örömeket, melyeket a társaság, az idő, szóval a világ az ő ezerszerű szövevényeivel adhat? — Magamban érzem azt: hogy az ember egészen más addig, míg szívét csak lángoló sóhajtások, sovárgások töltvén, vagy inkább azt üresen hagyván, magát csak egy nagy, nyílt, vérző sebnek érzi; — és egészen más akkor megint, mikor szívét szerelmének kivánt, megfogott, ölelt, bírt tárgya egészen kitöltvén, életének bizonyos tárgya, célja, édes élelme, nyugalma, és büszke megelégedése van.

Nina. Ó! ha ezt Hamvay hallhatta volna, kiállottad volna már te is előtte a próbát. (Zsófi jön.)

Zsófi. Alkonyi úr!

Nina. Hadd jőjön. A levelet el ne vétsed: azt hozod be, mely mellett Alkonyi

neve van. A Hamvaynak szóló levélre már nincs szükség.

ZSÓFI. Tudom a leckémet. (Elmegy.)

NINA. (Milihez) Édes Milim! Még egyszer még is csak siket lészsz még kedvemért? — Mert ha Alkonyi hallotta volna amit most oly szépen mondál a szív dolgában — talán még őtet is elveszteném.

MILI. Ne csúfolj.

NINA. Nem egészen üres a félelmem: mert amit te előbb mondál, mind más az egy férfi előtt, azt egy leánynak, és megint más, azt egy asszonynak szájából hallani. A leányi sejtésnek sokkal édesebb, bájolóbb kelleme, égetőbb ingere, mint az asszonyi tapasztalásé. — Alkonyit hallom jönni. Helyedre! (Mili ismét leül a párnaszékre, és kötést vesz kezébe.) Mi ketten ma egymásnak játszszuk egymás előtt a szerelmes drámát. Majd elválik, ha tapsolhatunk-e is mind a ketten egymásnak? (Alkonyi belép.)

ÖTÖDIK JELENÉS.

ALKONYI. NINA. MILI. Közben ZSÓFI.

NINA. Jó napot édes Alkonyim! (Milire mutatván) Szilvay kisasszony rokonom. (Néma köszöntés Mili részéről.)

ALKONYI. Még soha sem volt szerencsém.

NINA. (Félsúgólag Alkonyihoz.) Igen nagyot hall. — Mint van Alkonyi?

ALKONYI. (Ki Milit csak futólag tekintette meg, érdekelve) Ha nem én vagyok is az első, kinek a több-napi ködből kikelő napot legelőször látni szabad volt; — ha nem vagyok is a habjait suhogva és pompásan hömpölygető Duna, ki a napot minden sugárival egész fényében vissza tudja ragyogtatni; ha csak egy setét faárnyékban, keskeny völgyben némán folydogáló patak vagyok is, hová a napnak fénye és melege legkésőbben hat, még is legszívesebb örömmel fogadom jóltévő kegyelmét.

NINA. Ez csaknem úgy hangzik, mint egy szemrehányás.

ALKONYI. Kénkövyt csak előbb láttam innen kimenni.

NINA. Örökre. Szólott-e vele?

ALKONYI. Még üdvezülésemnek bizonyos hírét sem kivántam volna szájából hallani. — Nagysád nem érti?

NINA. (Komoly hanggal.) Értem, Alkonyi. De bár ne kellene értenem, hogy meg ne kellene keseredni több napokig elmulasztott látásából reménylett örömömnek. Az Úrnak

társasága, barátsága nekem kedves ugyan; de felesleg való praetensiókra just — még senkinek sem adtam.

Alkonyi. Van egy virág, mely csupán a napnak sugáriból él; egészen kinyitja keblét, mikor ezek megjelennek; egészen öszvevonúl, mikor ezek eltűnnek. Én csupán nagysádnak tekinteteiből élek, — és nagysád azt jól tudja, és mégis — —

Nina. Ismét az előbbi dolgot, csak hogy más képben? — Aki az Urat így beszélleni hallaná, azt kellene gondolnia, hogy Isten tudja, mely gyanús szerelemféltő férj válna belőle, és visszaijesztené azt is, aki az Urat szeretni indúlna.

Alkonyi. Amivel az ember nem bír, azt félteni nem lehet. Irígyelni másnak azt, amiért ezer életet is oda vetnénk — természetes. Ó! ez a bizonytalanság ezerféle kínokban főzi meg szívemet. Tegyen velem jót nagysád! — tiltson el magától örökre! — ne hagyja így egyes hajszálakon függni üdvösségemet. Hadd veszszek el vakmerő kérelmem vétkéért. Nekem nagysádért vesznem is édesebb, mint mással akárkivel a boldogságnak legfőbb egébe emelkednem.

NINA. Ne csapongjon úgy ki a természetnek valóságos határiból az ábrándozásoknak üregébe. Egy asszonyt, ki ott már megfordúlhatott, és hiúságát tapasztalhatta, nehezebb oda kapni, mint egy sovárgó és fellengő remények által biztatott leányszívet, ki a valóságot szűknek érzi. Csak az rohan vakmerőn a veszedelembe, aki azt még nem esmeri; aki esmeri, figyelemmel, meggondolással megy neki. Egy asszonynak, ki a házasságnak veszedelmét esmerheti, nem lehet rossz néven venni. sőt charakternek kell esmerni, ha meggondolva, kémlelődve bocsátkozik az esmert örvénynek veszélyébe; nékem kivált, kinek házaskötele nem volt — rózsakötél.

ALKONYI. Épen azért tartom én azt a férfiat boldogabbnak, kinek sorsa az, hogy ne egy leányt, kinek kifejlődése a házasság által még bizonytalan, hanem egy lelkes asszonyt szeressen, és attól viszont szerettessen, — ki már egy nyílt pompás virág,— az, aminek a természettől alkotva volt.

NINA. (Elpirúlva, tüzesen.) Csalatkozik Alkonyi! de — ne kivánja, hogy itt oly érzéseket fejtegessek, melyekről sokáig gondolkodni sem enged nememnek legszebb leg-

gyengédebb virága. — Én asszony vagyok; de ha egyszer valakinek szívemet minden kifogás nélkül oda tudom adni, örökös gyötrelmem fog maradni, hogy — nem leány szívét adhattam néki.

ALKONYI. Énnekem minden gondolatom, érzelmem nagysádtól jön, nagysádhoz megy. Engem szerencsém vagy örök szerencsétlenségem nagysáddal asszony korában esmerkedtetett meg. — Esmerem én azt a boldogtalan közfalat, mely nagysádhoz engem jutni nem hágy, mely, ha nem volna, én bizonyosan közelebb állanék, — melyet néha átkozni is elragadtatik szívem —

NINA. (Feddőleg) Alkonyi! — veszi-e észre, hogy méltatlanúl, sőt, mondhatom, háladatlanúl csipkedi mind a maga érdemét, mind az enyimet?

ALKONYI. (Nina kezére borúlván) Én érzem, hogy meg nem érdemlem nagysád szívét; de mit tehetek róla, ha szívem lángoló vakmerőségében mégis a minden boldogságot magában foglaló mennyet mégis egyedűl bírni sóvárog.

NINA. Nyugtassa meg magát azon igaz vallásom által, hogy — sok jobb, silányabb üldözőim közűl, ennyi barátságomra még

senkit sem méltóztattam. De ne erőszakoskodjék. Várjon az időtől. Már mondám: aki magát egyszer megégette, félve nyúl a tűzhez. De most másról: Volt-e tegnap a magyar teátromban?

ALKONYI. Voltam. És bár ott voltak volna a magyar színjátéknak mind baráti, hogy örűlhettek volna, mind ellenségei, hogy meggyőződhettek volna ezen egyik legnemesb művészetnek, nem csak hasznáról, hanem szükségéről is, ezen mái mindenben tökéletességre törekedő világban.

NINA. Be öszvehangzik erre nézve az én érzésem a Magáéval, Alkonyi!

ALKONYI. Az én vélekedésem szerint semmi sem hathat úgy a magyar szívre, magyar lélekre, magyar nyelvre, magyar nemzetiségre, mint egy lelkes, kivált históriai dráma. Bár a magyar jobb elmék, szebb lelkek, erősebb szívek eredeti magyar drámák írására fordítanák idejeket és tehetségeiket! — Csak ezek által nyerhetne a magyar játékszín közönséges kedveltetést. Idegen nyelven írott drámákat a több nyelveket értő és jól is beszélő, formáltabb magyar jobban szeret eredeti előadásban, mint fordításban.

NINA. És ez annyival bocsánandóbb, amennyivel az eredeti érdemesb a fordításnál.

ALKONYI. A magyarnak azon, talán minden nemzetek között legnagyobb míveltsége, hogy annyi idegen nyelvet jól ért és beszéll, — nagy kárára van nemzetiségének, anyanyelvének. Ez az oka annak, hogy némely magyar nemzeti nyelvét megvetvén, csak annyira magyar, amennyire magyar földet bír.

NINA. Igaz.

ALKONYI. Azonban, — hogy Zrínyit, a magyar hazafiságnak, vitézségnek remekjét és örök dicsőségét épen a lángoló lelkes Körner írta — az, aki Zrínyinknek szikrájával lelkében, virágzó életének örömeit, létének jövendő bizonyos boldogságát megvetve, magát nemzetéért és annak szabadságáért a halálnak tudta áldozni, — s hogy azt épen a kellemes magyar ajakú Szemere fordította, abban nekem nagy hazafiúi kedvem és örömöm tellik.

NINA. Egészen megegyezek Magával ebben is. A napokban egy szép magyar phantasiát kaptam; hallja csak Alkonyi. (A fortepiánóhoz megy.) Maga nagy kedvellője a magyar muzsikának. (Néhány accordot zengvén egy szomorú magyart kezd játszani. Ekkor Zsófi belép.)

Zsófi. Egy levél a postáról. (A levelet általadja és elmegy.)

Nina. (A levelet felszakasztván) Fiskálisomtól? — (Olvassa, és egyre növő illetődése után magát a székre veti) A sors irígylette szerencsémet!

Mili. (Ninához ugorván, őtet ápolgatja) Mi lelt Nina?

Alkonyi. (Megijedve) Minő szerencsétlenség találhatta nagysádat?

Nina. (A levelet Alkonyinak nyújtván) Olvassa csak, és — szánakodjék szerencsétlen barátnéján!

Alkonyi. (A levelet hamar általfutván) És ez ennyire le tudja nagysádat sújtani? — s hát a gazdagságon kivül nem esmer nagysád egyéb boldogságot? — (Habozó indulatok között tétovázó mozdulatokkal és hangokkal) Talán? — Hah! — ez különös történet! s hát csak — — Ó! a pénz maga az embert boldoggá még nem teszi. — Maradott nagysádnak még elég. — Egy igazán szerető szív — kevesebbel is meg tudna elégedni. Csak hogy — — (Indulatosan megragadván Nina kezét a levelet elejti; Mili azt felvevén annak olvasásával foglalatoskodik) Ó! Nina! — a pénz maga az embert boldoggá még nem teszi. Bocsásson meg! Én örülök ezen levélnek, mert közelebb

érzem magamat szívéhez — mert a meredek mélységet, melyet előbbi gazdagsága közöttünk ás vala, ezen levél betemetvén, szívéhez útat nyitott. — Nekem a sorsot áldanom kell, mely Magát szegényebbé, és hozzám hasonlóbbá tette! áldanom a levelet, mely ezt tudtára adta, minekelőtte valaki, aki csupán pénzére sovárgott, szívét elragadta, és birtokának boldogságát ezen levélnek vétele után talán csak félig érezte volna. Ha eddig kételkedett volna is nagyságod, noha okot talán nem adtam arra, hát higyje most már el, hogy én eddig sem pénzét, vagyonát, hanem csupán Magát szerettem, tiszteltem, imádtam, azon meggyőződéssel, hogy birtoka nélkül szerencsésnek lennem lehetetlen. Nina! isteni érzemény lehet egy szerető szívnek áldozatjain könyörűlni. — Fogadja el szívemet — kezemet! (Elfojtott szóval Nina kezére borúl és csak akkor emeli fel magát, mikor Nina megszólamlik. Mili ezalatt könyörgő tekintettel int Ninának.)

NINA. (Ki kedve-telve, epedő tekintetekkel, emelkedő kebellel hallgatta ki Alkonyit, és megindulásának nem kevés jeleit adja) Alkonyi! én meg vagyok győződve hozzám való igaz szerelméről. Ennek most csalhatatlan jelét adta. Legyen tehát, — ha lehet, — erős tökélletem

AKADÉMIAI KÖNYVTÁR

által egészen boldog: — szívem — kezem — a Magáé! (Alkonyinak nyújtja kezét, melyet az tüzesen megcsókol. Kevés ideig tartó csendesség után) De Magával együtt még egy valakit kell szerencsésse tennem. Zsófi! Zsófi! (Zsófi bejön) Kérd nevemben Hamvay urat, jöjön fel ide; a kis kertben várakozik. (Zsófi elmegy.)

ALKONYI. (Meghökkenve.) Hamvayt? —

MILI. (Megháborodva.) Nina! Kímélj meg engem! vagy — elmegyek. (Elindúl.)

NINA. (Milit tartóztatván.) Egy nyomot sem. (Alkonyi bámul.) Ez a barátném eddig csak kedvemért volt siket. Most már jól hall. Bocsássa meg, édes Alkonyim, ezt a kis színjátékot. Magának épen nincs kárára.

ALKONYI. (Milihez.) Engedelmet kérek, hogy — mind nagysádat, mind magamat így el tudtam felejteni!

MILI. Bocsásson meg az úr! — Ezen nyájas hölgyecskének gondolatja, kivánsága volt siketségem, mely által legalább egy szívérdeklő szerelmes scénának lehettem néma tanuja. Örülök mind azon hogy színlett siketségem miatt nagy akadály nem voltam, — mind azon, hogy néma jelenlétem által egy ritka, nemes érzésű férfiúval esmerkedhettem meg; — de leginkább azon, hogy

egy emberséges embernek — valóban tiszta szerelme a legszebb, legjobb, és — legelmésebb hölgynek drága keze által lesz megjutalmazva. (Hamvay belép, Mili megrezzen) Hah! — mint dobog bennem.

HATODIK JELENÉS.

HAMVAY. ALKONYI. NINA. MILI.

NINA. Édes Hamvaym! jöjön és hallja a két nagy történetet! Először: — Alkonyiban bemutatom az Úrnak jövendőbeli férjemet. (Hamvay bámul.)

ALKONYI. (Tüzesen Hamvaynak nyakába esvén) Édes jó barátom! ne irígyeld, kérlek, szerencsémet! — Tudom, hogy te engem mindég szerettél; de tudom azt is, hogy ezen felséges asszonynak is nagy tisztelője, sőt talán —

NINA. Semmit se búsúljon Alkonyi! Én bizonyosabb tekintetet vetettem Hamvay szívébe: Ő mindég szíves barátom volt, és reménylem, az is maradand, azt kívánom is; de — engem ő Magának nem irígyel. (Hamvayhoz fordúlva) Másodszor: Mili kisasszony, az én kedves barátném, ma csak kedvemért, különös okokra nézve volt siket. Most már úgy hall, mint akármelyikünk. (Hamvay csudálkozó és egyszersmind neheztelő tekintetet vet Milire. Mili

háborodva földre szegzett szemekkel áll) Hamvay! függeszsze fel addig itéletét mindenről, ami történt, míg minden világos nem lesz.

Mili. Urak! nekem esmeretlen létemre, különködő, elmés, kedves barátnémnak unszolására, az Urak előtt különös alakban kellett megjelennem; — tettetnem, színlenem kellett magamat, ami a közönséges gyanuban, melyet a férfiak nemünk eránt táplálni szeretnek, az Urakat talán még jobban megerősíthetné. Sajnálnám ha első esmeretségemet balvélekedések követhetnék! — Ha vétek, természetemmel épen ellenkező, mái tettetésem, annak barátném az oka! — abban való megegyezésemért bocsánatot kérek. Azonban talán épen színlett siketségemnek köszönhetem azt, hogy Hamvay úr — rajtam való szánakodásból — oly szíves érzelmekre gerjedett erántam?

Hamvay. (Háborodva Milihez) Bocsásson meg nagysád! — ha talán sérelemnek veszi, vagy akárminek magyarázza szívemnek erős kifakadását, — ami — ha vélhettem volna hogy hallatik, tudatik, — bizonyosan sokáig fojtva — egy keblemet égető és emésztő nagy kín fogott volna maradni. — Én barátomnak megérdemlett boldogságát nem irígylem. — Hogy nagysád is engem boldoggá

tehetne, azt mélyen érzem; — hogy szívemnek örvényes érzéseit megérthetné, megfoghatná, viszontagolhatná, ha akarná, — azt egész valójából kinézem, — sőt bizonyosnak tartom; — mért? — az egyik örvénye szívemnek; de ily új és rövid esmeretség után — kívánni nem merem.

NINA. (Hamvaynak és Milinek kezeiket megfogván) Én több időtől fogva esmerlek benneteket, örvényes szívek! Ti ketten úgy egymásnak vagytok teremtve, amint első tekintettel megszerettétek egymást. (Mili igen megzavarodik) Mili! itt most nincsen helye sem a tartózkodásnak, sem a tettetésnek, sem a kétségnek. — Én kezes leszek boldogságtokért. Legyetek egyek! (Kezeket egymásba teszi. Hamvay forrón megcsókolja Mili kezét.)

MILI. A zápor meglepő — de tartós-e?

NINA. Tirólatok megfelelek; de hát kettőnkről?

MILI. (Felvidúlva.) Megfelel a levél.

NINA. Egy szó mint száz: ma négyen együtt megyünk az oltárhoz, haegyszer minden megkészül. A menyecskének bátorságába senki meg ne ütközzék, azt kikérem. — Hátra van még a mesének megfejtése: gazdagságom nékem számtalan tisztelőket, sze-

retőket, imádókat szerzett. Én ugyan alkalmasint meg tudtam választani az aranyt a réztől; de még sem állhattam meg, hogy néhányat közülök tűzpróbára ne tegyek. Hármat választottam ki erre: Uraságtokat, és Kénkövyt. Milit siket nézőjévé és itélőjévé tettem ennek. — A levél mely engem gazdagságomtól megfosztott, szint oly költött volt, mint Milinek siketsége.

ALKONYI. Szemfényvesztő!

NINA. (Alkonyihoz) Sajnálom, hogy az értékbéli hézagot ezután csupán a szerelemmel lehet kitölteni.

HAMVAY. Ez előttem új mese?

NINA. Melynek bővebb megfejtését Milire bízom. Kénkövy hív maradott magához, és ahhoz, aminek tartottam, tudniillik: nem annyira személyem mint pénzem szeretőjének. Egyébiránt is — —

ALKONYI. De hátha? — Ő volt az első — és ha —

NINA. (Fenyegetődve) Egyéberánt is őtet csak meg akartam tréfálni, és ez által őtet tőlem örökre elmellőzni. (Alkonyi megcsókolja Nina kezét) Hamvay, tudom, kiállotta volna a levélpróbát.

ALKONYI. És akkor ismét nem lett volna megfejtve a mese; és — —

NINA. Vak ember! hát nem veszi észre, hogy e próba dupla volt? — hogy egy ily szép s jó leány mint Mili, egy olyan érzésű férfiú előtt, mint Hamvay, a világ minden kincsénél többet ér? — Hamvay az én próbámra nem is kerülhetett, minekutána láttam, hogy Mili engem, ha egészen nem is, félig kitolt Hamvay szívének azon rejtekéből, hol a szerelem érzelmeinek forrása buzog, — félig kitolt egyik érzékének színlett hibájával is. És itt még mindég kérdés fog maradni: Hamvay, vagy Alkonyi állott-e ki nagyobb tűzpróbát szerelmére nézve? — Legnagyobb szerencse az, hogy mind a két párnak, úgy vélem, nagy oka van egészen megelégedni egymással. Higyjétek el, urak: egy elmés asszonynak tekintete sokkal élesebb, mint a férfiaké, a szívgerjedelmek hajszálnyi árnyékozatjainak észrevételére. Hamvaynak érzelmei között én egy oly keményet sejtettem, mely erántam örökké tövis fogott volna maradni. Milire nézve az eltünik. Ezen pontot ma már érdeklettem; — engedjék el a többit.

HAMVAY. Jobb is: ne fejtegessük boldogságunkat; hanem vegyük azt az isteni gondviselés kezéből oly hálával, amilyen különös kegyelemmel az nekünk adatott.

NINA. És éljünk vele oly bölcsen, hogy, ha lehet, azon közvélekedést: a nap alatt nincsen igaz boldogság, amennyire tőlünk kitellik, megcáfolhassuk. — Egymás szomszédságában lévén birtokaink, együtt éljünk. S mindennapi imádságunk az legyen: Ha szerelmünknek lobogó lángját az idő megtikkasztja is, — barátságunknak csendesben égő tüze elolthatatlan maradjon!

(Nina és Mili egymást megölelik, és egymást szerelmes szemekkel nézik; — Alkonyi Ninának, Hamvay Milinek kezére borúl — és ezen boldog helyzet közben a kárpit lefordúl.)

KISFALUDY SÁNDOR

IRODALMI ZSENGÉI.

I.

SENECA TRAGÉDIÁJA

HÁROM FELVONÁSBAN.

POZSONY, 1790.

Örvendezz : az arany javakat most öntik elönkbe
A nagy egek ; s nyelvünk főbb örömére repül,
Hogy játékháznak alakos víg népe kiszállván
A komorúlt szívnek nyájasan űzze baját.

Tekintetes Uram!

ÉDES ATYÁM!

Teljesedik kívánságom, ez életben
Legfőbb mely volt, úszom öröm tengerében!
Mert látom: távozik a homály fellege,
Mely burita, mely hazám felett lebege.
Látom a magyarok hajnalát derűlni,
Anyanyelvemet hamvából feléledni.
Esmérem is, jó atyám! igaz szívedet,
Tudom, hogy ez örömre gerjeszt tégedet.
Vallyon hát, ki tőled ősült tűzzel teli
Vagyon; s csak haza boldogságát lehelli,
Akinek fiatal ereiben pozsog
Magyar vér, hív mellyében magyar szív dobog,
Engem, hogy ne fakasztna örömkönnyekre!
Azért tekénts elmém csekély zsengéjére.
De úgy tekéntsd, mint meghálálását annak
Ki általad él, tőled nemzett fiadnak.
Vallyon kit is illet inkább e kis munka? —
Kinek ajánltathatnék inkább Seneca?
Tetőled drága atyám! nyertem életem,
Te öleidben dadogtam első létem,
Magyar vért belém egyedűl te öntöttél,

Gondot reám, ó nagy férfi, te viseltél!
Minden ami jó, arra megtanítottál,
Nevelkedésemben te gyámolítottál:
Csak nyelvet, mely ezeket elbeszéllhesse,
Nem szereztél, semhogy jól megköszönhesse.
De mi csoda? — Ott Kalliope is hallgat,
Hol a fiú atyai gondot hálálgat.
Tudom, édes atyám, neked mennyivel tartozom:
Ha kell, biz éltem is érted feláldozom.
De gondviselésed soh' nem köszönhetem,
Csak háláadó szívemben érezhetem.
Vedd hát jó néven fiad akármit küldjön,
De kérlek atyai tüzed meg ne hűljön!

ELŐSZÓ.

Amit Kleist, ama híres író, németül írt, azt én magyarúl írom. Hogy pedig ezt cselekszem, oka az, hogy látván anyanyelvemnek kezdő virágzását, ebbül származó hathatósan érzett örömömet némünémüképpen én is kimutathassam. Te, aki csekély munkámat olvasásodra szerencsélteted, és kérlek is, ne rágalmazd törekedésemet; ha helybenhagyod törekedésemet, célomat elértem. Tőlem, ki tizennyolc tavaszt láttam, bámulásra méltó munkákat nem várhatni. Feci quod potui, faciant meliora potentes. Ha a kemény krisistül rettegnem nem kelletik, tehát „Ulysses és Penelope“, „A Testvérgyilkosság“ tragyédiáim is színre verődnek.

SZEMÉLYEK.

SENECA. Neró romai császárnak volt tanácsossa és tanító mestere.
POMPÉJA. Senecának hütvösse.
POLYBIUS. Senecának meghitt barátja, Agrippinának Neró anyjának titkossa.
PISO. Senecának barátja.
FÉNIUS. Senecának barátja.
EGY KAPITÁNYA a Fábius vezérnek.
A STRÁZSA.
EGY HÍRHOZÓ.

(A scena Senecának mezei majorjában tartatik).

ELSŐ FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

SENECA és POMPÉJA.

SENECA.

Pompéja! Én a csalfa gazdagságoktul
Vég búcsút vettem a veszedelmes rangtul.
Ezt cselekedtem, elhihetd, vídám szívvel,
S pedig nagy nevem letettem vígabb kedvvel,
Mintsem általvettem volt az üres címmel
Ez ajándékot, teli veszedelemmel.
Bizonytalan volt, mikor e rangba hágtam
Sorsom, de bizonyos, hogy tőle megváltam.
Most kedvesem! — Egyedűl magunknak éljünk,
Az udvar fényérül pedig felejtkezzünk.
Boldogok leszünk, noha beborúlt fényünk.

POMPÉJA.

Reménylem, Senecám! szerencséssek lészünk,
Úgy, hogy bal sorsunkrul meg sem emlékezünk —
Sőt inkább szolgál emlékezete arra,
Hogy hathatósb érzéssel nézünk sorsunkra.

Felejtsd el nyugtalanító gyötrelmidet,
Melyek néha érdeklik jó s hív szívedet.
Elméd nyugott legyen mint a szép természet,
Mely minket itt szépségével gyönyörködtet;
Mikor te is vagy mint természet ártatlan,
Vallyon? mért is lenne elméd nyughatatlan.

SENECA.

Némely percentésekben olyannak tetszik
Sorsom, állapotjok azoknak mint látszik,
Kik a meggyőzött kemény veszélyek után
Csendes révpartra érnek a tenger hátán;
Lábak alatt a földet is rengni vélik
S a dagályos habok csapkodását félik.
S bátor szerencséssen már kievedztenek,
A borzasztó haboktul még is rettegnek.
De már tovább nem érzem a föld rengését,
Mert idő kitörli ijesztegetését.
Kitörli tudom Romának szolgalétét,
S ennek szívreható gyászos emlékeztét,
Mely't ha gátolhatott volna omlott vérem...

POMPÉJA.

Véred sem gátolhatta volna úgy vélem
Halálod, csak hazád boldogtalanságát
Nemzette volna, nem pedig boldogságát.
S fel is gyilkoltattál volna bizonyossan

Ha Rómában késtél, s jártál volna lassan —
Mert vakmerőn a császárnak keménységét
Szemre hántad volt, s fene kegyetlenségét —
Neró, nem-léted után, a vért szomjuzó
Tyrannus, csak mészárlott volna — a nyúzó —
Vallyon? mint pusztította volna ő népét
Ha felgyilkolta volna Seneca éltét.
Vidámúlj hát férjem! — A szélvész fellege
Eltünt immár, mely fejünk felett lebege.
A szent végzés visszaada a világnak,
Ez visszaada téged nékem társodnak;
Mert ah! — mi volnék kedvesem tenél küled?
Ó vagyok most! vagyok szerencsés tevéled!
Engedd! bízzad hazádnak szabadítását
Arra, ki felettünk tartja vigyázását.
Ki az ellenségen a virtus könnyéért
Bosszút áll, és a jó hív polgár vesztéért.

SENECA.

Az bosszút áll, az az igaz, és irgalmas,
S megáld bennünk; lészek én is nyugodalmas,
De vallyon? hogy' tudod, hogy kegyetlenségét
Szemére hánytam Nerónak, s keménységét?
Ha hallgattam volna, a bűnében részes

Nem lettem volna-e, én is mint ő vétkes? —
Ha, ki a gonoszszat eltávoztathatja,
Szint' oly vétkes s bűnös, ha nem távoztatja.

POMPÉJA.

Elméd bölcsessége s szíved méltósága
Nem nézhette hogy Romának tyrannussa
Tovább is kegyetlenkedését folytassa
S Roma népének vérét tékozolhassa;
De talán többet használt volna a kérés,
Többet az intésnél a szelíd könyörgés.
De nézd, itt jön Polybius —

MÁSODIK JELENÉS.

Polybius, és a voltak.

POLYBIUS.

S te hazádat
Senecám! barátom! elhagytad Romádat? —
Megfontoltad-e azt: hogy Romát elhagyván
Maradt hazád — ó szörnyű fájdalom! árván? —
Távozásod olta Roma csak egy fogság;

Melyben nyomva nyög, jajgat az ártatlanság.
Mely fájdalom! — A virtust látni fonynyadva! —
S szemlélni keserű könnyekben olvadva!
Igaz polgár örömöt már ne reménljen,
Hanem pallost feje felett függni véljen;
Mely mindenkor rémít, hogy légy eső félbe,
Félelmet önt az ártatlan jó lélekbe.
Tegnap — Ah! Rá ember soh' ne emlékezzen!
E fekete gyilkosság temetve veszszen! —
Tegnap, meg kell vala Neró hütvössének
A méregpoharat — — (a szomorúság elfojtja szavait.)

POMPÉJA.

Mi ez? — Ennek? —
Hát Octáviának is el kellett veszni?
Méreg által Nerótul felgyilkoltatni?
Ó szerelmes jó barátném — Octávia! —
Mit vétett ő? (könnyekre fakad) A szépeknek legszebbike? —
Mit? a szelídeknek legszelídebbike? —
Egek! — Ez, mikép ingerlhette haragját
A tyrannusnak? — Mi okozta halálát? —

POLYBIUS.

Úgy van Pompéja! — Szép ártatlanság nincs már!
Az emberi nemzet csillaga nincs immár!
Sok és nagy kínt szenvedett a múlt éjtszakán,
Nagy lelkét ő kilehelte ma virradtán.
Már is aratja gyümölcsét vetésének
Egekben, s veszi jutalmát erkölcsének.
Halála oka volt: az ártatlansága,
S csak nagy lelket illető tulajdonsága.
Jaj! a jó, jaj a nemes és nagy lelkeknek!
Ó, ezek még sok bűnt s vétket elkövetnek! —

POMPÉJA.

Hogy lehet az emberi szív dühösségét
Annyira vinni mint Neró keménységét?
Ó természet! — Tehát ily mélyen sülledtél?
Magasságodról ily alá leeshettél? —
Octávia megholt, ki örök életre
Méltó volt! — Méltó volt nem ily de jobb végre!
Fekete nap, elragadta világ kincsét!
Istenek! elnézhetitek Roma bilincsét!
De vallyon mit kések én is elfonnyadni
Szerelmes barátném! véled elhervadni? —

SENECA.

Most Neró dühössége — rettentő hír ez —
Hasonló egy tigrisnek feneségéhez.
A legdurvább nemzeteknek országában
Nem hallatik oly gyilkosság, mint Romában.
A hütvöst megölni! — szörnyű, kegyetlenség!
Vallyon volt-e ehhez hasonló dühösség? —
De Pompéja! ez téged ne tántorítson;
Ez, noha szörnyű, annyira ne bódítson!
Octávia érdemlett oly boldogságot,
Mely csak illetheti a halandóságot,
Kiért én is örömmel elvesztném éltem,
Éltéért víg kedvvel feláldoznám létem.
Hanem ő is úgy mint ember volt halandó,
Mely okért lett volna utóbb is mulandó.
Ő a boldogságának elejbe repült,
Melyre mi várakozunk míg vérünk meghűlt.
Nyugtasd meg elmédet! — Ő most egek fénye,
Octáviát, tudom, nem csalta reménye.
Ő, melyet itt szenvedett, nyomorúságrul
Semmit nem tud a halandóknak sorsárul.
Ő kimondhatatlan nagy gyönyörűségben
Virtusinak jutalmát nyerte az égben.

POLYBIUS.

Bámulásra méltó nagy állandósággal
Vette a parancsolatját, s méltósággal
A tyrannustul — mikor a mérget itta.
Jelenlevő barátjit mind öszvehívta
Barátnéival együtt: kikhez így szólott:
(Ah! soha sem felejtem az édes hangot,
El nem felejtem amit fülem hallott
A hangot, melylyel mondotta e beszédjét,
Soha eleven, s mennyei tekintetjét!)
Így szólott: „Most ama boldog tartományban
Általköltözöm, az öröm lakásában;
Éljetek ti szerencséssen, ti kedvesim!
Ti is, kik nem vagytok jelen, én híveim,
De még is estemen szánakozni fogtok
S könnyezni. Éljetek, s legyetek boldogok!
Csak ti vagytok, kiktől én nehezen válok,
Szókat, hogy búcsút vehessek, nem találok,
Csak csekély idő választja boldogságunk
Egymástúl. Öszveköti azt ismét sorsunk.
Majdan követni fogtok Elysiumban
Engem, ama boldog gyönyörű országban.
Ott is titek körülöttem összehívlak
Hogy véletek vígadjak. Romám — elhagylak!“ —

POMPÉJA.

Én elsőben követlek, ó istenségem!
Elsőben felkereslek gyönyörűségem!
Viselhetetlen éltem súlya nélküled.
A halál gyönyörűség lett volna véled!
Ah jó lélek! — Mért halálod nem láthattam!
Mért véled együtt szemeim nem húnyhattam!
Kivel oly édesen elaludtam volna,
Kivel oly örömest elfonnyadtam volna — —
Ó keserves kár! — ó szörnyű kegyetlenség!
Octávia, ki volt csak csupa kegyesség,
Elmúlt — hol van, ki gáncsot talált éltében
Octáviának, hol ki mocskot lelkében? —
A legszebb lélek lakott a legszebb testben.
Első gondja volt a jámbor életében
Barátinak boldogsága s dicsősége,
És az emberi nemzetnek üdvössége.
A jóttevés és másokon szánakodás
Volt lelkében a leghatalmasabb vágyás —
Vallyon téged ne adassék többet látnom?
Szeretett barátném! Nagy lelked csudálnom?
Hát többet ne halljam édes beszédidet?
Egyedűl virtust javalló intésidet? —
Ah! lehetetlen viselnem éltem súlyát
Tovább, s tűrnöm nyomorúlt létem igáját —
Érzem immár a halálnak tagjaimban
Borzadását — —

POLYBIUS.

Élned kell még e világban
Pompéja! Tekintsd a világot s férjedet.
Ne szomorkodjál, vidámítsd meg elmédet! —
Agrippina küldött engem, téged kérvén
Seneca! hogy a virtust s hitet tekintvén
Romát ne hagyd, hanem előbbi rangodba
Lépj, és ismét bátran visszatérj Romába.
Csak te vagy az, ki a császár dühösségét
Meggátolhatja, s szörnyű kegyetlenségét,
Mert tudja, mely nagy a népnél tekénteted.

POMPÉJA.

Ö a tyrannus, Romának, elhihcted,
Tudta hütvösséhez vonszó szeretetét,
És még sem rettegett felgyilkolni éltét,
Ki lehet itt bizonyság, hogy ő ez okért
Férjemet kéméli nép tekintetéért?
Szemrehányásiért őt nagyon gyűlöli,
És bizonyjára többet ezt nem szemléli:
Ez által csak ingerlené a bosszúját.
Nem, Seneca, kóstolja már nyugodalmát
Az eltűrt nehéz sok fáradsági után,
Hogy örűlhessek már egyszer boldog voltán!
Ne rakattassam meg szerencsétlenséggel,
Sullyát úgy sem hordozhatom békességgel.
A virtus törvényét egek védelmezik
S Roma békója általok elenyészik.

POLYBIUS.

Kevés bizodalmad van Agrippinához,
Kevés Polybius nagy barátságához.
Vallyon mikép kivánná azt 'Agrippina
(Kitül igen is becsültetik Seneca)
Hogy férjedet veszedelembe taszítsa,
S őt a kegyetlenség kezébe bocsássa? —
Mikép kivánhatnám én, ki Senecáért
Éltem örömöst feláldoznám éltéért —
A veszedelmet mikép javasolhatnám,
Barátom halálát mikép kivánhatnám! —
Gránius Sylvánus s vezéri Romának
Összeesküdtenek fejére Nerónak.
Mind alig várják az idő percentését
Melyben szemlélhessék Neró büntetését.
Seneca, még egyszer, utolszor próbálná
Néki előlállítani, s megmondaná
Mely véget érjen véres kormányozása,
Mely véget kegyetlen vért-szomjuhozása.
Neró így vagy ismét visszatér magában,
S mint előbb, atyja lesz népének Romában:
Ezt kivánja a nagy anyjának hatalma,
Vagy pedig örök fogság légyen jutalma
Gonoszságinak: megegyez ebben anyja,
Piso, kirül hallottam, hogy nálad lenne
Feniussal, Piso, ki inkább nem élne
Mintsem, hogy elkövetne valamely vétket,
Mintsem, hogy elfelejtné a jó erkölcset,

Piso, ki a virtust még is gyakorolná
Ha ezt tenni bűn volna is, nem mulatná:
Az a Piso fog majd a trónusba lépni,
Nagy cselekedetivel azt megszentelni;
Ki Romának visszaadja nyugodalmát,
S egész népének előbbi boldogságát.

POMPÉJA.

De, hogy Neró nagy mérgének áldozatja
Nem lész férjem, vallyon ki annak bizonyja?
Ah Senecám! lelkem, ha ez így történne,
Téged Pompéjád, a hazád elvesztene? —
Boszúltatnék is bár meg akkor halálod,
De soha vissza nem jajgathatna párod.

SENECA.

Nagy a gondod Pompéja? — Csak engem féltesz,
Ha elragadtatom is tetőled, mit tesz?
Hazádnak veszedelmétől inkább rettegj,
S Roma szomorú sorsa felett keseregj! —
Polybius! Te megindítád szívemet,
Megpróbálom utolsó tehetségemet.
Nem fogok már méges szókkal fenyegetni,
De édes mézzel Nerónál esedezni —
Ó mely szerencsésnek itélném magamat
Nem ha Nerótul szabadítnám hazámat,
De Nerót visszaadhatnám a népének!

Volt gyönyörűségét az ember-nemzetnek!
Ah! vajha lenne mint volt népének atyja!
Könyörgésem szívét talám majd meghatja —
Mely édes nyugvása lenne ősz fejemnek,
Ha az elbódúltat ismét az erkölcsnek
Igaz ösvényére visszatéríthetném —
Ó! — halhatatlan örömömet érzeném! —

POLYBIUS.

Seneca! talám oly szerencsés lehetel,
Hogy Nerótul megjobbítást reménylhetel —
Talám szomorú végektül rettegése,
Érdemes tanítójának könyörgése,
Érzékenytelen szívét megindíthatja,
S további dühösségétül megtarthatja! — —
Ah szerelmes barátom! — Agrippinának
Így visszaadod éltét, Neró anyjának,
Így visszaadod éltét hív barátodnak,
S evvel megnyered boldogságát Románk.
Ne késsél tovább igéreted bétöltni! —
Én sietek eljövésed' hírűl adni
Agrippinának s szegény szolga Románk.
(Elmegy.)

SENECA.

Mi, Pompéja, Féniusnak és Pisónak
Személyét, bár hol legyen is, felkeressük,
Hogy nekik ez esetet elbeszéllhessük.

MÁSODIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

POLYBIUS (aki visszajön.)

Hatalmas egek! Ez minek a jele?
Katonáktul Senecának lakóhelye
Környül van vétetve — nincsen kimenetel,
Akármerre fordúljak, nem mehetek el —
Bizonyosan oda van Seneca élte!
Ó virtus! de eltipratol! — Ezt ki vélte? —
Ha igaz: vagy felettünk való istenség,
Tedd, távozzék el e nagy szerencsétlenség?
A legnagyobb emberi virtust, ó kéméljd!
Aki hozzád leginkább hasonlít, kéméljd! —
Add énrám a nyomorúságot s inséget,
A fogságot, bú, bánattal szegénységet,
Csak őt, az emberi tökéletességnek
Igaz képét, hagyjad meg az embereknek! —
Seneca, a halandók tündöklő fénye,
E tyrannus keze által ölve veszne?
Rettenetes gondolat! — Én hogy élhetnék
Senecám nélkül e földön mit tehetnék? —
Gondolat, mely belsőimet csak szaggatja,
Lelkemet rémíti, s szívemet faggatja! — —

MÁSODIK JELENÉS.

FÁBIUS KAPITÁNYA a STRÁZSÁVAL és POLYBIUS.

KAPITÁNY.

Te vagy-e Seneca? —

POLYBIUS.

(félre) ő engem nem ismér —
(Kapitányhoz) Én vagyok; Fábius kapitánya
mit kér?

KAPITÁNY.

A császár Fábiusnak megparancsolá,
Hogy ő tenéked halálod hírűl adná,
Fábius pedig ezt nékem általadta:
Helyette megtegyem, keményen meghagyta.
Én téged kereslek — reménylem hogy tudod
Mit vétettél, s mért kivántatik halálod.

POLYBIUS.

Nem vétettem, de halálom okát tudom,
Neró tyrannus, ezt szemébe megmondom.
Mit vétettem, nem tudom. — Nem vádol
lelkem,
Én örömmel leteszem ártatlan éltem.

Legalább szüntelen a haláltól félnem
Ne kellessék, s a tyrannustól rettegnem.
Mert a kegyetlen a nemes szívűeket
Csak gyilkolja Romában a nagy lelkeket.
Könnyebb lesz halálom a fájdalomnál
Melyet érzenék a jók lenyomásánál. —
Mondjad meg Nerónak, hogy ő nagy tyrannus,
S hogy parancsolatjára meghalnom virtus,
Mivel még egy gonosztévőt sem öletett,
Hanem csak ártatlanokat vesztett.
Szerencsés Roma! ha én leszek véghozó,
Ártatlan, kit felgyilkol a vért szomjúzó! —
(Félre) Ah vajha lennék utolsó — s elrejtené
Magát Seneca, s halálát elkerülné! —
Minekután' a kapitány visszamenne,
Neróhoz Seneca addig repűlhetne! —
De Fábius ezt neked mért parancsolta
Maga — halálomnak hírét mért nem hozta?
Tehát te lettél ily irgalmatlan posta? —

KAPITÁNY.

Maga halálod' nem tudom mért nem hozta!
Hozzád engem küldött mivelhogy hívségem
Tudva vagyon a császárnál, s emberségem.
Az ember nem irgalmatlan, ha vétkesnek
Büntetésében szolgál a fejedelmnek.

Most csak az által is halált érdemlettél
Hogy császárunk ellen ily rútúl fecsegtél.

POLYBIUS.

Te ocsmány fajzat! — Neró az istenektül
Nagy büntetést várhat és bosszút népétül,
Ki pedig volt gonoszságainak híve
Az legkeményebb kínokat érdemele —
Balgatag! Építsd csak szerencsédet arra,
Hogy vagy egy gonosznak kész szófogadásra!
Hadd tékozolja rád Neró nagy kegyelmét,
Csak oszsza fel véled fekete örömét!
De tudd meg: hogy szégyen követi vétkedet,
És az ég megjutalmazza gonosz tettedet,
A kín tetemedet mint árvíz burítja —
S Neró mely halálnak nemét parancsolja?

KAPITÁNY.

Te árúló! Neró igen is kegyelmes,
Szabad választásodra hagyja, fertelmes! --

POLYBIUS.

Szabad választásomra! — (felfeldezi mellyét) Itt
Itt a mellyem!
Szúrd által! — Így menj Neróhoz, mondd:
megöltem

Senecát — majd örvendeni fog a gyilkos —
Halálomon — szúrj hát immár! — Ocsmány gyilkos!

HARMADIK JELENÉS.

SENECA, és a voltak.

SENECA.

Minő jelenés ez? — Mi kell, Polybius?

POLYBIUS.

Hogy haljak azt parancsolja a tyrannus.

KAPITÁNY.

Ő a hitvány Seneca nem akar halni,
De parancsolva van, meg kell neki halni —
Neró és Fábius parancsolatjokat
Nem gyengére bízták az akaratjokat.

SENECA.

Nékem kell halnom, ha halni Senecának
Kell. És nem barátomnak Polybiusnak.

EGY KATONA A KAPITÁNYHOZ.

(Senecára mutatván) Ez Seneca — láttam őt a Capitólban
Sokszor a császárnál, míg lakott Romában.

KAPITÁNY.

Csuda bódulás! — Már kész voltam, hogy kardom
A tétetett Seneca mellyében szúrom! —
Mégis végben vittem volna is ezt ámbár,
Vére ontásáért nem lett volna nagy kár,
Mert úgy mint Seneca, szint ez sem ártatlan,
Lesz is büntetése eltávozhatatlan.
(Félre) Mind ketten ellenségei a császárnak.
(Polybiushoz) De vallyon mi vihetett a bolondságnak
Azon pontjára, hogy te magad halálod
Keresed, de reménylem meg is találod,
Keresés nélkül is. Mint Nerót árúló
Mint gonosztevő fejedelmet vádoló.

POLYBIUS.

Ölj meg! ölj te alacsony szívű kegyetlen,
Leszek én azért mégis réműlhetetlen.
De rémit engem jó Seneca halála —
Ó kéméljd őtet! — Ezt Roma meghálálja.
Kéméljd őtet! a császárnak volt barátját,
Ki életét, boldogságát, s minden javát
Nerónak és hazájának feláldozta,
Roma törvényit egyedűl ő tartotta.
Ne bántsd ha szánakodó érzés van benned,

Kéméljd! ha kötelességidet ismered;
Melyekkel tartozol az egész világnak,
És melyekre köteleztetel Romának —
Ezen egy tetted szerencséssebbé tészen
Téged, mint, mit világ minden kincse tészen.
Ezen egy emlékezet egész éltedet
Édessé teszi, s egyhíti ínségedet.

KAPITÁNY.

Szerencsém függ csak engedelmességemtül,
Meg kell fosztanom Senecát életétül —
Én nem jöttem keresni ártatlanságát,
Hanem jöttem hírűl adni ő halálát. —

POLYBIUS.

Ha nékem nem hiszel — higyj Roma szavának,
Csak ő ismerője ártatlanságának,
Roma éltét kivánja — s te gonosz lélek
Hejjában biztatnak a nagy reménységek,
Hogy gonoszságod által valaha lehess
Nagy; és ez által jó hírt s nevet szerezhess.
Tyrann bálványod közelítő romlása
Által lészen lelkednek is elnyomása.

SENECA.

Polybi! — Hozzám való jó indúlatod
Elragadott, s jót kivánó akaratod.

Ó, mely nagy kínok gyötrötték volna lelkem,
Ha vesztetted volna éltedet érettem.
Úgy halálom' el soha nem kerülhetném,
Hanem tízszer hathatósabban érezném.
Tüköre a halandóknak — ah barátom! —
Barátságod nekem terh — most azt mondhatom.
Ha meg akarnám is jóságod fizetni,
Soha nem lehetne — csak tudom érezni.
Egyedűl csak azért keserű halálom,
Hogy tetőled, ó barátom — meg kell válnom!
Nem, hogy Neró parancsolja — — ó éltedet
Te még tovább is megtartsd, és nagy lelkedet! —
Nemtelen szív, ki akartva éltét veszti,
Ámbár még haza' szerencséjét teheti —
Neked okot nem ád sem szerencsétlenség,
Sem a vénség — de nékem — a kegyetlenség!

KAPITÁNY.

Válaszsz halálnak nemét, s vesd meg halálod,
Mert menedékhelyedet úgy sem találod.

SENECA.

Nem hallasztom Neró fekete örömét,
Csak engedd barátimtul búcsúm vételét! —
(Elmennek.)

HARMADIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

SENECA (egy székben ül bekötött erekkel), POMPÉJA, PISO, FÉNIUS, POLYBIUS, A KAPITÁNY, és a STRÁZSA.

SENECA (gyenge szózattal.)

Nem szükség többet, hogy ereim' kinyissam,
Hogy fogyni kezdő vérem tovább folyassam.
Már — jaj! már bágyadni kezdek, és alélni,
Érzem napjaimnak végét közelítni!
Ó örök és megfoghatatlan valóság!
Véghetetlen mennyei nagy hatalmasság!
Ki által formába és rendbe vétetett
A háborodott zűrzavar; és életet
Szépséggel kitül vett — s az embert lélekkel
Mely gondol, és nem hal, ki megáldád észszel!
Nem rettegek színed előtt megjelenni,
Ámbár az halandók tetteket itélni
Szoktad; s hatalmas karodban a mértéket
Tartván teszel rettegtető itéletet.
Mindég a tőled adatott észt követtem,
S ajándékod ellen soha nem vétettem,
Soha hatalmat gonoszság rajtam nem vett,

Csak gyarlóság volt, mi vétekre vihetett —
Ó! — mely pompa, fény s felség környékez téged
Ha a világ alkotása mesterséged,
Ha a nap és a menny úgy felékesítve
Vagyon, s minden ily hatalommal rendelve.

POMPÉJA.

Közelget immár, Senecám! boldogságod,
Majd virtusodnak jutalmát venni fogod!
De ah! — Engem itt hagysz, igaz hív társadat,
Elhagyod volt igaz jó s hív barátidat!
Ah! enyimhez kinek hasonlít fájdalma? —
Ah segítsetek! — elnyom keservem járma!
Octáviának halála megölt volna,
Ha tőled megválásom szomorú volta
S szerelmed birtoka keservesb kínokra
Meg nem tartott volna, nagyobb fájdalmakra.
De most a szerencsétlenség keze elnyom,
A nap világát tovább nem hordozhatom! —
Igaz egek! — Együtt meg mért nem ölitek
Azokat kiket az inségben döntetek!
Könnyű a halál, de néha az okai
Mely szörnyűk! — Végre még is múlnak kínai.
Ó halál! — Én is megtalállak s mindentül
Megmentesz, megmentesz hiszem inségemtűl.

Véled halok meg, ó te éltemnek fele.
Lészen ott — az ártatlanságnak jobb helye.

SENECA.

A halál nekem nem terh, sőt inkább kedves,
Csak tőled ó Pompéja válás keserves,
S barátimtul. Még is — majd nálam termetek,
S én boldog voltam, hogy bírtalak bennetek.
Ó ti! — kik voltatok én vigasztalásom
Éljetek! — Ti vagytok most legmérgesb kínom.
Legyen érdemtekhez mérve szerencsétek
Millent érdemele jó vagy rossz tettetek.
A szolgaságtul mentsétek meg hazátok
S a tyrannustul Romát szabadítsátok!
Állítsátok fel az eldűlt erkölcseket,
S törljétek igaz szemekbül a könnyeket! —
Közöttetek pedig legnagyobb az légyen,
És halhatatlan nevet az érdemeljen,
Aki kész hazájáért békót viselni,
S nem iszonyúl Romáért sebesíttetni;
Ki hazájáért kész feláldozni éltét,
S annak javáért kész árúl adni vérét. —

PISO.

Ah! meghal a nagy lélek és ontja vérét
Roma boldogságáért. Ó egek, éltét

Mért nem oltalmaztátok? — És vallyon nekem
Mért kell nagy lelke kiadását szemlélnem? —
Látogatásommal elmém vídúlását
Reménylettem. — De bezzeg csalatkozását
Vallja szívem — érzi barátja halálát,
És elfelejthetetlen keserves kárát. —
A késő századok bánni fogják ested,
Jobban bánni azt, hogy okozta nagy lelked.
Ó! a kevés nemes közt legnemesb lélek!
Azon, pedig, melyt Neró, elkövet, vétek,
Átkot hoz a tyrannus dühös fejére
Átkot, ezer átkot fekete lelkére —
De attul, hogy valaha megtagadjanak
Barátid, kik itt veled társalkodtanak,
Ne félj! — ők a jó tanítást köszönhetik
Csak néked, azt soha meg nem fizethetik.
Téged vélni fogunk mindég köztünk lenni,
S felrepült lelkedet felettünk lebegni.
Minden tettünknél így fogunk elmélkedni:
Tegyük, amit Seneca is fogna tenni —
Ki méltatlanúl mer rólad emlékezni,
Azt a nemes irtózás fogja gyötreni,
És annak, ki képedre fog tekinteni,
Szívét szent borzadás fogja általjárni.

SENECA.

Halálommal ti annyit ne gondoljatok,
Csak kevés ideig sirassatok! —
Szeretett barátim! közelít már végem
A mellyem — szorongatásit — immár —
érzem! —

POLYBIUS.

Ah! — hogy — hidegül teste — egek! szemlélnem,
E szerencsétlenséget mért kell megélnem?
Helyre hozhatatlan kár! — soha e napot
Nem felejtem — ó! — Mert vesztek jó barátot!
E nap az emberi nemzet ékességét
Ragadja el — — —

POMPÉJA. (Mintegy álombul felrettenve.)

Ó! — Valóban ékességét! —
Senecám! Lelkem! — Senecám! — Csak még egyszer,
Mondjad! hogy szeretsz — csak még egyszer, s nem többszer!
Már a halhatatlanhoz küldötte lelkét —
Ah ki űzi el tőlem lelkem gyötrelmét?
Kimondhatatlan mardosások kínoznak!
Reszkető lábaim már alig tarthatnak!

A világ — szoros nékem — szoros a mellyem —
Térj vissza társadhoz! Seneca! — én éltem!
A kígyók serege, hogy megöljön, siet,
Mentsétek — ó mentsétek meg életemet!
Fájdalmak hasítják — mardozzák fejemet! —
Halál! Csak te szabadíthatsz inségembül.
Senecám — Követlek! — (Általveri szívét)
fogyok éle-tem-bül! — (meghal.)

POLYBIUS.

Ó hát ezért kellett életben tartatnom!
A fájdalmat, mint követi a fájdalom,
Mint boldogtalanságot boldogtalanság,
Hogy szemlélője legyek, — ó iszonyúság!
Ó barátom — ó barátném! — Milyen sorsban
Hagytok engem? — Mely keserves állapotban!
Vallyon mikép viselhetem éltem súlyát
Nálatok nélkül, s Neró kemény igáját?
Romának s emberi nemzet fényessége
Megholt — de él — él Neró kegyetlensége!
Hol marad bosszúd — ó mennyei hatalom!
Piso! Fénius, nagy lelkek — —

SENECA. (ki ismét magához tér.)

Ah! — fájdalom!

Tehát még sem érhette el vég határját!
Egek! —
(Szemében ötlik a megölettetett, vérében fetrengő Pompéja)
— Vérben látom fetrengni Pompéját!

POLYBIUS.

Tulajdon keze által öntött vérében!

SENECA.

Ó! — Gyönyörűségem ki voltál éltemben,
Hát te is durva halál zsákmánya lettél? —
(Könnyeiben fuldoklik.)
Pompéjám! — Hív társom! Ó miért nem késtél! —
Nyissátok meg ereim — hadd folyjon vérem!
Ó — hadd veszszen — hadd múljon el kínos éltem! —
(Pompéja elvitetik.)

MÁSODIK JELENÉS.

SENECA, a voltak, egy szolga.

A SZOLGA.

Seneca! — Egy rettenetes — szörnyű — eset
Emészti a tenger partján mindenedet!
Hozzád küldettem, hogy mindent megmondanék

Ily szörnyűséget el hogy is hallgathatnék?
Erőszakos szelek emelkedtenek fel,
Az eget nagy setétség burította el,
Úgy, hogy a madarak mind felébredének,
Melyek éjjel nyúgodtak, s megréműlének.
A föld mindent emésztő tüzet okádott,
S mintha sziklák omlottak volna, ropogott.
A tenger szörnyen panaszkodni látszatott,
Tört, zúzott, rontott, s mindent öszveszaggatott.
A dagályos habok rettentő hatalma
Pusztítá a partot s a ház lett kő halma.
A környéket töltötte szörnyű félelem,
Amit kiki érze, az volt — nagy gyötrelem —
De — istenek! mit látok? —
(Senecára tekint)
Jaj — tudom okát!
A természet mért mutatta háborgását — —

FENIUS.

Nézd itt ó fájdalom! — halálát uradnak,
Ki volt egy dicsősége a halandóknak —
Meghal, aki volt barátja az egeknek,
Ki volt ékessége a szép természetnek,
Meghal egy gonosznak parancsolatjára,
Ki nem méltó, hogy a föld vette hátára.
Nem csak baráti síratják kimúlását,
De a széles világ kesergi halálát —

Magok az egek sajnálják e nagy lelket,
Mert haraggal hirdették e szörnyűséget —

A SZOLGA.

Ó mily szerencsétlenség hozója vagyok!
Vallyon jó uramért én mért nem halhatok?
A természet háborgása nagy félelmet
Okozott, s megrettentette a környéket;
De e szomorú hírrel, melyet most viszek,
Minden halandót szörnyű kétségben ejtek —
Érteni fogják a szélvész ordítását,
És hallani a tengernek ily zúgását.
Seneca! — emberi nemzet dicsősége!
Meghal! — — Meghal Romának is üdvössége! —
A nép fájdalmában magát majd emészti,
Kivált Roma bánatjában haját tépi! —
Igaz istenek! — Jó uram! — Ó Seneca!

(Zokogva távozik.)

HARMADIK JELENÉS.

SENECA, PISO, POLYBIUS, FENIUS, a KAPITÁNY és a STRÁZSA.

SENECA.

Már érzem, hogy jön éltem végső órája! —
Fejem szédeleg — jaj! fogy már lehellettem.

Ó mennyei valóság! siettesd lelkem!
Jó barátim! — Ti — szerencsésben éljetek!
De Senecátokrul — megemlékezzetek.
Pompéjám, követlek! — Ereimbül — fogyok! —
Szeressétek hazátokat! — Jaj! — — meghalok!

(Kiadja lelkét — baráti holttetemére borúlnak.)

(A kárpit lefordúl.)

II.

RINALDO ÉS ARMÍDA.

TASSO MEGSZABADÚLT JERUZSÁLEMÉBŐL SZABADON.

1793.

ELSŐ ÉNEK.*)

Ilyen beszéllgetések között azon helyre jut vélek, ahol lakása és nyugvása vagyon. Barlang formára van ez készítve, és nagy és téres szobákkal és palotákkal bővelkedik. Mind az, amit a föld az ő leggazdagabb ereiben legdrágábban és legörömestebb táplál, itten fénylik; és úgy van a hely véle felékűlve, hogy minden ék termettnek tetszik, s nem csináltnak.

Nincs itten fogyatkozás száz meg száz szolgákban, akik készek a vendégek udvarlására. Egy pompás ezüst asztalhoz ülének azután, mely rakva volt a nagy kristál és arany edényekkel. Minekutána jól lakván szomjúságokat is elolták, így szólott a bölcs a két bajnokhoz: „Most már tehát ideje, hogy legnagyobb kivánságtoknak eleget tegyek.“ Elkezdé ismét:

*) Az első éneknek első fele hiányzik az eredeti kéziratban. T. F.

„A gonosz Armídának munkái és csalárdságai nagyobb részt ismeretesek előttetek; miként jöve a táborba és mimódon vitt el magával sok bajnokot. Azt is tudjátok, mely kemény békókat tétetett rájok a hitetlen, minekutána birodalmában lett volna, és hogy azután nagy őrizet alatt őket haza felé küldötte, de akik az úton megszabadúltak.

Most elbeszéllem néktek mi történt az alatt; igaz, tőletek még nem hallott, történet. Minekutána látná a gonosz tündér leány hogy annyi ravaszsággal nyert zsákmányától megfosztatott: kezeit marta fájdalmában, és haragra lobbanva, így szólott magában: „Hah! soha se dicsekedjék azzal, hogy annyi foglyot megszabadított.“

Ha ő a többinek békóit le tudá oldozni: hát ő legyen a rab, és tűrje ki a többire mért kínokat, viselje a terheket. De még ez sem elég nékem. Akarom, hogy valamennyire terjedjen a szerencsétlenség. Így szólván, elvégezte magában, hogy elköveti azon istentelen csalárdságot, melyet most tőlem hallani fogtok.

Armída oda jöve, ahol Rinaldo az ő fegyvereseit a viadalban meggyőzte, és egy részét el is ejtette. Még itt hevert fegyvere, melyet, talán hogy egy isméretlen fegyver-

ben titkon kivánt útazni, egy pogányéval cserélt el. Ezt a heverő fegyvert felvevé a tündér, egy fejetlen testet helyeze beléje, és kiállítá egy folyónak a partjára, ahová egy csoport kereszténynek jönni és azt látni kelle.

Ezt pedig jól tudhatá ő előre, minthogy számtalan kémeket szokott mindenfelé küldögetni, s azért gyakorta tudósításokat vett a táborból; ha valaki el húzta-e magát onnan, vagy vissza tért-e valaki oda; azon kivül, hogy gyakorta beszéll a lelkekkel is, és sokáig időzget nálok. A holttestet tehát oly helyre állítá ki, mely csalárd szándékának véghezvitelére igen alkalmatos volt.

Onnan nem messze egyik legokosabb szolgáját állítá ki, pásztori köntösben öltöztetve, és meghagyá nekie mit kellessék tettetve cselekednie és szólnia: és minden végh hez vitetett. Ez a tiétekkel beszéllett, és a gyanunak magvát hinté beléjek, mely bennek oztán tápláltatván kicsirázott, és egyenetlenséget és visszavonást termesztett, és végtére szinte egész zendülést okozott a táborban.

Mert Armída szándéka szerént az hitetett, hogy Rinaldo Bouillon akaratjából öletetett meg, noha végtére az igazságtalanúl viselt gyanu eltűnt az igazságnak első tudó-

sítására. Amint mondom néktek, így kezdé Armída csapásait. Hallgassátok most, miként követte azután Rinaldót, és azután mi történt.

Mint egy ravasz vadászné úgy várja Armída Rinaldónak érkezését. Ő az Orontes-hez jut, ahol az elágazék és egy szigetecskét formálván mindjárt ismét egyesül. Rinaldo egy felállított oszlopot lát a parton, és nem messze egy csónakot. Legottan a szépen kimüvészett fejér márványra szegzi szemeit, és arany betűkkel írva, ezt olvassa:

„Ó te, akárki légy, akit akár szándék, akár a történet vezet ezen partra, napkelettől napgyugotig nincs nagyobb csuda, mint az, melyet e szigetecske foglal magában. Ha látni akarod evezz által.“ A gondatlan azonnal által akar menni a vizen; és mivel a csónak keskeny volt, vissza hagyja fegyverviselőjét és egyedül indúl meg.

Általérvén: mohón tekintget körül, és semmit se talál, barlangokon, vizeken, virágokon, füveken, és fákon kivül; szinte reá szedettnek véle tehát magát. Es mégis minden oly szép előtte, oly ingerlő, hogy ott marad, és letelepedik. Sisakját leveszi homlokáról, és a kellemes levegők szelíden, és enyhítve lengedeznek arcája körül.

Azonban egy új zörrenés támad a vízben. Tekintetei oda sietnek, és a folyamnak közepén egy örvényt lát indúlni, erre szőke hajak jövének fel a vízből, azután egy leányábrázat, azután a szív és az emlők, és végtére a legszebb asszonyi termet, addig ahol a szemérem rejti el őtet.

Így hág az éjjeli nézőszínre lassanként egy nympha, vagy istenné. Ez noha csak tündérség és szemfényvesztés, még is úgy tetszik, hogy egy azon Sirenek közűl, akik ennekelőtte a veszedelmes Tyrrhenumi tengert lakták; s nem volt kevésbbé szép ábrázatja sem kevésbbé édes szavának hangja; így énekelt, és a levegő, és az ég gyönyörködve függének felette:

Ó ifjak, ne engedjétek lelkeiteket a hiúságos és álnok dicsőségtől megfogatni, valameddig az életnek tavasza és fris rózsák virágzanak orcáitokon. Balgatag az, aki a gyönyörűséget futja. Egyedűl az a bölcs, a ki az örömöt hajházza és esztendeinek virágait annak idejében szedi. Ezt kivánja a természet.

Foly az idő, valamint a magasról leomló és soha vissza nem forduló patak. A vitézség és borostyánok csak üres nevezetek. A hír, mely titeket, kevély halandók, mint va-

lamely édes hangzat megbájol, nem egyéb álomnál, vagy az álom árnyékánál, melyet minden szelecske el tud széleszteni.

Gondok nélkül nyugodalomban éljen a test örömeit, bízvást engedjen gerjedelmeinek. Felejtkezzetek el a régi kedvetlenségekről, ne gondoljatok a nyomorúsággal terhes jövendővel, ne féljetek habár az ég dörög, vagy villámlik is, fenyegetődjék az, tüzeljen az amint tetszik: ez a bölcsesség tanítása, ez a természet szava."

Ilyen édesen zengő szavakkal álomba szenderí i az álnok az ifjat. Lassanként érzékenységeibe csúsz az álom, és oly erőt vesz rajta, hogy se a mennydörgés, se egyéb akármi a halálnak ezen nyugalmas képét meg nem háborítja. Előlép most leshelyéből az álnok tündér, és bosszút lehelve hozzá közelít.

De minekutána reá függesztette tekinteteit, és látá békés pihegéseit, és noha béhúnyt de még is mosolygó szemeit; (mi történik, ha majd ébren látandja őtet?) habozni kezd, és tartóztatja magát; továbbá oldala mellé ereszkedik, és őtet szemlélvén csillapodni érzi fellobbant haragját. Úgy függ kellemes ábrázatján, mint hajdan Narciss a kútfőből visszasugárzott képén.

Meleg verejtékeit leplével szelíden felitatja, és a nyári égnek hevét gyenge legyezéssel enyhíti. Így olvasztják fel a zárt szemeknek alvó szikrái (ki hinné azt?) a jeget, mely szíve körül oly kemény volt mint a gyémánt; és így válik a harag szerelemmé.

A virágzó violákból, liliomokból és rózsákból, melyek e szép vidéket illatjokkal bétöltötték, könnyű de erős láncokat font nyakára, karjaira és lábaira tekergeté, és így tartá fogva őtet. És midőn még alszik, egy kocsira fekteti és felragadván magát, a levegőn keresztül az ég felé emelkedik.

De sem országába Damaskusba, sem oda, ahol vára a vizeken van épűlve, vissza nem tér: hanem elrejti magát, féltvén kedves ragadományát, és szégyenlvén szerelmét, a világnak határán kivűl azon végtelen tengerbe, ahová kevés, vagy semmi gálya se jut partjainkról; és a boldog szigeteknek egyikét választja magának lakhelyűl.

Itt egy hegynek bércére kiszáll, mely puszta és az erdőktől setét; és bűbája által oldalait betölti hóval; bércét pedig kiesen és zölden hagyja, és egy tó mellé egy nagy várat varázsol.

A szeretője véle egy örök tavaszban buja és szerelmes életet él. Ezen távollévő

és rejtett fogházból kell néktek kiszabadítanotok az ifjat, és meggyőznötök a félénk féltőnek őreit, melyek a hegyet oltalmazzák. Se segedelem, se vezér nélkül nem fogtok szűkölködni.

Mihelyt kiszállatok a vízből, egy aszszonyra akadtok, tekintetére fiatal, de esztendeire nézve koros; meg fogjátok ismérni őtet homlokára tekeredett hosszú hajáról, és hímes ruhájáról. Ez sebesen általvisz benneteket a magas tengeren, mint a sasszárnyak vagy villámok; és nem kevésbbé lesz visszatéréstekben is kalauztok.

A hegynek alján, ahol Armída lakik, sárkányokat fogtok süvölteni hallani, az ébereket hátok töviseit felborzasztani, és a medvéket és oroszlányokat mély nyeldeklőjöket feltátani, látni fogjátok. De én egy vesszőt fogok nektek adni, melynek látására rettegni fognak tőlletek, félni csak közelíteni is hozzátok. De azután a hegynek bérce felé nagyobb lesz a veszedelem.

Itt egy forrás serked, melynek habjai oly tiszták és ingerlők, hogy azok látása szomjuságot gerjeszt; de hideg kristályokban titkos mérget rejtenek, melynek munkálása veszedelmes. Egy kis korty ezen tiszta vízből is a lelket megrészegíti a gyö-

nyörűségekkel; és azután kacagásra kiszti az embert, mely végre annyira erőlteti az embert, hogy halva a földre terül.

Ezen halálos folyamba ne mártsátok ajakaitokat; és el ne hagyjátok magatokat csábítani azon étkektől, melyeket drágán elkészítve a zöld parton találni fogtok, se azon álnok nympháktól, akiknek szavok buján hizelkedő, és tekintetek teli mosolygó kegyelemmel. Érzéketlenek legyetek tekinteteik és mézes szavaik eránt, és bizvást menjetek be a magas kapukon.

Ott egy fal-labyrinth vagyon, hol a falak ezerfelé csavarodva ezernyi kerületeket formálnak, de azoknak tőlem veendő rajzolatja után el nem fogtok tévedni. A kerületnek közepén egy kert fekszik, hol minden ágból szerelem láttatik lehelleni. Itt fog a bajnok és szép tündér a fiatal zöld fűnek kebelében feküdni.

Mihelyt Armída kedvesét elhagyván távozni fog: legottan mutassátok meg magatokat Rinaldónak, és tartsátok szemei eleibe a gyémánt paizsot, melyet néktek adandok, hogy benne tükrözze magát, termetét tekintse, és a lágy ruhát lássa, mely körűlötte úszik. A szemérem és harag ezen tekintet-

nél ki fogják úzni kebeléből nemtelen szerelmét.

Nincs már egyéb mondani valóm, hanem, hogy bátorságosan járhattok, és a labyrinthnek legtitkosabb részeibe béhathattok, mert semmi bűbájos hatalom nem fogja késleltetni pályátokat, vagy gátolhatni utatokat. Önnön Armída — ilyen erővel birtok — se láthatja előre érkezésteket.

Épen oly bátran jöhettek vissza is lakásából. De az álomnak órája már elérkezett, és néktek korán kell kelnetek.“ Így szólott a jó öreg, és azután egy szobába vezette őket, ahol az éjjelt töltenék. Vídám kedvvel és gondolatokkal tele vála meg tőllök és nyugodalomra bocsátkozott.

Második ének.

A napnak szép fiatal sugára a földnek minden állatit már foglalatosságra ébreszti: midőn a bölcs a két bajnokhoz jövén, nékik a rajzolatot, a paizsot és a vesszőt adá. „Készüljetek a nagy útra, úgymond, minekelőtte a már közelgető nap felkél. Itt van minden, amit igértem, ami Armída tündér mesterségein kikap.“

Ők már felkelének, és erős tagjaikat fegyverbe öltöztették, és az öreget követvén olyan utakon menének, melyeket nap nem ér. Ugyan azok voltak, amelyeken jöttek. Minekutána a folyónak ágyához jutottak; így szóla hozzájok az öreg: „Barátim! én búcsút veszek tőletek: szerencsésen útazzatok!“

Alulról a folyóba jőnek, és a víz szelíden feltolja és fenhordja őket, mint a könnyű ágat emelni szokja, mely az erejétől

levonattatott; és a vizes partra szállítja őket. Innen megláták az igért kalauzt; egy kis csónakot látának, és annak kormányán a győzhetetlen szüzet, aki vezérleni fogná őket.

Haja a homlokán függött le, szemei tetszők, nyájasak, és nyugalmasak, és ábrázatja hasonlít az angyalokéhoz az égben, annyi fény láttatik benne égni, és világítani. Ruhája majd kék majd piros, és ezerféleképen változtatja színét, úgy hogy mindenkor másként látszik valamikor szemléltetik.

Így ragyogtatja néha a nap különféle színekkel a szerelmes galamb nyakának tollait: majd egy égő rubinokból, majd zöld smaragdokból álló gyöngynek látszik; s most minden szín egybe olvad, és ezerféleként kellemesek nézni.

„Jöjjetek be, monda ő, ti szerencsések, ebbe a hajóba, melylyel bátorságban juttok által a tengeren. Minden szél kedvére fúj, a veszély csendes, és könnyű minden terh nekie. Az úr, aki bőven osztja a kegyelmet, külde engem néktek kalaúzúl.“ Így szólott, és a hajót oztán közelebb tolá a parthoz.

Minekutána bélépe a vitéz pár, megindúl és a folyamnak engedi hajóját; kiterjeszti a vitorlákat a levegőnek; a kormány-

hoz ül és erányozza útját. A folyó úgy megdagada, hogy mostan könnyen bírja hátán a hajót; és a hajó oly könnyű, hogy minden egyéb víz is elbírhatta volna, habár az esőtől nem nőtt volna is.

A természeti szokáson kivül sebesen hajtják a szelek a part felé a vitorlákat; a folyam a habtól megfejéredik, és hasíttatván zúgni hallatik. Most tehát partra érnek, oda ahol a folyónak egy nagyobb öbölben futása megcsillapodik, és a tengernek széles örvényeibe elöntetvén, vagy semmivé válik, vagy többé meg nem jelenik.

Alig érinté meg ez a csudálatos hajó az épen háborgó tenger kezdetét, legottan eltűntek a fellegek, melyek záporral valának terhesek. A szelíd levegő a hullámok hegyeit rónává teszi, és csak aprón fodorja a szép égszín öblöt; és a menny oly édes vídámsággal mosolyog, hogy vídámabbnak még soha se láttatott.

Négyszer jelene meg nékiek napkeletben a nap, mióta megindúlván, szünet nélkül vitettek a víz hátán, és midőn ötödször ismét újúlni kezd hátok megett a nap — a hajnal épen hinteni kezdé sugárait, és gyöngyeit — távolról a homályban egy hegyet látának, mely bércét a felhőkben rejté el.

Tovább azután közeledvén, minekutána minden felhő eltávozott, a hegyet egy pyramishoz hasonlítani láták, teteje felé karcsú és közepe testes volt; és néha oly párát okádott, mint az, mely az Encelados oldalán fekszik; melynek természete nappal füstölögni, és éjjel lánggal gyújtani az egeket.

S íme! végtére egyszersmind több szigetekre is találnak, más menedékesebb, és nem annyira felnyúló tetőkre. Ezek a boldog szigetek valának: így nevezé azokat az előidő, melyekről azt hitte, hogy oly áldottak, hogy ott a föld míveletlen termeszt gyümölcsöt; és a szőlőtőkék míveletlen hozzák az édes gerézdeket.

Az olajfa virágzik, a szélvésztől háborítatlan; hogy a tölgyekből, azt mondák, méz szivárogna, és hogy az eleven vizek kellemesen csörgedezve folynának le a hegyekről és patakokká válnának. A híves szellők és hűs harmatok úgy mérsékelnék a verőfényt, hogy semmi hévség se volna alkalmatlan; ezen helyre helyhezteté az Elysium mezejét, és az üdvezült lelkeknek boldog lakását.

Ide ér most vélek a leányzó, és így szól hozzájok: „Most már nem messze vagytok pályátok végétől. Most a boldog szigeteket szemlélitek ezen helyekben, melyekről oly

nagy, de bizonytalan hírek futa modnak hozzátok. Igaz, hogy termékenyek, kiesek, és gyönyörködtetők, mindazonáltal még is sok toldatik az igazsághoz.“ A beszéd közt közel jutott ahhoz, mely első a tíz közül.

Amidőn Károly így szól: „Szűz leányzó, ha a nagy szándék, melynek véghez vitelére vezérelsz bennünket, megengedi: engedd meg, hogy kihágjak a szárazra, hadd láthassam ezen ismeretlen partokat, az embereket, hitbéli szokásokat, és mindazt, amit nékem egy bölcs férfiú irígyelhessen. Miként fog az örvendeztetni, ha másnak a látott újságokat elbeszéllhetvén, mondhatom: én ott valék.“

Felel a szűz: „kérésed méltó reád; de mit tehetek róla, ha szép kívánságodat az égnek szoros és általháthatatlan végezete ellenzi. Mert még nincs itt az idő, melyet az ezen helyek homályban maradásának határjává rendel vala; és néktek nem szabad világtokat a mély Oceánról tudósítani.

Néktek kegyelemből, a hajósoknak minden szokásai és mesterségei felett, megengedtetett ezen vizeken által evezhetni, és ott kiszállhatni, ahol a bajnok bé van zárva, és őt a világnak másik felére visszavinni. Ezzel elégedjetek meg; magasabbra vágyni ke-

vélység volna, és annyi mint magát a sor ellen szegezni.“ Itt elhallgata és már sülyedni kezdett az első sziget, és a többi emelkedni.

Megmutatá most nékiek hogy valamenynyi egy hosszú sorban napnyugot felé feküsznek és szinte hasonló tengerköz választja egymástól valamennyit. Hétben közzűlők kunyhókat, mívelt földeket és egyéb nyomokat láthatni, hogy emberek lakják: három közzűlök pusztán, sivatagon feküsznek, és a vadállatoknak a hegyekben és völgyekben szabad lakhelyek vagyon.

Egyikben azon puszták közűl egy rejtett hely vagyon, ahol a part megkanyarodván két hosszú szarvat nyújt és azok között egy széles öblöt tart rejtve; és egy kőszikla egy kikötő helyet formál, mely előtte nyúlik fel, és a folyamnak, mely a tengerből arra hömpölyög, hátat fordít s azt megtörvén, oldalt bocsátja. Itten és túl, két nagy bércek tornyoznak, és a hajósoknak jelűl szolgálnak.

Alatt csendesen fekszik a tenger, és semmi szélvész sem jut hozzá; fenn egy setét rengetegekből álló árnyékos lakhely van, melynek közepén mélység nyílik, repkénynyel benőve, ahol magas szálfák boltokat hajtanak, és ahová édes patakok zuhogva hömpölyögnek. Itt sem kötél, sem vasmacska

nem tartóztatja a fáradt gályákat. Ezen magános és nyugalmas vidékbe vevé magát a tündérleány, és öszveszedé kiterjedett vitorláit.

„Látjátok, így mond tovább, a magas várat, mely fenn a hegynek tetején épült! Itt éli a keresztény hitnek oltalmazója tunyaságban és bujaságban, játékok és nyájasságok közt napjait. A felkelő naptól vezéreltetvén fel fogtok a magasra hágni, de ne essék nehezen ez a késedelmeskedés; mert minden egyéb óra, a reggelin kivűl, kedvetlen volna.

A még tiszta napvilágnál még elballaghattok a hegyig.“ Itt elhagyák a nemes kalauzt, és a kivánt partra léptek. Az út, mely a hegyhez vezete, oly szelíd volt, hogy lábaik el nem fáradának; és midőn már oda érének, a nap még magasan állott a tenger felett.

Látják, hogy kősziklarepedéseken és kődarabokon hágva juthatnak a hegynek magas kevély bércére, és hogy addig minden út hóval és zuzmarával van fedve, fenn pedig fű és virág nőtt. Ősz állán e hegynek zöld szakál lengett, és a jég hive a liliomoknak, és gyenge rózsáknak; ennyire erőt vett a bűbáj a természeten.

A két bajnok a hegynek folyója mellett egy magános helyen maradnak; és midőn a nap, az arany világnak örök forrása, a menynyet új sugárokkal élesztette, felkelének, és tűzzel és szívvel teli tovább folytaták útjokat. De itt, nem tudom honnan, egy éktelen szörnyű tarka kígyó jön elő, és elállja útjokat.

Arany taraját és fejét felnyújtja, nyaka haraggal dagad, és szemei égnek; hasával az utat takarja, és mérget és füstöt lehell. Majd öszvetekeredik, majd pedig elnyújtja öszvezsugorodott testét, és tovább csúsz. Így áll ez őrt az úton, de a bajnokok útját meg nem gátolja.

Károly már kivonta kardját, és reá rohana; de a másik megszólítja: „tehát ezen fegyverrel akarod meggyőzni?“ és az arany vesszővel a levegőbe vág, úgy hogy a szörnyeteg hallja a sujtást. Megréműlvén ezen hangtól, hirtelen szaladásnak ered, szabadon bocsátja őket, és elbújik.

Valamivel magasabban fenn egy kegyetlen oroszlány várja őket, és ordít; szilaj tekinteteket szór maga körül, felborzasztja serényét, és feltátja torkos nyeldeklőjének szörnyű barlangját, farkával csapkodja magát, és haragot főz. De alig mutattatván

meg nekie az arany vessző, már is megmereviti egy titkos réműlés vele született bátorságát szívében, és szaladásra kiszti.

Sietve folytatják tovább útjokat. De most egy rettenetes hadba ütköznek, mely szavokra, mozdúlásokra, és alakokra nézve különféle viaskodó vadakból áll. Minden szörnyeteg, mely a Nílus és Atlas közt bolyong, amit Hercynia kebelében rejt, és amelyek a hyrkániai rengetegekben tartózkodnak, itt öszvegyűlve látszik.

De ezen rettenetes és számos had se állhat ellent a két bajnoknak: sőt, hallatlan csuda! egy kis suhítás, és a vesszőnek tekintete elszéleszti azt. A most már diadalmas bajnokok a hegynek hátát ellentállás nélkül megnyerék, csak a jég és az ösvények meredeksége hátrálja valamennyire útjokat.

Minekutána a havon általgázolván, a szirtes és meredek helyeket hátra hagyták: szép langyos tavaszi levegőbe jutóttak, és a hegy tetején egy nyílt téres mezőt, rónaságot találtak; változatlan, mindég fris és illatos szellők lengedeznek itten; úgy mint másutt, itt soha se szenderíti, vagy éleszti lengedezéseket a napnak külömbféle mozdúlása.

Úgy mint másutt, itt a hideg és hévség

felleg és derűlés itt nem váltják fel egymást: a mennyet mindég a legtisztább fény borítja, soha se gyullad meg, se meg nem fagy; és a mezőnek füvet, a fűnek virágokat nevel, a virágoknak illatot ad, és a bokroknak árnyékot. — A tó mellett áll a roppant vár, és bélátja a környüllévő hegyeket és vizeket.

Elérvén a magasságot, a bajnokok tikkadtaknak érzik magokat, és lassabban ballagnak ezen virágos úton, és néha meg is állapodnak: midőn egy patakot látnak a kőszirtből lefelé omlani, és egy érből ezerfelé csapdosva, a füvet cseppekkel áztatni, mely őket arra kínálja, hogy lehelegő ajakaikat nedvébe mártsák.

Tovább a zöld partok közt egy mély csatornába gyűl a víz, és csergedezve fut az állandó gallyaknak árnyéka alatt, hideg és barna, de oly tiszta, hogy semmi ékeit se rejti el a fenekén; partjain magasra nyúlik a fiatal fű, és lágy és hűs pamlagot ajánl.

„Íme a kacagásnak forrása, és a patak, mely terhes halálos veszedelmekkel! — Itt meg kell zaboláznunk kívánságunkat és őrizkednünk. Zárjuk el füleinket ezen álnok Sirenek édes gonosz énekének.“ Így menének a vitézek tovább addig, ahol a kellemes folyó

egy nagyobb öbölbe áradván, egy tavat formál.

Itt a parton asztal vagyon, drága és finom étkekkel megrakva; és a tiszta vízben, nyájaskodva két fecsegő buja leányka úszik, akik majd egymás ábrázatját locsolják, majd pedig vetélkednek, ki jut elébb egy kijegyzett célhoz. Néha elbuknak, és oztán fejeket és hátakat ismét láttatják.

Ezen szép mezítelen leánykák valamennyire megindíták a két bajnoknak kemény szívét, úgy, hogy megállapodának őket nézni; ezek pedig folytatták örömjátékjokat. Egyik azonban feláll, és mellét mutatja, és mind azt ami inkább magához vonszsza a szemeket; többi tagjainak a víz szép leple volt.

Mint midőn a hajnali csillag harmatosan és csepegve kiszáll a folyamokból; vagy mint midőn az Oceánnak termékeny tajtékjából a szerelem istennéje lettekor kihágott: úgy jelene meg ez is; úgy csepegett a kristallnedv szőke hajáról. Továbbá elfordítá szemeit, hogy a két bajnokot láthassa, és öszvehúzá magát egészen.

És egy percenet alatt feloldá haját, mely fejének közepén egy csomóba vala fonva, mely oztán hosszan lenyúla és sürűen egy arany lepelként körülfolyá a lágy elefánt-

csontot. Ó mely gyönyörű tekintettől fosztattak meg! de nem kevésbbé gyönyörű az is, ami megfosztotta őket. Így a vízbe és hajba bújva, vídám kedvvel, de megrezzenve hozzájok fordúla.

Mosolygott, és pirúlt egyszersmind: és a pirúlásban még szebb vala a mosolygás, és a mosolygásban a pirúlás, mely gyengéded orcáját egész az álláig elborítá. Továbbá oly édes szavakat szólott, hogy azoktól kiki más meggyőzetett volna: „Ó szerencsés idegenek, kiknek megengedődött ezen magas boldog lakhelybe juthatni!

Ez a világ kikötőhelye, és itt érzetik a nyomorúságoknak enyhűlése, és az öröm, melyet az arany időkornak szabad népe zabola nélkül érzett. Itt most bátran lerakhatjátok fegyvereteket, melyekre eddig szükségtek volt, és a nyugodalomnak szentelhetitek ezen árnyékban; mert itt csak a szerelem bajnoki lesztek.

Édes csatapiac lesz ágyatok, és a lágy fű mezzőtök. Mi elvezetünk benneteket annak királyi tekintete elibe, aki itten szolgáit idvezíti. Ő azoknak választott szép számába fogad benneteket, akiket örömeire rendel. De elébb ne legyen terhetekre a port rólla-

tok ezen vízben lemosni, és ezen asztal étkeiből lakozni."

Így szólott az egyik; megegyező mozdúlásokkal és tekintetekkel kíséré a másik a kínálást: a miként a zengő húroknak hangja szerént, sebesen vagy lassan, a lépések igazítani szokták magokat. De a vitézeknek lelke kemény és siket ezen hitetlen hazug ingerlések eránt; és az enyelgő tekintetek és édes beszédek csak kivülről repdes körülöttök, és csak az érzeleteket legyezi.

És ha béhatis ezen édességnek egy része, melyből a kivánat csirázik: a fegyverekbe zárt okosság azonnal kiirtja azt, és a gerjedő kivánatot elvágja. Az egyik pár meggyőzve és szégyenbe hagyva hátra marad, és a másik búcsúvétel nélkül elmegyen. A bajnokok a palotába mennek: és a leányok lebuknak: elannyira szivellették a megvetést.

HARMADIK ÉNEK.

A roppant és gazdag palota kerék; és zárt kebelének közepében egy kertet rejt, melynek szinte kerítő fala egy kertet, mely szebb valamennyinél, amelyek a leghíresebbeknek tartattak. Köröskörül a lelkek szobákból egy labyrinthot építének: és ezen csalóka tekervénynek csavargó útjai között fekszik az általhathatatlan.

A nagyobb kapun menének ők be. Ezen igen nagy palotának száz kapuja volt; a kimesterkélt, ezüstből vágott, kapuk fénylő aranyból öntött sarkokon függtek. Szemeiket a vésett alakokra függesztették. Mert a munka felülmúlja a szert; több életet nem kivánsz, csak a szó hibázik; de még ez sem hibázik, ha a szemeknek hiszel.

A Herkules itten rokolyában láttatik a mäoniai leányokkal enyelegni. Ez a poklot ostromlá, az eget vivé, és most az orsót forgatja.

Ámor szemléli és neveti őt. Jole csúfolkodva az öldöső buzogányt viszi gyenge jobbjában, és az oroszlánybőrt hordja hátán, mely durvának tetszék a gyenge tagokra.

A másik félen egy tenger vagyon; tajtékzani látod kék síkját: a közepén két hadirendet látsz gályákból és fegyverekből, és a fegyverből villámokat lövelleni. Égnek az habok aranytól; és úgy tetszik, mintha az egész Leukate hadi tűzben lobogna. Itt Augustus vezérli a Romaiakat, és ott Antónius a Napkeletet: az Aegyptom-, Arábia- és Indiabelieket.

Azt mondanád, hogy a kiszakadt cykladiai szigetek a vízben úsznak, és a hegyek öszveütköznek a hegyekkel. Oly hatalmas az ütközet, melylyel ezek és amazok a tornyozó hajókkal egymásra rohannak. Már repülni látod a fáklyákat és nyilakat, és a szerencsétlen tengert új tábortól ellepetni. S íme! a győzedelem még egyik részre sem hajlik, íme az idegen királyné szalad!

És Antónius is szalad, és képes lemondani az uralkodásnak reményéről, melyre sóvárog. Nem! nem szalad! nem fél, ő a vitéz, nem fél! csak a királynét követi, aki szalad, és őt maga után vonszsza. Olyan embert látnál benne, akiben a szerelem, szégyen és

bosszú egy időben dühödik, aki hol a kegyetlen kétséges viaskodásra, hol a repülő vitorlákra tekint.

A Nílus szeglyukaiban oztán a királyné karjaiban a halált láttatik várni, és magát kemény sorsáért a szép ábrázatban való gyönyörködése által vigasztalni. Efféle képek valának a királyi kapuk érceiben vésve. Minekutána a két bajnok ezen kellemes tárgyakról szemeit elfordítá, bellebb menének a csábító lakhelybe.

Mint miként a Maeander görbe és bizonytalan partjai közt játszik és kétes folyással majd előre, majd visszamegy, ezen vizeket eredetéhez, amazokat a tengerbe hömpölygeti, és amidőn jő és visszatér összeütközik: úgy és még tévesztőbbek és csavargóbbak ezek az utak. De a rajzolat és leirás, melyet a bűbájos nékiek ada, feloldja a mesét, és mindent kifejt.

Minekutánna általverdődtek a tekervényes útakon: a kert vídám tekintetben nyíla meg nékiek. Egymásra tolongó folyamokat, szökő kristállokat, külömbféle virágokat és fákat, külömbféle zöldséget, verőfényes halmokat, árnyékos völgyeket, erdőket és hajló ernyőket, egy tekintettel adá a szemeknek elébe; és ami a szépséget és érdemet emeli: a

mesterség, mely mindent tesz, észre nem vétetik.

A rendet és helyheztetést csupa természetnek véled, úgy van a szeléd a vaddal elegyítve. A természet mesterségének véled, mely mulatságában követőjét játszva követi. Egész a levegőig terjed a tündérnek hatalma, a levegőig, mely a fákat virágoztatja; az örök virágzással öszve van kötve az örök gyümölcsözés, és midőn az egyik bújik, a másik már érik.

Azonegy törzsökön, ugyanazon levelek között vénhedik a füge a tenyésző füge felett. Egy ágon függ az arany és zöld, érett és éretlen alma. Buján ölelkezik a görbedett szőllő, és magasra nyúlik ott, hol a nap leginkább süti a kertet; itt virágzik a tőke, amott már arany színű égő gerezdekkel gazdálkodik, nektárral terhelve.

A zöld lombok közt vetélkedve énekelnek a kellemes madarak, és buján zengedeznek. A levegő susog, és a leveleket és habokat is, ahol beléjek akad, csacsogókká teszi. S ha a madarak énekelnek, akkor csendesebben lengedez: történet-e avagy mesterség, a harmóniás szellő, majd legyezésével kíséri őket, majd pedig felel dalokra.

A többi közt egy olyan repdes, melynek

szárnyai tarkák és orra bíbor színű; és nyelvét feloldván hangját úgy osztja ki, hogy szótagok válnak belőle. Ez ekkor oly mesterséggel kezde szólani, hogy ritka csuda volt. A többi elnémúlva figyelemmel hallgatá őtet, és a szelek a levegőben tartóztatták lengedezéseket.

„Ó nézd (e vala dala) a rózsát komoly és szűz szeméremmel bimbódzani, mely, félig nyílva és félig elrejtve, annál szebb, mennél kevesebbet mutatja magát! Íme! továbbá már bátrabban fejti ki kebelét, s nézd! most eped, és nem azonnak tetszik, nem azonnak, mely ennekelőtte ezer szépektől és szeretőktől kivántatott.

Úgy múlik, mint a nap elfoly, és amint múlik az ifjuság, és a halandó életnek tavasza; és soha sem fog megifjadni, sem virágzani, noha a május ismét visszatér. Szakaszszuk le a rózsát ezen napnak szép reggelében, mely majdan veszti vídámságát! szakaszszuk le a szerelem rózsáját! szeressünk most, midőn szerelmünk még viszontagoltathatik.“

Itt elhallgat; és öszvehangozva, mintha javallását jelentené, a madárkar ismét énekelni kezdi. A galambok duplázzák csókjokat, minden állat érzi a szerelmet, a kemény

tölgy, a szűz borostyán és az egész számos gallyas nem, föld és víz ízlelni láttatik a szerelemnek édes érzeményeit, és sóhajtozni.

Ezen szerelmes melodia és annyi sok ingerlő és édesgető gyönyörűségek közt találja magát állandóan a bajnokpár, és neki keményíti magát, a gyönyörűségnek csalogatásai eránt. S most íme! ernyőn bokron keresztülhat tekintete és látja, vagy látni gondolja, és — látja a szerelmeskedő párt, Rinaldót és Armídát; Armída a fűben — Rinaldó pedig Armída ölében.

Melyének nyílva leple és szabadon bocsátott hajával a nyári szél játszik. Eped szerelme gyönyörűségében, és szép verejték halaványítva még szebbé teszi gyuladott orcáját. Mint a sugár a vízben, úgy szikrázik egy mosolygó tekintet nedves szemében, búján reszketve szeretője felett függ. Ő, aki puha kebelében fekteté fejét, és most felemeli, ábrázat, ábrázat eránya-ban.

Ékes tekinteteit mohón legeltetve Armídán, olvasztja és emészti magát. Armída lehajol, lelkendez, és majd a szemekből szívja, majd az ajakokból szopja az édes csókokat. Ezen szempillanatban oly mélyen sóhajt Rinaldó, hogy azt gondolnád, most repül el lelke és hüvelyéből Armídába költözik. Rej-

tekből szemlélik a vitézek a szerelmes mozdúlásokat.

Az ifjúnak oldalán egy különös edény függött, egy világító sima kristall. Ezt Armída, felkelvén, szeretőjének kezébe adá, mint választott szolgáját a szerelem titkainak. Az mosolygó, ez lángoló szemekkel a különbféle tárgyakban csak egy tárgyat látnak: azaz övegben, Rinaldó pedig amannak vídám szemeiben tükrözi magát.

Az egyik boldognak leli magát ama' szolgálatjában, a másik is eme felett uralkodásában; Armída magában, Rinaldó Armídában. „Függeszd, mond az ifju, o függeszd reám ezen szemeket, melyekkel idvezítesz! mert a szépségednek igaz rajzolatja az én lángom. A kristallnál igazabb tűköre mellyem szépségednek és annak csudáinak.

Ó ha tudnád, midőn nekem megtagadod: minő gyönyörűség önnön orcádat nézni! tekintetedet, mely semmi egyébben nem gyönyörködik, idvesség és éléssel töltötted volna meg. A tűkör egy ilyen édes képet vissza nem sugározhat, egy kis öveg nem képes paradicsomot magában foglalni. A menny méltó tűköröd, és a csillagokban ábrázolhatod szép orcádnak vonásait.“

Armída neveté ezen beszédet, de meg

nem szűnt magát nézni; és szép munkáit folytatni. Minekutánna hosszú haját összetekerte, és annak pajkos hullámzását és kellemes helyhezeteit elrontotta: tehát a rövidebbeket fürtökbe göndöríté, és virágokat hinte rájok, mint aranyba égetve, és szép mellyének önnön szeléd líliomival öszvepárosította az idegen rózsákat, és bezárá a leplet.

Ily szépen nem terjeszti a kevély páva szemes tollainak pompáját, és ily szépen nem aranyozza és bíborozza Íris a fényfolyamban boltos és harmatos kebelét. De minden ékei felett szép az övé, melyet, mezítelenre vetkezvén se szokott levetni. Alaktalan valóságoknak testet adott, és midőn azt készítette, oly valóságokat elegyített öszve, melyeket elegyíteni senkinek sem engedtetett.

Szerelmes haragot, szeléd csendes vonogatózást, pajkos versengést, nyugalmas békét, mosolygást, szavacskákat, édes könnycseppeket, töredezett sóhajtásokat, harmatos csókokat: mindezen dolgokat öszveolvasztván, lágyan együvé önté, és azután lassú lángú tűzben megkeményíté, és így formálá belőlek a csudaövet, mely szép oldalát környültekeré.

Minekutánna végtére eleget szemlélé ma-

gát, engedelmet kért Rinaldótól, megcsókolá őtet, és elméne. Nappal közönségessen előjön, és bűbájos könyveiben nézi foglalatosságait. Rinaldó visszahagyatik; mert néki nincs megengedve másuvá menni, és idejét egyébütt tölteni; hanem a fák között bolyong, kivévén midőn Armída nálla vagyon. Mint egy szerelmes remete.

De midőn a csendesség és a homály az okos szeretőket ismét tolvajságaival kínálja, akkor az éjjeli boldog órákat egy fedél alatt töltik ezen kertekben. Most tehát, midőn Armída nagyobb dolgaihoz látván, mulatóhelyét ott hagyá, a bajnokok, akik fényes fegyverben öltözve a sűrűben rejteztek, felfedezik magokat Rinaldónak.

Mint a vídám paripa, mely a győzedelmes fegyvereknek fáradságos dicsőségétől elvonatván, gyalázatos nyugalomban a csordák közt szilajkodik, és zabolátlan nyargalódzik a mezzőkön, és ha oztán a trombitát harsogni hallja, vagy az acélt tündökleni látja, legottan nyerítve arra fordúl, és a csatapiacot, hátára a bajnokot óhajtja, és ütközni kiván:

Úgy indúlt meg az ifju midőn egyszerre szemébe tűnt a fegyvereknek villáma; ez az ő bajnoki égő bátor lelke úgy gerjedett fel ezen villámra, noha a puha életben ellan-

kadt, és a gyönyörűségben részegen szendergett volt. Előlép Ubáld, és elibe tartja a sima gyémánt paizsot.

Rinaldó a ragyogó paizsra veti tekinteteit; és meglátja benne, ki légyen, és lágyan, asszonyossan felékítve, haja, ruhája, kardja és mindene miként lehell édes illatot, és bujaságot; látja, hogy kardja, hallgatok mássáról, a nagy fajtalanságban asszonyi módra van oldalára kötve; látja, hogy úgy van béfoglalva, hogy inkább haszontalan ékességnek tetszik, mint vérontó hadi eszköznek.

Mint az ember, aki mély nehéz álmából hosszú ámúltsága után ismét magához tér: úgy tér itt ő is, magát szemlélvén, vissza magához. De tovább már nem viselheti önnön magának szemlélését. Tekintete leesik, és szégyen ragadja meg őtet, félénkké teszi, és alázva leveti őtet. A tengerbe merűlne, a tűzbe rohanna, és a földnek gyomrába bújna magát elrejthetni.

Most Ubáld szólani kezd: „Egész Ázsia és Európa hadakozik. Aki dicsőségre sóvárog, és az Istent imádja, most hadakozik Syriában. Egyedűl téged, o Berthold fia, téged rejt egy keskeny szeglyuk e világon kivül, tunyaságban. A világnak indúlása

egyedűl téged nem indít meg, választott bajnoka egy leánynak?

Minő nehéz halálos álom veve erőt vitézségeden? vagy minő alacsonság csábítja azt magához? Nossza rajta, a had és Godfried kivánnak téged; szerencse és diadalom várakozik reád. Jövel, győzhetetlen bajnok, hajtassék végbe a kezdett munka, és az istelen párt, melyet már megrémítettél, tapodtassék öszve, és verettessék földhez elkerülhetetlen szablyád által.“

Itt elhallgatott: és a nemes szívű legény nehány percenetig háborodva, szó és mozdúlás nélkül áll. De minekutánna a szégyen helyet adott a haragnak, az észnek azon hatalmas vívójának; és minekutánna új tűz borítá el orcájának pirosságát, mely most már jobban ég, és lángol: öszvetépé hívságos ékességeit, méltatlan pompáját, gyalázatos szolgaságának jeleit.

És maga sürgette az elmenetelt, kimenvén a tévesztő labyrinthnak fonásaiból. Az alatt Armída agyon verve találá a királyi kapuknak bátor őrjét. Elejéntén gyanakodni kezdett, azután eszre vevé, hogy szeretője el akar menni, és látá őtet, kegyetlen tekintet! hátat fordítani a kedves lakhelynek.

Kiáltani akará; „Kegyetlen! hol hagysz

magamat egyedűl? „De a fájdalom elállá útját a hangnak, úgy hogy panaszos szava keserűebben ese vissza a szívre. A nyomorúlt! egy az övénél nagyobb hatalom elrabolja most gyönyörűségét. Jól általlátja ezt: és mégis tartóztathatni gondolja őtet, és megpróbálja mesterségeit. Félre tévén bűbáját, az ingerlő és alázatossan könyörgő szépség által akarja őtet visszacsalogatni.

Utánna indúl, és sem a becsület, sem a szemérem nem képes őtet tartóztatni. Ah! hol vannak most diadalmi? hol dicséretei? Ezelőtt ő a szerelemnek tartományát kénye szerént ide s oda mozdítá, és amely büszke, oly megvető volt. Örömest szerettetett, és ő gyűlölé szeretőit; önnön magának tetszett, és magán kivűl csak szemeinek másokra munkálása tetszett nekie.

Most ellenben becsületlen, megvetve és elfelejtve követi azt, aki távozik, és őtet megveti, és szépségének megtagadott ajándékát könnyekkel iparkodik felékesíteni. Utánna siet, és sem a jég, se a kőszirtoknak göröngye vissza nem ijeszté gyenge lábait. Kiáltása előtte viszi a hírt, de ő el nem éri addig, míglen a bajnok a parthoz nem jutott.

„Ó te, kiáltá magán kivűl, aki magamnak felét magaddal viszed, és más felét el-

hagyod! vedd el az egyiket, vagy add viszsza a másikat is, vagy adj mindakettőnek halált. Állapodjál meg! ó állapodjál meg! hadd beszélljem el néked utolsó szavaimat, nem hozok csókokat, se nem kívánok, egy méltóbb nyerje azokat tőlled. Hitetlen, mitől félsz, ha megállanál?

Ubáld oztán megszólítá Rinaldót. „Uram! ne tagadd meg nékie várakozásodat. Szépségével, kérelmeivel, és könnyeivel jön ő elejbéd. Ki vitézebb náladnál, ha a Sireneket látván és hallván, meggyőzni tanulod? Így vesz az ész hatalmat az érzékenységeken, és maga magát vezeti.“

Erre megállott Rinaldó, és Armída lélegzet nélkül könnyeivel terhelve hozzá ért: szánakodásra indító volt, de még is sokkal szebb mint szomorú. Rinaldóra néz, reá függeszti tekintetét, de nem szól: vagy azért, hogy bosszonkodik, vagy hogy gondolkodik, vagy hogy bátortalan: a bajnok nem néz reá; és ha reá néz is, hát loppal és szemérmessen oldalla őtet.

Mint a jó éneklő, minekelőtte fenn hanggal, és harsányan kezd énekelni, kellemes cikornyákkal, gyenge hangokban a többinek elméjét harmoniára készíti: úgy Armída se felejti el szigorú bújában mesterségeit

és ravaszságait egészlen; elébb egy rövid zengzetet hallat sóhajtásokból, a lelket érdekelni, melyhez szólani akar. Azután így kezdé:

„Azt ne várjad, kegyetlen! hogy úgy kérjelek, mint a szeretők kérik egymást. Az voltunk mi egyideig. Ha te már az lenni nem akarsz, és már annak emlékezete is terhedre esik, hallgass meg engem, mint ellenségem: néha az ellenségnek kérelmeit is meghallgatjuk. Az, amit kérek, olyas, hogy te azt megadhatod, a nélkül, hogy haragodat egészen elfojtsad.

Ha te engem gyűlölsz, és abban kedvedet leled, nem akarlak kedvedtől megfosztani; bátran tápláld indúlatodat! igazságosnak tetszik az néked, és légyen úgy. Én is gyűlöltem a kereszténeket, nem tagadom, sőt magadat is gyűlöltelek. Én pogányságban születtem, és különbféle módokkal éltem uralkodástokat elnyomhatni. Üldöztelek, fogolylyá tevélek, és a hadtól messze, egy ismeretlen és távol lévő helyre vittelek.

Tedd ehez még azt is hozzá, amit nagyobb gyalázatodnak és nagyobb veszedelmednek tartasz: én téged megcsaltalak, és végh ez vivém, hogy köztünk szerelem támadjon. Valóban gonosz csalárdság a szűz virágomat

leszakasztani engedni, és mást szépségem urává tenni; ezt, ami ezer régi szeretőknek jutalmúl megtagadtatott, egy újnak ajándékúl ajánlani!

Ez is csalárdságaim közzé tartozzék, és annyi vétkeimnek sullya arra bírjon, hogy tőllem megválván, a hajlékot elhagyjad, mely néked kevéssel ezelőtt oly kedves vala. Eredj tehát! evezz által a tengeren, viaskodjál és munkálódjál; irtsd ki hitünket; én itt arra kisztelek. Mit mondok? a mi hitünket! nem az enyim immár! én egyedűl vagyok híved, kegyetlen bálványom!

Csak az legyen nékem megengedve, hogy téged követhesselek; az ellenségnek is csekély kérelem ez. A lator vissza nem hagyja zsákmányát, a diadalmas beköltözvén, a foglyokat hátra nem hagyja. A had engem a többi prédáid között lásson, és a többi dicsőítések közzé, melyekkel tiszteltetni fogsz, függelékűl még az is adassék, hogy te a megvetőt megvetetted, amidőn oztán kézzel mutassanak a megvetett rabnéra.

Megvetett rabné! de kinek is tartom még meg ezen hajakat; midőn te azokat már semmire valónak tartod? Lenyírem, a rab nevezet alatt rab-látszatot is akarok magamra venni. Téged foglak követni az ellenséges

viadalba, midőn az ütközetnek tüze leginkább dúl. Ó van nekem szívem, van nekem erőm, melyek elegendők arra, hogy paripáidat vezethessem, és lándzsáidat hordozhassam.

Az leszek, ami néked leginkább fog tetszeni, paizsviselőd, vagy paizsod. Soha se fogom magamat kémélleni védelmezésedre. Ezen mellyen, ezen mezítelen nyakon hassanak előbb keresztül a fegyverek, minekelőtte téged érjenek. Talán egy vad barbár se lesz oly kegyetlen, hogy téged akarjon találni, hogy engem meg ne sebhessen, és a bosszúnak, akárminő légyen az, örömét a megvetett szépségnek engedje.

Én nyomorúlt! hát még mire tartok számot? még most is megvetett szépséggel dicsekszem, amely semmit sem nyer.“ Még többet akara mondani, de a könnyek félbe szakasztották, melyek úgy omlottak szemeiből, mint valamely forrás a hegynek kősziklájából. Azon iparkodik, hogy könyörgő helyhezetben jobbját, vagy ruháját megragadja, de Rinaldó visszalép; ellent áll és győz; és a szerelem benne az bémenetelt és a sírás szemeiben a kimenetelt zárva találja.

A szerelem bé nem hat, régi lángját kebelében megújjítani, melyet az okosság el-

oltott, ezek helyett még is utat talál a szánakozás, a szerelemnek kísérője, noha szeméremmel, de mégis úgy megindítja őt, hogy nehezen fojthatja el könnyeit. De mégis magában tartja e gyenge indúlatot, és tehetsége szerént tetteti kivül magát.

Rinaldó oztán így felel: Armída, te nékem sok bút szerezél. Ó vajha úgy amint akarnám, meg tudnálak szabadítani azon szerencsétlen indúlattól, melytől lelked gyúladoz. Én nem gyűlöllek, se nem haragszom reád; nem kivánok bosszút, és nem forgatok bántást eszemben; se rabom, se ellenségem nem vagy: te hibáztál, igen, és általhágtad a határokat, mind a szerelemben, mind a gyűlölségben.

De mindezek emberi mindennapi vétkek, és megmentenek a hit amelyben születtél, nemed, és ifjuságod: én is részes vagyok a vétekben; és ha én sem akarom, hogy a bocsánat nékem megtagadtassék, hát én se kárhoztathatlak tégedet. Víg és szomorú időkben minden becsülettel és édes gyönyörűséggel fogok róllad emlékezni. Én leszek lovagod, amennyire az ázsiai háború, nevem, és vallásom megengedik.

De itt most vége szakadjon tobzódásunknak, és néked se tessék gyalázatunk; a vi-

lágnak ezen árva határiban maradjon eltemetve annak emlékezete: Európában, és a világnak többi részeiben csak tétemenyim robajja alatt hallgattassék az el. Ó ne kivánd, hogy szépséged, érdemed, és királyi nemed megfertéztessék!

Maradj vissza békességben; én megyek. Néked megtagadtatik véllem jönni: aki engem vezérel, az ellenzi. Maradj, vagy végy egy más szerencsés útat, és, mint egy okos, engeszteld meg kivánatidat." Azonban hogy így beszélle nékie a bajnok, ő nyughatatlanságában helyét nem találja; egy darabig őtet már megvetve és szilajon szemléli, végtére szidalmakra fakad.

„Téged nem Sophia tenyésztett, sem atticus vér nem nemzett: téged a háborgó tenger, és a fagyos Kaukazus hozott a világra, és egy hyrkániai tigris emlője szoptatott. Mit titkolom immár? a hideg ember legkissebb emberi érzeménynek jelét sem adá. Elváltozott-e színe? fájdalmim tekintetére megnedvesült-e szeme? vagy csak egyszer is sóhajtott-e?

Minő dolgokat hallgatok el, és minőket említek? Ő nekem enyimnek ajánlá magát: és távozik, és elhagy engemet, mint a nemes szívű diadalmas elfelejti a bűnös ellenség-

nek bántásait és megbocsájtja a kemény vétkeket. Íme! miként osztja tanácsát! Íme az erkölcsös Xenokrates miként predikál a szerelemről! Ó egek! ó istenek! miért tűritek el e semmire kellőket, és oztán villámitokat mért szórjátok tornyaikba, és templomaikba?

Menj csak kegyetlen, ezen békével melyet nekem hagysz; menj tehát, csalárd. Nem sokára mint mezítelen lelked, mint követő árnyékod elválhatatlanúl nyomodban leszek. Új fúria lévén a kígyókkal és fáklyákkal épen úgy foglak kínozni, amint szerettelek, és ha a sors megengedi, hogy a kőszirtokat és habokat elkerülvén, partra jutsz, és viadalba szállasz:

Akkor, gonosztevő bajnok, véredben az elestek között fetrengve, megfizeted kínaimat. Utolsó hörgésednél Armídát gyakran fogod nevezni; ezt hallani reménylem.“ Itt fogyni kezde lelke a gyötrődőnek, és ezen utolsót már ki nem tudá egészen mondani, hanem elájulva lerogyott, hideg verejték önté el, és béhúnyá szemeit.

Bézárád szemeidet Armída; a fösvény ég irígylé kínaidnak a vígasztalást. Nyomorúlt, nyisd fel azokat! hogy láthasd ellenséged szemeiben a keserű könnyeket.

Ó ha őtet hallhatnád! Ó mely kellemessen enyhítene fohászkodásának szellete! Ad ő amennyit adhat: bús ábrázattal, te nem hiszed azt, veszi tőlled utólsó búcsúját."

Mit fog ő most? el merje-e őtet a száraz homokon élet és halál közt hagyni? Tetszetőssége és gyengesége visszavonszá őtet: a kemény szükség véle ragadja őtet. Elmegy, és a könnyű szellők megtöltik kalauznéjának fürtjeit. Az arany vitorlák repülnek a magas tengeren; ő a partra utána tekint: és íme! a part elrejti magát.

Armída, minek utánna ismét magához tért, amennyire láthatott, mindent némának és pusztának talált. „Tehát csakugyan mégis elment, mondá, és engem itten életem veszedelmében elhagyhatott? Egy percenetig se késett? végső esetemben legkissebb segédet se nyújtott az árúló? És mégis! még most is szeretem őtet? és én mégis bosszútlan siránkozok e parton, és még leülök?

Mit keresnek még nállam a könnyek? tehát nincsen más fegyverem, nincs más mesterségem? Hah! még is követem őtet, a hitetlent; a pokolnak örvényei el nem fogják őtet előlem rejteni, és az ég nem lesz menedékhelye. Már utól érem őt, megragadom és kiszakasztom szívét, és felakasztom

tagjait az irgalmatlanoknak példájokra. Mester ő kegyetlenkedésben, de meg akarom győzni mesterségében. De hol vagyok? mit beszéllek?

Boldogtalan Armída, akkor kellett volna kegyetlen lenned e kegyetlen eránt; — és bizony megérdemlette, hogy őt foglyoddá tegyed: késő harag gyullaszt most téged, és későn jutsz a bosszúhoz. Mégis, ha valamit képes elkövetni a szépség és ravasz ész, hát kívánságom nem fog munkálatlan maradni. Ó megvetett termetem! mert te szenvedtél sérelmet, tőlled is várom a nagy bosszút!

Ezen szépség legyen annak jutalma, aki azon átkozott fejet lenyesi. Ó szíves szeretőim! nehéz, de illendő munka kivántatik tőlletek. Én, aki nagy gazdagságoknak örököse leendek, én kész vagyok bosszúért jutalom lenni. Ha pedig méltatlan vagyok ezen áron megnyeretni: hát úgy, szépség, te haszontalan ajándéka vagy a természetnek.

Szerencsétlen ajándék, én téged megtagadlak, és gyűlölöm egyszersmind, hogy királyné vagyok, hogy élek, hogy valaha születtem; egyedűl az édes bosszúnak reménye tart még életben.“ Így dühödik haragjában töredezett szavakkal, és elszedi lábait a kietlen partról. Széjjel terjedett haja, szikrázó

szemei, meggyúlt ábrázatja lefestik, menynyire lépett legyen dühössége.

Minekutánna lakásába érkezett volna, iszonyú szavakkal háromszáz lelkeket hívott elő a pokolból. Az ég fekete fellegekkel borúl el, és egy szempillantatban elhomályodik a nagy örökös planéta; a szél üvölt, és megrázza a kőszirtes hegyeket. Már ordít lábai alatt a pokol. Amennyire a palota terjed, haragos süvöltés, ordítás, csikorgás és ugatás hallott.

Az éjnél feketébb setétség, melyben világnak egyetlenegy sugára se látszik, környüllepi azt, csak néha villámlik a mély setétségben. Végtére oszlik a homály, és a nap ismét lövelleni kezdi halavány sugárait, de a levegő meg nem vidúl, és a palota többé meg nem jelenik, legkissebb nyomát se láthatni, úgy, hogy nem mondhatnád: itt volt.

Mint midőn a levegőben a fellegek néha egy éktelen képet formálnak, de csak kevés ideig tart, minthogy a szél azt eloszlatja, vagy a nap felbontja; mint az álom eltűnik, melyet a beteg lát: úgy tűnnek a hajlékok, és csak a kőszirtek és az iszonyodás marada vissza, melyet a természet indított itten. Felül kocsijába Armída, melyet már készen

tartott; felemelkedik szokása szerént az egek felé.

A felhőkön ide s tova csapong, a levegőben villámoktól és háborgó szélvészektől környülvéve: általmegy a partokon, melyek más világrészében vannak, és az országokon, melyek lakosai ismeretlenek; visszahagyja Hercules oszlopait, és sem Itáliának, sem a szerecsenyek vidékeinek nem veszi útját; hanem a tenger felett kereng, míg a syriai partokra nem érkezik.

Innen nem Damaskusnak veszi útját, hanem kerüli az eddig elannyira kedvelt hazájának tekintetét: hanem azon sivatag partra irányozza kocsiját, ahol palotája a vízben áll, és minekutánna megérkezik, szolgáit és szolgálóit eltiltja magától, magános helyet választ, és habozva sokféle szándékok közt hánykódik; de nem sokára a harag erőt vesz a szemérmen.

„Felkerekedem mégis, mondá, minekelőtte az egyiptomi király mozdúlásba hozza napkeletnek fegyvereit. Minden mesterséget megpróbálok, és minden szokatlan alakba változni fogok: nyíllal és karddal dolgozni, magamat a leghatalmassabbnak ajánlani, és őket versengésre ingerleni; ha bosszúmnak csak egy részét hajtottam

is véghez, hát a becsület és (Rücksicht) elmaradhat.

Az uram és bátyám most már ne vádoljon engemet, és magának tulajdonítsa; mert maga akará így. Ő ingerlette a bátor szívet és a gyenge nemet olyan tetteményekre, amelyek nékie nem valók. Ő tett engem kóborló asszonynyá; ösztönözé merészségemet és elragadá a szemérmem zaboláját. Nékie tulajdoníttassanak mindazon méltatlan dolgok, melyeket szerelemből elkövettem, és haragból el fogok követni.“

Ezt tökélli magában, és sietve bajnokokat, asszonyokat, szolgákat és fegyvereket gyűjt magának; ízlését és királyi gazdagságait a pompás készületekben és ruhákban mutatja meg. Megindúl, se éjjel se nappal nem nyugszik, míglen oda nem jut, ahol a kereszténynek öszveszövetkezett ellenségei Gáza kies vidékében táboroznak.

ELEGYES VERSEK.

MÁSODIK KÖNYV.

BACSÁNYIHOZ.

Két ízben immár megragadá erős
Megtörhetetlen lelked az emberi
Nemzet felett mennydörgve forgó
Sorsnak örök kerekét, reménylvén

Hogy azt te majd oly útnak irányozod,
Amelyen a jót és igazat s nagyot
Sejtvén az ember, véli, hogy csak
Ott leli a bizonyos szerencsét.

Mindkétszer el volt járva, tiporva, s majd
Elfojtva léted, melyet az Alkotó,
Hogy a magyarnak messzefénylő
Csillaga lenne, azért teremtett.

S mind kétszer ó mint gyászola tégedet
Hullatva könnyét minden igaz magyar,
Kit nem vakít balvélemény, és
Aki neked nem irígyli fényed.

Mert van, ki, minthogy ő egyedűl maga
Napként egünkön nem ragyog, oly dühös,
Kaján, irígy, mint egy hyaena:
Marja harapja nevünk' fogával.

Megeshetik még: a dühös és irígy
Rést nem találván győzedelemre, majd
Egy skorpióként önmagának
Marja harapja be a halált még.

Nyugodj meg immár! hadd csavarogva, mint
Forgott eleddig, forgani e tekén,
Most jobbra, majd meg balra a sors
Vas kerekét, — de ne állj elejbe.

Az egyes ember bölcs lehet és okos,
Erős, szelíd s jó; ámde ha nemzeti
Testben tekintjük, durva, dölfös,
Oktalan és csapodár vad állat.

Gyermek valóban, s az maradand talán
Örökre minden nemzeti lélek; azt
Amit ma kedvell, tisztel és áld,
Megveti és letapodja holnap.

Vizsgáld, mi történt századok olta már:
Mindenkor úgy volt, mint ma van, és ha más
Formában is, mindég csak úgy lesz.
Egy az idő, valamint az ember. —

Egy nemzet ott, nézd, rozsda megette vas-
Igában él s nyög; most neki lobban és
Dühödve vérengezve tépi
S rázza le rabkötelét nyakáról.

S miért? — Azért, hogy a szabad és szilaj
Köznép dühével bírni hatalma nem
Lévén, magát új, s most aranyból
Vert rabigába, kötélbe fűzze.

Csak nézd, s itéld meg, mit teve Gallia? —
Valóban úgy tett, oly esze-veszve, mint
A békanép tett a regében:
Gólya királya megadta néki! —

Tökélletest nem szülhet az emberi
Gyarló teremtmény: föld pora istenit
Nem alkot; amit tett is eddig,
Legjava, bár csuda is, hiányos.

Nem tart, nem áll meg semmi örökre itt
A hold alatt: a szárnyas idő fia,
A csélcsap ember, nem szerez mást,
Mint vele és magaként halandót. —

Nyugodj tehát már! és ne keverd magad
A sorskeréknek régi nyomát soha
Nem hagyható vas küllejébe:
Felteker, és letapod külömben.

M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Repülj fel inkább lelked erős, merész
Szárnyával a sasként az egekbe, és
Onnan tekintvén a teremtést
Hajdani s mostani állapotban,

Beszélld el Árpád szép ajakával a
Magyarnak a jót és igazat s nagyot,
Szépet, dücsőt, melyet Te a sors
Könyveiben kijelelve láttál. —

Egykor talán majd gyáva galamb s buja
Veréb helyett is mind sasokat nevel
A változó ég, föld s világ itt; —
Akkor az álom igaz s való lesz.

Akkor talán egy jó, kegyes, és szelid
Lelkű király még önmaga oldja fel
Népét, kinek nem kell kötél már; —
Mert esze is zabolázni fogja.

G. FESTETICS GYÖRGY ÁRNYÉKÁHOZ

Nem élsz te, Árpád nagy fia, Festetics,
S azolta már nem füstölög áldozat
Oltárain hazánknak; azt mind
Önszeretet nyeli, és emészti.

Az, aki mindent, amiket általad
Cselekve látott, tenne, szegény; s kiket
A sors megáldott bő vagyonnal,
Átkai többnyire a magyarnak.

Ott nézzük: egy Dús! nemdenem elveszi
Szemünk világát a ragyogó napot
Testére öltözött halandó?
Angyala ez, hihető, hazánknak!

A csillag ott, mely szíve felett ragyog,
Csudára méltó emberi virtusok
Sugára lészen, s fennen égő
Szent szeretet tüze a hazáért?

Rútúl csalódunk! Mérge, szidalma ő
És átka, Árpád, a te erős karod
Szerzette égnek földnek. Őtet
A haza vég veszedelme szülte;

Nevelte több nagy jó magyar életét
S nevét eloltó vérbe merült idő;
Hizlalta ördögűl elárúlt
És kirabolt eleink vagyonja.

Értéke oly bő, hogy potyadékiból,
A gombaként már szerte meg új urak
Teremnek, akik csak kacagják
Szorgalom-adta csekély javunkat.

De bár sok, és nagy, még soha semmi nem
Fordúla ebből a haza és király
Javára: hívság, pompa, fény, füst,
És buja kények emésztik ezt meg.

Most nézzük azt ott: a feje oly üres
Mint szíve; semmit sem teszen ez; teli
Ládája pénzzel; bölcs s tudós ez;
Szívet is, észt is adó, mikor kell.

Nagy s messzeterjedt birtoka térein
Puffadva járván, legbaromabb barom,
Nagy erdejében legvadabb vad
Ő maga, e buta gazdag ember.

S mégis, ha fellép, mind süvegét szedi
Láttára a nép; és ha tanácsot ád
Úgy mint tekintetes kar és rend,
Bánja, ha senki sem áll szavára.

Az ott — temérdek földjei, erdei,
S jobbágyi zsírját egy fene vérszopó
Nadály szerint magába szíván,
Háta megé veti szép hazáját,

És mind azon sok szent kötelékeket,
Melyekkel emberléte kötözve van,
Természet és polgárszövetség
Által (az erdei vad koránt sem

Felejti honját s társait ily vadúl),
S a nemzet ügyét messze tekergi el,
S hivalkodásra vesztegetve
Költi el itt kizsarolt vagyonját.

A dőre ottan: majma bolondja más
Külföldnek; itten honja határi közt
Semmit nem esmer tűrhető jót,
Vagy idegen leleménynyel érőt:

Bódúlt fejében durva, goromba, rút
Az amit áldott földje hoz és ege:
A nemzet, ember, lelke, míve,
Nyelve, ruhája, szokása minden;

Sőt még te is, nagy s bölcs eleinknek e
Máig virágzó, s annyi veszélyt kiállt
Remekje, ó áldott szabadság!
Legjava emberi birtokunknak!

Az elfajúlt, és nem magyar ízletű
Gyümölcsöt a nem hív anya fajtalan
Ölébe egy külföldi oltá.
A buja kény terem ilyen átkot!

Hány ily ragyogvány környezi trónusát
Hazánknak, úgy mint csillagi közt nagyobb
Üstökkel és erővel áldott
Nemzeti ügyviselő hatalmak!

De nézzük őket rendre: mi hasztalan
Hiú teremtmény többnyire mindenik.
Gyalázat amit tesznek, amit
Nem cselekesznek, az is gyalázat.

Még amit eddig jót cselekedtek is,
Mind színre volt csak: nem haza, nem király
Volt tárgya annak; ők csak örvök:
Önhaszon, önszeretet rugójok.

Mert egy aranykulcs zsebre, kebelre egy
Csillag, kereszt, nagy fény, hatalom s erő-
Kísérte tisztség, pávafarkként
Fénykarimát ragyogó sereg cím,

Az, amiért ők, jót keveset tevők,
Gonoszszat annál többet: ezért, ha kell,
A nemzetet, hazát eladják,
És nyakokat rabigába hajtják.

De eljövend még egykor az óra, mely
Kérdést teszen majd: „Életed a haza
Javára, vagy vesztére volt-e?“
Mint kereséd, legyen úgy jutalmad!

MIDŐN
GR. REVICZKY ÁDÁM CANCELLÁR LETT.
1826.

„Jó s hű szív, egyenes lélek kell, s bátor igaz nyelv,
Hogy jól intézzem hív magyarimnak ügyét.“
Ezt gondolta Ferenc, s maga mellé vette Reviczkyt,
A jó s hív szolgát a szeretett Koronás.
Érdemet esmérő, s érdemjeles! éljetek együtt!
S éleszszétek fel Hunnia csünt javait.
Örvendezve reményeiben Tisza és Tokaj így zeng;
Viszhangozza Tihany, a Duna és Balaton.

ÓDA A RECENSENSHEZ.
TÖREDÉK.

Az elme és szív, gondolat, érzemény
Emelte a vad s oktalan állaton
Feljűl az embert; szívvel észszel
Szerze magának erőt hatalmat

Hogy a teremtést, mint ura s mestere
Bírhassa mindég. Gondolat! Érzemény!
Örök dicséret s hír tinéktek!
Títeket isteneinket áldunk.

Tí vagytok éltünk érdeme és becse;
Tí vagytok első kútfeje s eszköze
E földi létet boldogító
Minden igaz s gyönyörű javaknak.

Ez isteneknek papjai, szentjei
Bölcsek! tudósok! kiknek agyokban egy
Szebb nap világít, s kebleikben
Szép, finom és nemes érzelem peng
. . . . . .

CARAFFÁNAK EMLÉKOSZLOPA.

Vadnál vadabb, veszett gonosz, rút szörnyeteg!
Hazámnak átka! Nemzetemnek ostora!
Kit, — a magyart gyilkolni, s vérben veszteni,
Minthogy szabadságát szerette s nem hagyá, —
Vérengező pályádra Bécs bocsát vala!

Eperjesen felségesen hóhérkodál!
Apád veszett tigris, hyaena volt anyád.
Emlékezetben lészen átkozott neved,
Míg a világon pallos és hóhér leszen.

KÖZÉPSZERŰSÉG.

Középszerűség, vén leányként, gáncsokat
Készen talál mindenben amit el nem ér.

BÚNAK TERMÉSZETE.

A bú örökké bú marad,
Akár fakéregből, akár
Arany pohárból iszszuk azt.

NŐNEM HATALMA*).

Ama nemes szívbéli érzeményt,
Gyakorta minden virtusoknak kútfejét,
Annak tudása szerzi többnyire
A férfiban, hogy egy derék lelkes leány
Becsülni és szeretni tudja őt.

---

*) Az e című gnómát utóbb az itt közlött sorokkal kiegészítve találtam.

FÉRJVÁLASZTÁS.

Ketten jövének kérni a leányt, kinek
A fúrt agyú lelkes Themistokles vala
Nemzője: egyik a szerencsének fia,
Nagy birtokos, gazdag, de minden emberi
Érdemre nézve csak silány, s mégis kevély;
Másik szegény, de lelkes és becsületes.
Hamar kimondta válaszát a bölcs atya:
„Becsesb az ember énnekem, bár nincsen is
Sok pénze, mint a pénz, ha nincsen embere.“
S kedves leányát a szegénynek adta volt.

GR. FESTETICS GYÖRGYHEZ.

(A keszthelyi könyvtár albumába, május 10. 1811).

Ki nagy szívvel, nagy lélekkel
Csak a közjót tárgyozod,
S amit tudsz, bírsz, bő kezekkel
A hazának áldozod,
Nagy Hazafi! oly kész oly gyors
Megosztozni a jóban,
Te azt, amit rád mért a sors,
Megérdemled valóban.
Jeles vagy Te a nemzetben,
Mint a nap a természetben,
Ki jótétre nyugszik s kél:
Élsz míg csak egy magyar él.

A TYRANN POÉTA.

Diénes, a lelkes, jeles tyrann,
Félvén az ostorát morogva fájlaló
Nép közt gyakorta megjelenni, hogy
Elűzze a komor magány unalmait,
Végtére versirásra is fakadt,
Vélvén: hogy amily nagy király,
Poéta is szint oly jeles lehet.
S mint mindenik poéta, bár nem is király,
Jóknak találta. Ez bocsánandó hiba.
De néki, a tyrannnak, ez nem volt elég:
Mindenkitől tömjént, dicséretet csikart
Magának ő erőszak által is.
Éhes poéták, csélcsapó udvarnokok
Bal véleményének nagyobb erősb
Győzelmet és hitelt szereztenek.
Philoxenes, ki szíve, lelke és tüze
Által jeles poéta s ember volt, maga
Nem hagyta csak magát ama ravasz
Rablelkek által félre csábíttatni; és
Sem a tyranntól rettegő köz félelem,
Sem a királyi kegyetlenségnek gyakor
Példái arra kényszerítteni
Őt nem tudák, hogy a valót
Bátran ne merné vallani: —
Azt, hogy Diénes nagy s hatalmas egy király
Ugyan, de verses költeménye rossz,

És így igen kicsiny poéta csak;
De ami nem szégyen királyoknak soha.
A fürge vizslák ezt hamar, homlokhanyatt
Fülébe vitték a királynak. Ő maga
Kivánja ezt a vakmerőtől hallani,
S Philoxenest legott magához rendeli.
„Philoxenes! (mond a király) ha Aetnaként
Nem ád is elmém dithyrambokat,
Pindár nyomán repülni mégis mertem én;
Halljad s itéld meg versemet.“
Sokáig olvas a király. Philoxenes
Bátran kimondja: hogy nehéz, hibás
A verse, s költeménye helytelen.
Haragra fortyan a tyrann, s a vakmerőt,
Irígyet, (így vádolja mérge őt)
Legott setét börtönbe vetteti. —
A város, és minden lakos, sőt ami több,
Magának a tyrannak udvara,
Nagy és kicsiny, sajnálta a derék,
A lelkes és elmés Philoxenest,
S addig könyörgött a tyrannak, míg ez azt
Más nap szabadnak lenni engedé megint.
Tanulhatott, úgy vélte a tyrann,
A vakmerő, s megváltozott, s kétségkivül
Most már dicsérni fogja verseit.
Ily nagy poétának magasztalásait
Megnyerni, és egész világgal is
Tudatni égvén a tyrann, Philoxenest,

Barátit és udvarnokit
Magához öszvehívja mindjárt más napon
Ebédre, s megvendégeli.
Kedvez Philoxenesnek a király;
És amikor váltig lakoztanak,
Meg újra Pindárt, és Homert,
Verset, poézist emleget:
Furdalta néki oldalát azon hegyes
Vágyása, benn ragyogni a nagyobb
S jelesb poétáknak kicsiny, de oly dicső
Számában, és Philoxeneshez így beszélt:
„Hogy amit én tegnap neked
Poézisemből olvasék, nem tetszhetett,
Természetes; mert érni kell, hogy jó legyen
Minden gyümölcsnek, — agyvelőnknek is.
Ifjonta írtam azt: hibás tehát, mivel
Éretlen agynak költeménye volt.
Most halljad érettebb agyom költéseit.“
És amit ő költési közt
Legérdemesbnek gondola,
Philoxenesnek mind elolvasá;
És büszke önhittséggel, amire
Vendéginek magasztaló tekinteti
Adhattak ingert, végre ő azt kérdezi:
„Hát most ezek mint tetszenek?“ —
Tapsokra zendűl a nagy társaság;
Csudál, dicsér, magasztal és imád
Minden királyi verset, és teli

Torokkal azt kiáltja: „nem csak Aetna már
A birtokod; Parnassus is tiéd,
Te ember- és poétafejdelem! —
A gajdolók között csupán maga
Philoxenes hallgat vala.
„Philoxenes! te néma vagy? (mond a tyrann)
Holott tetőled kértem én itéletet?“ —
Philoxenes körűltekint: tekintete
Bátor s vidám: „Örök, vezessetek megint
Csak vissza (úgymond) engem, ahonnan jövék.“
Mennykő-megütve áll, remeg
Minden jelenlévő; — mosolygva a király,
Kit tiszteletre ránt Philoxenes
Viselte, mely a nagy csoport mindennapi
Természetétől ily nagyon külömbözik.
Egy ily erős szivet csudálni kénytelen;
És egy nemes, nagy érzelemnek ösztönét
Követve így szól: „Csak maradj Philoxenes!
S győződj' meg arról, hogy kicsiny
Poéta lévén a király,
Tyrann sem oly nagy ahhoz, akinek
Több lelke, szíve s emberérdeme.
Ezeknek itt szükséges a tyrann: neked
A jó barát: fogadj el annak engemet!“

VIOLA ÉS PIPACS,

VAGY:

HAMIS BARÁT.

Rege a magyar elöidőből két énekben.

1.

Hamis barát! legrosszabb rész,
A földön, hol ember él:
Nyomaiban vétek, átok,
Veszély, s gyakran halál kél.
Hajdankorból az agg rege
Mond erről egy esetet,
Az ármánynak büntetése
Itt vaksors nem lehetett.

2.

A Bakonynak vadonjában
A viszhangok felelnek,
Egy szirtes bérc tetejében,
Hol a sasok fészkelnek,
Felleng ég s föld között egy vár,
Uralva sok jobbágytól,
Látogatva vitézektől,
Áhítva sok szívvágytól.

3.

A vár ura Ráthold Ipoly,
Egykor bátor és erős
A keresztért viselt harcban,
Most már éltes, béna hős.
Pogány kardok- és dárdáktól
Megvagdalva, szurdalva,
Tért ő vissza, s él itt, ezért
Most is bosszút forralva.

4.

Életének egyetlenegy
Öröme szép leánya,
A viola szemű Kinga, —
Sok nősző vágy iránya.
Valójának szembetűnő
Kellemei s bájai
Csak nem régen fejlének ki,
S lőnek szívek lángjai.

5.

A szűz titkos magányban nőtt,
Mint erdei ibolya,
S szeme s szelídsége után
Neve is lőn Viola.
Csudatevő Máriákhoz
A hivő nép tömege
Foly csak úgy, mint Violához
Nősző urak serege.

6.

A várba fel, a várból le
Forrton forrván a vendég,
Hódolatok töményétől
Ráthold vára folyvást ég;
S ha Viola szemérmének
Némán pirúl rózsája
A hős apa szemvillogva
Ím ezt dörgi hozzája:

7.

„A vad pogány martaléka
Levék, amint látjátok,
S mint a szent föld nyomoréka
Szólok hát most hozzátok:
Leányomat nőül venni,
Látom, soknak szándéka,
De senki ne legyen hiú,
Csalfa remény játéka.

8.

Mert esküszöm égre földre,
S ég s föld örök urára,
Jehovára és fiára,
S kinos keresztfájára!
Az nyeri el leányomat,
S vele minden kincsemet,
Ki a pogány szerecsenen
Vérig bosszúl engemet.

9.

Ki legtöbb szent ereklyét hoz,
Sebem mérgét fojtani,
S legtöbb pogány vért onta ki
Bosszúm szomját oltani;
Az nyerendi leányomat,
S lakand Ráthold várában,
S leszen ura birtokinak
Szép Viola karjában."

10.

Mihelyt imígy nyilatkozék
Ráthold dörgő szavával,
Felhagyának az úrfiak
A töménynyel s myrrhával.
S amily népes, zajos a vár
Ráthold zordon szaváig,
Szint oly csendes, magányos most,
Puszta s komor sokáig.

11.

A nőszők letakarodván
A várból és köréből,
Egy fülelő viszhang hallja,
S kicsacsogja szirtéből
Amit ez s az beszéll vala
Reményt vesztett mérgében,
Látván, nem jut Violához
Szíve kicsinységében.

12.

„Nem kell! (úgymond egyik róka)
Sem oly gazdag, sem oly szép,
Hogy mondhatnám: hozzá képest
Minden más nő csak cserép.“
„A feltétel (mond egy másik)
Oly fellengő s képtelen;
Hogy, aki azt elfogadja,
Ha nem bolond, esztelen!“

13.

„Ha egy király tenné fel ezt,
Csudaszép leányáért,
S vele járó országáért,
S gyémánt koronájáért;
(Mond kacagva egy harmadik)
Nem csudálnám; de így hát
Csak tartsa meg a béna vén
Mind várát, mind leányát.“

14.

„Haha! (kiált egy negyedik)
Ész legyen itt tartalék:
Leányért még nem lesz testem
Kard- és dárda-martalék.“
„De én bizony! (mond egy vidor)
Vért ontok majd érette,
Buda vérét — bús torkomba —
Hol száz hölgy él helyette.“

15.

„Hallgassatok! (szól egy bölcsebb)
Violának nagy ára
Kever epét kebletekben,
Kivánságtok dacára.
Szálljatok, jobb, magatokba:
S Violát ne sértsétek,
Azért, hogy fennállásában
Kezét fel nem értek.“

16.

Kettő a hős, kit nem rettent
Ráthold vér- s harc-feltéte;
Sőt keblében erős szándék,
A feltétben részvéte.
Egyik Béla, Csák nemzetség,
Zabolcs vezér véréből,
Másik Vida, Gúthkelednek
Külföld-adta neméből.

17.

Elfogadom feltételed
Szép Viola kezéért;
(Mond Csák tűzzel) s megyek érte,
S néked ontni pogány vért.“
„Megyek én is, (úgymond Keled)
S mindenről, mit teendek,
Napsugárnál világítóbb
Bizonyítványt veendek.“

18.

„Istentől függ (sóhajtja Csák)
Jó s bal sorsa tettemnek;
S ha ott veszek, csak Viola
Lesz bánatja keblemnek.“
Ha megfelel a szerencse
Kivánatom lángjának,
(Mond Keled) hát én nyerem el
Kezét szép Violának.

19.

Csák barátom veszni készül:
Talán előérzet ez?
Engem erős remény biztat;
Vagy talán csak bajnokszesz?
Megosztok én barátommal
A világon minden jót;
Csak téged nem, szép Viola!
És a kora koporsót.“

20.

„ „Nem kivánom fejtegetni
Kebleteknek érzelmét:
Mert megfogtam, s mélyen érzem
Szavatoknak értelmét.
(Mond Viola szemlángolva).
Apám adja kezemet;
Azé lesz az, kinek adja;
Bírja, vagy nem, szívemet.

21.

Keled ! te jó szerencsédet
Bizonyosnak tartod már?
Legyen úgy, mint megérdemled,
Fájjon is az másnak bár!
Csák! mellednek bús hangzatja
Most is rezg még keblemben;
Néked azért azt kivánom,
Amit érzek szívemben.

22.

Legyen úgy, mint érdemeljük
Istenünknek irgalmát.
Vegye jó s rossz, mint keresi,
Tette méltó jutalmát.“ “
„Én eskümtől el nem állok,
Szívek rianjanak bár
(Morog Ráthold): bosszúlómra
Fejdelmi szerencse vár.“

23.

S megy a két hős, kevés magyar
Bajnok társaságában,
A csak nem rég magyar földön
Járt kereszthad nyomában
Melyet, bár rossz nevet szerzett
Néki Péter remete;
Most Bouillon Godfréd herceg
Rendben s díszszel vezete.

24.

Egy év jár el. Semmi híre
Sem Csáknak, sem Kelednek.
A szent harcból visszatérők
Ön tettökkel kérkednek.
Egyetlenegy hír jön onnan,
Mely a próbát kiállja :
Az, hogy Godfréd fővezér lőn
Jeruzsálem királya.

25.

Ráthold vára néma s csendes
Mint egy kőből rakott sír.
Ráthold morog néha, látván,
Hogy Viola gyakran sír.
Néha jön csak egy vén bajnok
Látogatni vén Ipolyt,
Kivel hajdan ifjusága
Bú s öröm közt együtt folyt.

MÁSODIK ÉNEK.

1.

„Dörgve forg a malomkerék;
Zúg, locsog gyöngy patakom,
Akkor is, hajh! zúgott, döngött,
Hogy megzörrent ablakom,
S én kijöttem; s elbucsúzánk!
S rá kötém zöld szalagom,
Ajkam csókot terem s nevel;
Ha megjön, mind rá rakom.“

2.

Imígy dúdol molnár Margit,
Egy piros szép, dajna lány,
Rengő keble, pipacs arca,
S ajka szinte szikrát hány.
Kupor, az ő szeretője,
Csák daliás dárdása.
Ég benn a vágy, hogy a vártat
Barna szeme már lássa.

3.

Dúdol Pipacs (csak ez neve)
Egy tölgy dombor tövében,
S naponként várt mátkájának
Kendőt szeg ott ültében.
„Ha Keled megjöhetett már,
(Okoskodik magában)
Mért nem Csák is?“ Megretten itt,
S a szó elfúl torkában.

4

Mert közel hall háta megett
A sűrűben zörrenést,
Lódobogást és prüszszögést,
Vas- és fegyver-csörrenést.
Felszökik, elfut, s beoson
Atyjához a malomba.
A molnár, egy bátor férfi
Előrohan ott nyomba.

5.

S előrobban három lovag,
Harcot viselt alakban,
Vérttel, karddal, és dárdával,
Páncélban és sisakban.
Kik lehetnek? nem tudhatni:
Mert vasrostély fedezi
Arcaikat. A legfényesb
Harsány szóval kérdezi:

6.

„Földi! monddsza: mi zaj zúg le
Ipoly úrnak várából?
Mit hirdetnek az érckürtök?
Mit értsünk e lármából?
Tor-e az fenn? vagy menyekző?
Máskor csendesb volt e vár.
Él-e Ráthold? és leánya
Tán kontyot is váltott már?“

7.

„Él még Ráthold, s leánya is
(Így válaszol a molnár)
És ez épen most vált kontyot
Bánatjában sírva bár:
Mert, kit jobban szeret vala,
Csák a harcban elesett,
S így nyertes a szerencsésebb
De gyűlöltebb Keled lett.“

8.

„Fel a várba! (mond a lovag,
Kit tarthatni elsőnek)
Tán kifogunk viszályain
A sorsnak és időnek!“
S felvágtatnak. De az egyik
Tartóztatja lovát még,
Látván, atyja háta megett
Dajna Pipacs miként ég.

9.

„Jó napot, szép Pipacs húgom!
Ne búj el, mert hiába:
Arcod (úgy mond) úgy piroslik,
Mint pipacs a búzába.“
„Jó napot hát! (mond a leány)
Ha már el nem búhatok,
Egyet kérdek, de felelj rá!“
„Ám! (mond ez) ha tudhatok.“

10.

Ahol jártál, hallottad-e
Nevét hírét Kupornak?
(Kérd a leány) jó vitéznek
Tartánk őt is, s bátornak.
„Hallám bizony (ez a válasz)
A harcban fogolylyá lőn;
S a kereszttagadó pogány
Már hat feleséget vőn.“

11.

Pipacs, líliommá válva,
Kiáltja bús mérgébe' :
„Isten nyila sujtson bele,
És hat feleségébe!"
S míg Pipacs tüzes szemében
Méregcseppek fornának,
Nyílként száguld el a lovag
Utána két társának.

12.

Ráthold vára mozog, zajog,
Forr az elegy vendégtől.
A nász-sereg most tér vissza
A hetedik szentségtől,
Melybe Violát s Keledet,
Gyárfás apát igtatá,
S a menyasszony pártáját, hajh!
Keservesen siratá.

13.

A három hős oda robban
Ekkor dühös léptekkel,
S a násznépet megállítja
Fenyegető kezekkel.
„Megállj, apát (kiált egyik)
Szentségedet vedd vissza!
Mert különben egyikünknek
Vérét ma itt föld iszsza.

14.

A szentség itt csalárdságon,
Vétken s bűnön alapúlt.
Veszszen! ki a frígyszekrényhez
Vétkes gyilkos kézzel nyúlt."
A nősereg réműltében
Majdnem kővé meredve
Némán áll ott; s az urak is
Mind meg vannak lepetve.

15.

„Az egyháznak tiszte itten
Egyedűl megszentelés:
A kötelet ketté vágni
Hatalmamban nincs már kés.
(Így szól Gyárfás.) A kötélért
Feleljen, ki szerzette.
Hivatalom, megkérve rá,
Csak megörökítette."

16.

„Ha így van, (mond tovább a hős)
Hát, Ráthold, jó nevedet
Meggyaláztad: mert megszegted
Vitéz esküvésedet.
Mert nem adtad leányodat
Annak, aki éretted
S leánydért vérét onta;
S így lelkedet vesztetted."

17.

„Ki mondja ezt? (kiált Ráthold)
Keled vitéz tettei
Hitelesen bizonyítvák.
Csák gyávák irígyei.
Csák tudhatná, ha élne még
A szerettem jó ifju!
Jeruzsálem mellett veszett;
S veszte nékem örök bú!

18.

„Én mondom, s bebizonyítom:
(Kiált a hős méreggel)
Mind hazugság, amit Keled
Véled hitet vala el.
A harc túl volt a tengeren;
Keled innen maradott;
S görög nőkkel kéjét töltve
Ő Byzáncban vígadott.

19.

(S előránt ván kebeléből
Egy bőrre írt levelet,
Nagy pecséttel) Hivend ennek
(Úgy mond) nyugot és kelet.
Ki ezt írta, Godfréd, most már
Jeruzsálem királya:
Írja Kálmán királyunknak,
S a hőst néki ajálja.

20.

Olvasd, apát! halljad Keled!
És szégyeneld magadat.
Vond ki magad becsülettel!
Vedd s add vissza szavadat.
„Egyetlenegy magyar harcolt
Mellettem a keresztért,
(Olvas Gyárfás) Csák a neve;
S maga egész dandárt ért.“

21.

„Elég eddig bizonyságnak,
A többi mind dicséret.
(Mond a hős.) Most kérdlek, Ráthold,
Mi bal lélekesméret
Szerzé ezen bal szentséget?
Apa! téged mentelek.
De a szentség semmisűljön!
Vagy rosszúl esmertelek.“

22.

„Ki vagy? (kiált bosszús Ráthold)
Ki mer vonni kérdésre
Engem, szabad nemest s apát?
S mi gondod e kötésre?“
A hős itt a sisakrostélyt
Tüzesen felcsattantja,
S eddig rejtett nevét s titkát
Most büszkén kipattantja.

23.

„Én Csák vagyok!“ — E jelenet
Úgy lesujtja Violát;
Hogy félhalva összeroskad,
S nem érez, nem hall, nem lát.
Ingerülést és borzadást
Okoz a nem várt eset
A násznép közt, s mind azt hiszi:
Csáké a jó kereset.

24.

Ősz Rátholdot erősb lélek
Menti csak szélütéstől,
Vesztét látván leányának
A vak kockavetéstől.
Össze-vissza kavarg zavarg
Keblében és agyában
Öröm s bánat, harag s bosszú;
S borzad némán álltában.

25.

Isten hozott, Csák! (mond Keled
Ki feszelgve áll vala)
Örülök, hogy oly nagy vitézt
A szent föld be nem fala.
Érkezhettél volna előbb,
Szerencsémről is talán
Képes valék lemondani
Még mátkámnak oldalán.

26.

És te még is gyalázattal
Mocskolnád személyemet,
Ha igazság, s Ráthold kegye
Nem védenék ügyemet.
Byzáncban megbetegedtem,
S harcba később jutottam;
S így pályámat a keresztért
Más hadtesttel futottam.

27.

Bizonyságim több vezérek:
Gottschalk s Péter remete.
Bizonyítná Túr barátom,
Kit Byzánc eltemete,
Ha lelke megjelenhetvén
Szót szólhatna mellettem.
Bajtársom volt. Visszajövet
Byzáncban elvesztettem.

28.

„Te Túr lelkét szólítod fel?
(Mond a másik sisakos,
Vérvörös toll-lobogóval)
Hah! vakmerő alakos!
Túr lelke szól hát belőlem:
Hazugság volt minden szó,
Melyet itt most monda Keled,
A ravasz, csalárd kigyó.

29.

Míg Csák a szent földön harcolt
Ráthold bosszús kedvéért,
S vérét éltét tékozolta
Szép Viola kezéért;
Addig Keled, feddé bár Túr,
Ott mulatott Byzáncban
Vídám urak s hölgyek között,
Örömnyűgben s kéjláncban.

30.

Befejezve lévén a harc,
Melyben Keled részt nem vett,
Hogy tanu ne éljen arról
Mit Keled tett és nem tett;
Keled Túrnak, barátjának,
Minek méltán tartatott,
Görög cimborása által
Gyilkos mérget adatott.

31.

Azért, apát! melyet kötél,
Szakaszd el a kötelet:
Mert különben Túrnak lelke
Ennek nyomba' véget vet."
„Ily kötelet fonta légyen
Bár emberi gyarlóság,
Ha szentelve (mond az apát)
Ketté csak a halál vág."

32.

„Haha! (mond Keled kacagva)
Mit mond erre a lélek?
Jobb, visszamegy, ahonnan jött,
Lélektől még nem félek“
„Nyalka bűnös! térj magadba!
Mert, ha meglátsz, szörnyet halsz,
(Mond a lélek) s földön többé
Senkit nem ölsz, és nem csalsz.“

33.

„Hol egy kakas? (kiált Keled)
Hogy itt kukorékoljon,
És a gúnyos, bosszús lélek
A pokolba omoljon?“
„Reszkess gyilkos!“ mond a lélek,
S fegyvereit elveti,
S felütvén a sisakrostélyt,
Arcát előtünteti.

34.

Elszörnyedve pillant Keled
Túrnak képe s szemébe:
De mielőtt eszmélhetne,
Tőr merült már szivébe:
„Mérged-adta halálomért
Tőröm döfte halálod'.
A bosszúló sors személyét
(Mond Túr) bennem találod.

35.

Ama görög halálomat
Lelkére nem vehette,
S a mérget egy ebnek adván,
Éltemet megmentette.
Keled akkor haza illant.
Én kenyérért dolgoztam,
Míg már végső inségemben
Csákkal nem találkoztam.

36

Bosszújának áldozatúl
Kijelelve valának
Csák s Ráthold is, mint olyanok,
Kik útjában állának,
S Violát is, neme díszét
S címerét, nem személye,
Csak értéke, s magas faja
Kedvelteték meg véle.

37.

Mindezt maga vallá nékem
Egykor önnön nyelvével;
S azért akart a világból
Kiveszteni mérgével.
Ha éltemben gyarlóságból
Néha talán vétettem,
Le van róva; mert hazánkat
Nagy átkától mentettem."

38.

Kevés, ki ezt hallja s érti;
Meglepetés, ámulás
Zsibbasztván a férfiakat,
És a nőket ájulás.
Lassan lassan kifejlődvén
A történet mivolta,
Minden jobb szív, sőt Ráthold is,
Nyilván Csákot pártolta.

39.

Ama lovag, ki Pipacsot
Megríkatá hírével,
Ott terem most a malomban
Villám sebességével.
Ott ül Pipacs a tölgy alatt,
S arcát karincájával
Törölgetve, küzd keblének
Hullámhányó bajával.

40.

Pipacs húgom! (mond a lovag,
Bár Pipacs nem is néz rá,
És sisakját földre veti,)
Kupor nem lett pogánynyá;
Sem hat feleséget nem vőn.“
Pipacs ekkor rá tekint.
Sikolt: mert kit előtte lát,
Kupor, ki mosolyogva int.

41.

„Pipacs, lelkem! (kiált Kupor)
Csak próbára tettelek;
De csak azért, hogy éltemnek
Keresztjévé tegyelek.
Egy igen nagy keresztet hát,
S hat nőt veszek magadban:
Vajha soha ne támadjon
Pogányharc a házhadban!“

42.

S nem sokára Ráthold vára
Vídám fordulatot vőn:
Hős Csák nője szép Viola,
S Kuporé tűz Pipacs lőn.
Keled fattyú maradéki
Zsiványokká lettenek,
S a Bakonyban századokig
Rablásokból éltenek.

TARTALOM.

Kiadó előszava V
III. Elegyes Versek (első könyv) 1
Magyar nemzeti ének 1821 3
(Auróra 1822, ahol dallama is megvan Schreiber Károlytól).
Tolnai gr. Festetics Györgyhez. 1818. . . . 6
(Felolv. a febr. 12-én tartott keszthelyi költői ünnepen; megjelent a Tudom. Gyüjtemény 1818. II. köt. 115. s k. ll.).
Rendkivüli férjfiu 11
Meleg s hideg szív 11
Nőnem hatalma 11
(l. a 208. lapot is)
Jelen és jövendő 12
Házasság utáni baj 12
Bájerő 12
(Auróra 1822 „Leányszemérem“ címmel).
Barátság 13
(Auróra 1823 „Barátság és Szerelem ideje“ cím alatt).
Három szép tekintet. I. II. III. 14
(Auróra 1822. változtatott sorban, t. i. II. I. III.)
Kormánybaj 16
Testiség 16
A lant hatalma 17
Gyénius 17
(Részvét Könnyei 1838).
Igaz nemesség 17
Biztatás 18

Egy zsarnokra 18
Vér és ész 18
Kemény király 18
Hunyadi János 19
Hős halál 19
Konth István a vérpadon 19
Napóleonnak hadra készültekor 20
Jámbor magyar az udvarnál 20
Falusi boldogság 21
Jelen s jövendő nemzedék 21
Emberéletpálya 22
Egy cár a tűkör előtt 22
Egy magyar fogoly Munkácson 22
Ohajtás 23
A magaúnt 23
Köszönetek 23
Kettő, három, négy 24
Könnyű szerelem sorsa 25
Szeretetlennek sohajtása 25
Szűz szemérem 25
Viszony király és nép között 26
Lelki és testi kellem 26
(Részvét Könnyei 1838 „Szépség“ cím alatt).
Kora és késő szerelem 27
Egy vártömlöc romjain 27
A nemes 28
Törvényhozókhoz 28
Recensens 29
Polgári kötelesség 29
Gazdag király, szegény polgár 29
Királyjellemzés 30
Nemzetjellemzés 30
Érdekes tekintet 31

Visszaemlékezés 31
A gyilkosság 31
Egy házosnak öszvekelés-napjára emlékezése . 32
A szerelem 33
Középszerűség 33
(Árvízkönyv II. 1839).
Magyar szózat Oroszországból 33
(Árvízk. II. „Egy utazónak szavai Oroszországból" cím alatt).
Keleti igazság 34
(Aradi Vészlapok 1844).
Gondolatok. 1—65. szám 35
(A. 8. és 9. számú mint egy darab megjelent az Aradi Vészlapokb. „Magyar szivhang" cím alatt. — A 33. számú a Részvét Könnyeiben „Visszatekintés" cím alatt. — Az 53. számú az Árvízkönyv II. köt. „A lelkes és a vakmerő" cím alatt).
Himfy-kori töredékek 1—20. szám 51
Későbbi töredékek 21—30. szám 56
IV. Az elmés özvegy, vígjáték egy felvonásban . . 59

Kisfaludy Sándor Irodalmi Zsengéi közől.

I. Seneca tragédiája három felv. Pozsony 1790 . 111
Jelige 112
Ajánlás atyjához 113
Előszó 115
A szöveg 117
II. Rinaldó és Armída, Tassó után szabadon 1793 . 151
Első ének 151
Második ének 161
Harmadik ének 174

Elegyes Versek. Második könyv.

Bacsányihoz 198
Festetics György árnyékához 201
Midőn gr. Reviczky Ádám cancellár lett, 1826 . 206
(Megjelent egy rőplapon).

Óda a recensenshez. Töredék 206
Caraffának emlékoszlopa 207
Középszerűség 208
(Aradi Vészlapok 1844).
Bűnak természete 208
(Árvízkönyv II.).
Nőnem hatalma 208
(A 11. lapon álló gnóma későbbi kiegészítése. A kettő összeolvasztva az Aurórában 1822).
Férjválasztás 209
(Auróra 1822).
Gr. Festetics Györgyhez (a keszthelyi könyvtár albumába 1811). 209
A tyrann poéta 210
(Auróra 1823).
Viola és Pipacs, vagy a hamis barát. Rege a magyar elöidőből két énekben 214
(Emlény 1838).